

विश्वको

मानवअधिकार

अवस्था

अप्रिल २०२६

एम्नेस्टी
इन्टरनेसनल

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल

हामी सबैले हाम्रो मानवअधिकार उपभोग गर्न सकौं भन्नका लागि सबैमा अन्तर्निहित मानवतालाई परिचालन गर्दै अभियान सञ्चालन गर्ने एक करोड भन्दा बढी मानिसहरूको अभियान हो एम्नेस्टी इन्टरनेसनल। हामीले यस्तो संसारको परिकल्पना गरेका छौं जहाँ सत्तामा रहेकाहरूले आफ्नो वाचा पूरा गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय कानूनलाई सम्मान गर्ने र जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने कार्य गर्ने छन्। हामी कुनै पनि सरकार, राजनीतिक विचारधारा, आर्थिक स्वार्थ वा धर्मबाट स्वतन्त्र छौं र सदस्यता शुल्क तथा सार्वजनिक अनुदान हाम्रो आर्थिक श्रोत हो। संसारभरीका मानिसहरूसँग ऐक्यबद्धता र सहानुभूतिका साथ मिलेर काम गर्दा हाम्रा समाजहरू सँदाका लागि अझ राम्रो हुनेछन् भन्ने कुरामा हामी विश्वास राख्दछौं।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल निष्पक्ष छ। सार्वभौमसत्ता, भौगोलिक विवाद वा आत्मनिर्णयको अधिकारलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि अवलम्बन गरिने अन्तर्राष्ट्रिय राजनीतिक वा कानुनी व्यवस्थाहरूका सवालहरूमा हामी कुनै पनि धारणा राख्दैनौं। हामीले वर्षभरी अनुगमन गरेका देशहरूको आधारमा यो प्रतिवेदनलाई तयार गरिएको छ। सामान्यतया यी देशहरू स्वतन्त्र राष्ट्र हुन् जो आफ्नो क्षेत्रभित्रको मानवअधिकार अवस्थाका लागि उत्तरदायी रहन्छन्।

वार्षिक प्रतिवेदन

प्रेस विज्ञप्ति

यसभित्र

प्राक्कथन	१
एम्नेस्टी इन्टरनेसनल प्रेस विज्ञप्ति	९
विश्वव्यापी विश्लेषण	२०
एसिया-प्रशान्त क्षेत्रको सिंहावलोकन	४७
नेपालको मानवअधिकार अवस्था	६७

प्राक्कथन

भिमकाय शिकारीहरूले अन्यायपूर्ण तवरमा अरू कसैको पुरस्कार लुटेझैं गरी सन् २०२५ भरी भोका शिकारीहरू हाम्रो साझा विश्व सम्पदामाथि गिद्दे नजर लगाउँदै यताउती डुले। डोनाल्ड ट्रम्प, भ्लादिमिर पुटिन र बेन्यामिन नेतान्याहु लगायतका राजनीतिक नेताहरूले विनाश, दमन र व्यापक हिंसामार्फत आफ्नो आर्थिक र राजनीतिक प्रभुत्वका विजय अभियानहरू अघि बढाए।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले लामो समयदेखि दिएको चेतावनी झैं आदिम क्रूरता फस्टाउन सक्ने विश्वव्यापी वातावरण धेरै अघिदेखि नै तयार हुँदै आएको थियो। तर सन् २०२५ मा यहूदीहरूको नरसंहार (Holocaust) र विश्वयुद्धहरूबाट सिर्जिएको पूर्ण विनाशको खरानीबाट परिकल्पना गरिएको र अपूर्ण नै भएपनि सुस्तरी र पीडादायी तवरमा विगतको ८० वर्षमा निर्माण गरिएको अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्थाबाट पूर्ण रूपमा उल्टो दिशामा फर्किने गरी यू-टर्नहरू लिँदै गर्दा सुख्खा बलिरहेको आगोमाथि अझ दन्दनी आगो दन्काउने तत्त्वहरूलाई लापरवाहीपूर्वक खन्याइयो।

तथापि ती शिकारीहरूलाई सामना गर्नुको सट्टा सन् २०२५ मा अधिकांश यूरोपेली राष्ट्रलगायतका सरकारहरूले तुष्टीकरणको बाटो रोजे। कतिपयले त शिकारीकै नक्कल गर्न पनि खोजे। अन्यले तिनकै छायाँमा शरण लिन खोजे। केवल मुट्टीभरकाले मात्रै तिनीहरूको सामना गर्ने बाटो रोजे।

नरसंहार र मानवताविरुद्धका अपराधहरूमा मिलिभगत गरेर वा मौनता साँधेर र न्याय दिलाउने काम गरिरहेका पक्षहरूमाथि कडा प्रतिबन्ध लगाएर आगो नियन्त्रणका लागि राखिएको खुला स्थलको (firebreak) एउटा खण्डपछि अर्को खण्डलाई ध्वस्त पार्ने काम गरियो। गुण्डाराज र शिकारवाजहरूको दबदबा, अन्तर्राष्ट्रिय दायित्वहरूमाथिको विश्वासघातको आगोमा बर्षाइएको तुष्टीकरणको राजनीति, आत्मपराजयवाद र हामी सबैलाई डढाएर भावी पुस्तालाई समेत खाग बनाउने खतरा बोकेको आगोसँग खेलिरहेका राष्ट्रहरूका रूपमा सन् २०२५ स्मरणीय रहनेछ।

यो एउटा भ्रम हुँदै होइन

कतिपयले सन् २०२५ सम्म आइपुग्दा धुलिसात बनाउन केही बाँकी नै थिएन भन्ने सुझाउन सक्छन्। किनकि अहिले असफलता उन्मुख वैश्विक प्रणालीले पहिल्यैदेखि शक्तिशाली रहेका पश्चिमा जगतलाई झन् बढी शक्ति प्रदान गर्नुबाहेक अरु खासै केही गरेको थिएन। कतिपयले सन् २०२५ ले केवल एउटा सुखद् भ्रमलाई उदाङ्गो बनाइदिएको पनि दाबी गर्छन्।

यी संकथनहरूले दोस्रो विश्व युद्धपछिको व्यवस्थाको इतिहासलाई विकृत पार्दछन्। यी कथनले अक्सर आफूभन्दा अझ शक्तिशाली पात्रहरूको इच्छा विरुद्ध पनि नियममा आधारित उक्त व्यवस्थाको परिकल्पना गर्न, त्यसलाई आकार दिन र त्यसको पक्षमा वकालत गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका तथा उक्त व्यवस्थाले आफ्नो घोषित उद्देश्य पूरा गर्नुपर्छ भन्ने माग राख्ने कार्यबाट कहिल्यै पछि नहटेका संसारभरीका पुस्तौँपुस्तादेखिका कूटनीतिज्ञ र नागरिक समाज अभियन्ताहरूले गरेको कुशल प्रयासलाई नामेट पार्दछन्।

सन् १९४८ मा अनुमोदन गरिएको मानवअधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र र नरसंहार महासन्धि तथा त्यसपछिका ८० वर्षहरूमा लामो छलफल र बहस गरी अनुमोदन गरिएका अन्य धेरै मानक दस्तावेजहरू कुनै भ्रम होइनन्। ती समान हैसियतका राष्ट्रहरूको बहुपक्षीय प्रणालीमा स्थापित विश्वयुद्धपछिको व्यवस्थाका मूर्त अभिव्यक्तिहरू हुन् जसको जरा विश्वव्यापी मानवअधिकारमा गाडिएको छ र अत्याचारहरूको पुनरावृत्ति नहोस् भन्ने कुरामा समर्पित छ।

हामी सबैलाई थाहा छ कि यो प्रणालीको प्रतिज्ञा अझै अपूर्ण छ। तर, प्रतिज्ञा भङ्ग गर्नेहरूले नै त्यो प्रतिज्ञा केवल एउटा भ्रम हो भनी घोषणा गर्ने होइन।

त्यो भन्दा बढी त्यो प्रणाली कहिल्यै पनि केवल शक्तिशालीहरूको मात्र हातमा थिएन। यसको प्रारम्भदेखि नै साना राष्ट्रहरूले ठूला राष्ट्रहरूलाई रणनीतिक रूपमा चुनौती दिँदै अगाडि बढ्न सफल भएका थिए। विश्वव्यापी घोषणापत्रले सबै मानिसका लागि “विश्वव्यापी रूपमा”, बिना कुनै “विभेद” र महिला तथा पुरुषबीच समान रूपमा मानवअधिकारको प्रतिज्ञालाई प्रत्याभूत गरेको सुनिश्चित गर्ने उनीहरू नै थिए। त्यसपछिका वर्षहरूमा भएका उपनिवेशवादविरुद्धका संघर्षका छालहरू र मुक्तिका आन्दोलनहरूले अक्सर युरोपको इच्छा विपरीत यिनै घोषणा र दाबीहरूबाट ऊर्जा र थप वैधता प्राप्त गरेका थिए। अफ्रिका, क्यारेबियन, ल्याटिन अमेरिका र एसियाका नयाँ

राष्ट्रहरूले विश्वभरीका नागरिक समाजसँग मिलेर संयुक्त राज्य अमेरिकाको इच्छाविपरीत आर्थिक तथा सामाजिक अधिकारसम्बन्धी महासन्धि, बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धि र जातीय भेदभाव उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धिको विकासका लागि नेतृत्व गरेका थिए।

अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकारका दस्तावेजहरूको प्रभावमा विगत ८० वर्षहरूमा हाम्रो संसारको उन्नत र अझ राम्रो अवस्थाका लागि गहिरा परिवर्तनहरू भएका छन्। यात्राको दिशा बृहत्तर न्यायतर्फ, राष्ट्रहरू बीचको शक्ति असन्तुलनलाई सम्बोधन गर्नेतर्फ, जातीय र नक्षीय वर्गीकरणमा परेका र आदिवासी जनजाति, महिला, यौनिक तथा लैङ्गिक विविधता भएका (एलजीबीटीआई) व्यक्तिहरूको अधिकारको पहिचान र संरक्षणतर्फ र घरेलु कानूनहरूमा सारभूत समानता, यौन र प्रजनन अधिकार, श्रम अधिकारलगायतका धेरै मानवअधिकारका सवालहरूलाई विश्वव्यापी प्रतिबद्धताअनुरूप संबोधन गर्नेतर्फ मोडिएको थियो।

कुनै गलित नगरियोस्: विधिमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्थाको अवसानका रिपोर्टहरू अत्यधिक बढाइचढाइपूर्ण छन्। यस्तो अवसानको सूचनाहरू प्रणाली प्रभावहीन, अकुशल वा धेरै ढिलो भएको कारणले नभइ यसले राजनीतिक र आर्थिक रूपमा शक्तिशाली र उनीहरूको तुष्टीकरणमा लागेकाहरूको हित पूरा गर्न नसकेको कारणले गर्दा आएको हो। अब उनीहरू यो सबै अरू केही नभएर केवल एउटा भ्रम मात्र रहेको र पाठकलाई खुसी पार्ने उद्देश्य पुरा गरिसकेको एउटा रमाइलो कथा हो भनेर हामीले विश्वास गरेको देख्न चाहन्छन्।

मानक रक्षाकवचहरूको प्रतिरक्षा गरेर, सन् १९४८ को विधिमा आधारित व्यवस्था विरुद्धका सबैभन्दा तुच्छ आक्रमणहरूलाई तोडेर र यस व्यवस्थाका वाचाहरूको अझ बृहद् परिपूर्ति र पहुँचका लागि यसलाई रूपान्तरण गरेर यस कुराको प्रतिरोध गर्नुपर्छ।

त्यो प्रतिरोधको अर्थ यो व्यवस्थाको कार्यान्वयनलाई अवरूद्ध पारेका तीव्र दोहोरो मापदण्डलाई ढाकछोप गर्ने वा यसको अप्रभावकारिता वा निकम्मापनलाई कम आङ्कलन गर्नु होइन। न त त्यसको अर्थ इजरायली नरसंहार, रंगभेद र भूमि कब्जाका प्यालेस्टाइनी पीडित, आफ्नै देश खुला आकाश मुनिको जेल जस्तै बन्न पुगेको अवस्थामा रहेका अफगानी महिलाहरू वा सन् २०२६ को सुरूमा इरानको हालैको इतिहासमा भएको सायद सबैभन्दा ठूलो सामूहिक हत्याको शिकार बनाइएका इरानी प्रदर्शनकारीहरू

लगायत यस व्यवस्थाको संरक्षणबाट दशौं लाख मानिसहरू वञ्चित भइरहँदा यस व्यवस्थाका विश्वव्यापी प्रतिज्ञाहरूको कैयन उल्लङ्घनहरूलाई बेवास्ता गर्नु हो।

न त विधिमा आधारित व्यवस्थामाथि डोनाल्ड ट्रम्प वा भ्लादिमिर पुटिनद्वारा भएको आक्रमणहरूको प्रतिरोध गर्नुको अर्थ चीनको परिकल्पनालाई स्वीकार गर्नु नै हो। त्यो कुनै विकल्प नै होइन किनभने चीनले पनि विश्वव्यापी मानवअधिकार तथा वैश्विक सन्धिहरूको अनुपालनको अनुगमनलाई निरन्तर अस्वीकार गर्दै आएको छ। प्रभुत्वका लागि चीनिया खोजीले फरक रूप लिन सक्ला र त्यो फरक उपकरणहरूमार्फत स्थापित हुन सक्ला। तर यसको पनि उस्तै परिणाम हुन्छ : असमानता र दमन।

के नयाँ व्यवस्थाको उदय हुँदैछ?

सन् १९४८ मा सुरू गरिएको अधूरो र अपूर्ण वैश्विक प्रयोगको विकल्पमा के अगाडि सारिएको छ त? अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको अवमूल्यन, अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतविरुद्धका आक्रमणहरू, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिहरूबाट फिर्ता हुने कार्य, संयुक्त राष्ट्रसङ्घका निकायहरूको त्याग। आफूमा भएको भिटो शक्तिलाई अविवेकपूर्ण दुरुपयोग गर्दै संयुक्त राष्ट्रसङ्घको सुरक्षा परिषद्लाई पङ्गु बनाएर शिकारीहरूले अब शान्ति र सुरक्षाका संयन्त्रहरूले काम नगर्ने दाबी गरेका छन् र त्यसलाई आआफ्नो स्वार्थसिद्धि हुने विकल्पहरूले प्रतिस्थापन गर्न खोज्दै छन्।

शिकारी विश्व व्यवस्थाले जातीय र लैङ्गिक न्यायलाई त्याग्छ, महिला अधिकारको खिल्ली उडाउँछ, नागरिक समाजलाई साझा शत्रु घोषणा गर्छ र अन्तर्राष्ट्रिय ऐक्यबद्धतालाई अस्वीकार गर्छ। यसले सैन्य लगानीमा अभूतपूर्व वृद्धिलाई निर्देशित गर्दछ, हतियारको गैरकानुनी ओसारपसारलाई टेवा पुर्याउँछ र टार्न सकिने लाखौं मृत्युहरूको जोखिम मोल्दै र मानवअधिकार, यौन तथा प्रजनन अधिकार वा प्रेस स्वतन्त्रताको लागि काम गर्ने हजारौं संस्थाहरूलाई नामेट पाउँदै अन्तर्राष्ट्रिय सहायता बजेटमा व्यापक कटौती गर्दछ।

यो शिकारी वैकल्पिक विश्व व्यवस्थाले विमतिलाई मौन बनाउँछ र विरोध प्रदर्शनहरूलाई दबाउँछ, अमानवीय भाषणबाजीलाई प्रयोग गर्छ र घृणाजन्य अपराध र कानूनलाई हतियारको रूपमा प्रयोग गर्ने कुरालाई सहजीकरण गर्दछ। यो हाम्रो साझा मानवताको सम्मानमा नभई व्यापारिक सर्वोच्चता र प्रविधिगत प्रभुत्वमा आधारित छ।

सन् २०२६ को सुरुवातमा उक्त नयाँ व्यवस्थाको परिकल्पनालाई अमेरिकी विदेशमन्त्री मार्को रुबियोले आफ्नो भाषाणभरी रुमानी शैलीमा व्याख्या गरेअनुसारको संयुक्त राज्य अमेरिका नेतृत्वमा कुनै पनि गलति वा लज्जा बोध वा आभास रहित ढङ्गमा सगर्व एउटा साझा सम्पदामा आधारित क्रिश्चियन जनसमुदायको पश्चिमा गठबन्धनको रूपमा अगाडि सारिएको छ। तर शब्दहरूले तथ्यहरू लुकाउन सक्दैनन्: यो प्रभुत्व, उपनिवेशवाद, दासत्व र नरसंहारको पनि इतिहास हो।

त्यो "नयाँ" तर चिरपरिचित प्रणालीमा शिकारी र तिनका तुष्टीकर्ताहरूले राष्ट्रहरू भित्र एवं राष्ट्रहरू बीचमै पनि समानता खोज्नेहरूलाई हप्काउने, निरुत्साहित गर्ने र प्रताडित गर्ने कार्य गर्दछन्। विगतका अन्यायहरूप्रतिको प्रायश्चितलाई मजाक बनाइन्छ। कूटनीति होइन युद्धले राज गर्छ: तथाकथित युद्धविरामको बावजुद गाजामा इजरायलद्वारा जारी प्यालेस्टाइनीविरुद्धको नरसंहार यथावत रहन्छ; युक्रेनमा रुसद्वारा भइरहेको मानवता विरुद्धको अपराधमा वृद्धि हुन्छ; भेनेजुएला र इरानमा देशीय सीमा बहिर गएर (extraterritorial) संयुक्त राज्य अमेरिकाले गैरन्यायिक हत्या गर्ने तथा गैरकानुनी आक्रमणहरू गर्ने कार्य गर्छ र ग्रीनल्याण्डलाई कब्जा गर्ने धम्की दिन्छ; म्यानमार, सुडान र प्रजातान्त्रिक गणतन्त्र कङ्गोमा धेरै अपराधहरू अनियन्त्रित तवरमा यथावत जारी रहन्छन् र धेरै भन्दा धेरै देशहरूलाई समेत जोखिमताको खाडलमा धकेल्ने अराजकतामा मध्य पूर्वका आम मानिसहरूलाई धकेलिन्छ।

यो नाङ्गो प्रभुत्वको र कुनै पनि नैतिकताको मापक रहित संसारको एउटा परिदृश्य हो।

के सन् २०२६ मा यसमा परिवर्तन हुँदै छ?

तोपका गडगडाहटको विरुद्ध कूटनीतिको पक्षमा केही थोरै देशहरूले बोल्ने साहस प्राप्त गरेका छन्। केही अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको रक्षा र प्यालेस्टाइनका जनतासँग ऐक्यबद्धतामा "समन्वयकारी कानुनी र कूटनीतिक कदमहरू" लिन प्रतिबद्ध राष्ट्रहरूको हेग समूहमा सामेल भएका छन्। अरूले इजरायलविरुद्ध दक्षिण अफ्रिकाद्वारा दायर गरिएको नरसंहार मुद्दामा योगदान पुर्याए। क्यानाडाले मध्यम शक्ति राष्ट्रहरूलाई एकसाथ आउन र सामूहिक प्रतिरोधमा लगानी गर्न आह्वान गर्यो। स्पेन जस्ता केही देशहरूले अन्तर्राष्ट्रिय विधि र मानवताका मानक रक्षाकवचहरूलाई भत्काउने कार्यको निरन्तर निन्दा गरे।

सन् २०२६ को सुरुवातमा संयुक्त राज्य अमेरिका र इजरायलद्वारा इरानमा गरिएको आक्रमणहरूमा सहभागी हुन अस्वीकार गरेर र रणनीतिक सार्वभौमिकतालाई संरक्षण गर्ने प्रतिबद्धता जनाएर केही युरोपेली राष्ट्रहरूले जोखिमताहरूको पूर्ण मापन गरेको देखिए पनि युरोपेली सङ्घ अन्तर्राष्ट्रिय कानून र विश्वव्यापी मानवअधिकारको प्रधानतालाई पुनःदाबी गर्नबाट भने चुक्यो।

विश्वव्यापी मापदण्डका लागि अडिग रहने प्रतिबद्धता

शक्तिशालीका विरुद्ध बोल्दा प्रतिशोध खेप्नु पर्ने डर विश्वभरी नै स्पष्ट देखिएको छ। तर, सन् २०२५ भरी सरकारहरूले तथाकथित “भ्रमपूर्ण” अन्तर्राष्ट्रिय विधिमा आधारित प्रणालीको आधारशिला निर्माणको कार्यलाई जारी राखेको र विश्वव्यापी मापदण्डहरूको संरक्षण र प्रवर्धनका लागि नागरिक समाजको व्यापक प्रतिबद्धता रहेको पनि प्रशस्त प्रमाण देखिएको छ।

युरोपेली परिषद्ले युक्रेनविरुद्धको आक्रमणको अपराधका लागि विशेष न्यायाधिकरण स्थापना गर्‍यो। अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतले लैङ्गिकताकामा आधारमा गरिएका उत्पीडनसम्बन्धी मानवताविरुद्धको अपराधमा दुई तालिबानी नेताविरुद्ध पक्राउ पुर्जी जारी गर्‍यो र युद्ध अपराध तथा मानवता विरुद्धको अपराधमा आरोपित लिबियाली नागरिक विरुद्धका पक्राउ पुर्जीहरूलाई सार्वजनिक गर्‍यो। केन्द्रीय अफ्रिकी गणतन्त्रको एक मिश्रित फौजदारी अदालतले एउटा सशस्त्र समूहका छ जना पूर्व सदस्यहरूलाई युद्ध अपराध र मानवताविरुद्धका अपराधमा दोषी ठहर गर्‍यो। संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय मानवअधिकार परिषद्ले अफगानिस्तानका लागि एउटा स्वतन्त्र अनुसन्धान संयन्त्र स्थापना गर्‍यो। फिलिपिन्सका पूर्व राष्ट्रपति रोड्रिगो दुतेर्तेलाई मानवताविरुद्धको अपराधसम्बन्धी हत्याका लागि अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतमा बुझाइयो। संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभाको पहिलो समितिमा १५६ राष्ट्रहरूले स्वचालित हतियार प्रणालीसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय कानुनी दस्तावेजबारे वार्ता सुरू गर्ने पक्षमा मतदान गरे। जुलाईमा युरोपेली सङ्घले आफ्नो अग्रणी यातना विरुद्धको कानूनान्तर्गत समेटिएका वस्तुहरूको दायरालाई विस्तार गर्‍यो। सन् २०२५ मा बाध्यकारी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय कर महासन्धिको सवालमा महत्त्वपूर्ण प्रगति भयो। अन्तर्राष्ट्रिय जलवायु सम्मेलन कोप ३० मा नागरिक समाज र ट्रेड युनियनहरूको दबाबले देशहरू स्वच्छ ऊर्जा र जलवायु-प्रतिरोधी भविष्यतर्फ रूपान्तरित हुँदै गर्दा श्रमिक र समुदायको संरक्षणका लागि एउटा

न्यायोचित अवस्थान्तरण संयन्त्र (Just Transition Mechanism) को अनुमोदनमा सहयोग पुर्यायो। अन्तर्राष्ट्रिय न्यायालय र अन्तर-अमेरिकी मानवअधिकार अदालतले जलवायु परिवर्तनका हानिहरूको प्रतिकार्यका लागि राज्यका मानवअधिकारसम्बन्धी दायित्वहरूलाई पुनर्पुष्टि गर्दै सल्लाहकारी रायहरू जारी गरे। कोलम्बिया र नेदरल्यान्डले सन् २०२६ अप्रिलमा जीवाश्म इन्धनबाट अवस्थानान्तरण गर्नेसम्बन्धी पहिलो अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको सह-आयोजना गर्न सहमति जनाए। फ्रान्स, ग्रीस, इटाली, मोरक्को, स्पेन र स्विडेनका बन्दरगाहहरूमा कार्यरत श्रमिकहरूले देशव्यापी हडताल र आन्दोलनमार्फत इजरायलतर्फको हतियार ढुवानी हुने मार्गहरूलाई अवरुद्ध गरिदिए। बेल्जियम, बोलिभिया, क्यानाडा, कोलम्बिया, क्युबा, होन्डुरस, मलेसिया, नामिबिया, स्लोभेनिया, दक्षिण अफ्रिका र स्पेनका सरकारहरूले सन् २०२५ मा इजरायलसँगको हतियार व्यापारलाई परिमार्जित गर्ने वा स्थगन गर्ने प्रतिबद्धता जनाए। डेनमार्क, फारो टापु, नर्वे, लक्जेम्बर्ग र मलावीमा महिलाहरूले फराकिलो गर्भपतनको अधिकार प्राप्त गरे। नेपालमा भ्रष्टाचारविरुद्ध युवाहरूको नेतृत्वमा भएको एउटा विद्रोहले सरकार ढालिदियो।

प्रतिरोध हामीले गर्यौं। हामीले प्रतिरोध गर्नेपछि। र हामी प्रतिरोध गर्ने नै छौं।

यो केवल अर्को “चुनौतीपूर्ण अवधि” मात्र होइन। यो त्यो चुनौतीपूर्ण क्षण हो जसले पछिल्ला ८० वर्षमा निर्माण गरिएका सबै कुरा नष्ट गर्ने खतरा ल्याएको छ। हामी सबै जनता यस ऐतिहासिक क्षणमा एकताबद्ध भई उठ्नेछौं। यी समयहरूले माग गरेअनुसारको महत्वाकाङ्क्षा हामीसँग हुनेछ र समयअनुसार परिवर्तित हुने साहस पनि। हामीले राजनीतिज्ञ, कूटनीतिज्ञ, अभियन्ता, उपभोक्ता, श्रमिक, उत्पादक, मतदाता, लगानीकर्ता, आस्थाका व्यक्तिहरू र आफ्नो दृढताप्रति साहसी मानिसहरूले झैं आफ्ना कार्यहरू गर्नुपर्छ। हामीले सँगै मिलेर सशक्त बहु-सरोकारवालाहरूको गठबन्धन निर्माण गर्नुपर्छ र राष्ट्रहरूलाई पनि त्यसै गर्न प्रोत्साहित गर्नुपर्छ।

आज “अझै पनि हामी उठ्नेछौं” भन्नुको अर्थ हाम्रो मात्र नभै भावी पुस्ताको समेत मानवअधिकारलाई प्राथमिकतामा राखेर र जुनसुकै मूल्यमा पनि हामीले प्रतिरक्षा गर्नुपर्ने कुरामा नै पूर्ण ध्यान केन्द्रित गर्नु हो। हाम्रो प्रतिरोधमा शिकारबाज राज्य र गैर-राज्य पक्षहरूद्वारा अघि सारिएका कानून, नीति र अभ्यासहरूको अस्तव्यवस्तताका बीच कुन

कुरालाई निरपेक्ष प्राथमिकताका साथ भत्काउने भन्ने पनि हामीले स्पष्ट पहिचान गर्नु पर्दछ। प्रतिरोधको अर्थ केलाई रूपान्तरण गर्ने भन्ने विषयमा स्पष्ट हुनु पनि हो। परिवर्तनको अभूतपूर्व गति र परिमाणलाई ध्यानमा राख्दै हामीले पुनः एकपटक हाम्रो कल्पनाशक्ति र सिर्जनात्मकताको साहसतर्फ फर्कनुपर्नेछ। केवल हाम्रो विगतको संसारमा प्राप्त भएका मानवअधिकारहरूको रक्षा गरेर मात्र नभै हामीले भोलि तयार हुँदै गैरहेको संसारका लागि रूपान्तरित र रूपान्तरणकारी मानवअधिकार परिदृश्यको पनि परिकल्पना गर्नुपर्छ। त्यसपछि एकसाथ मिलेर हामीले हाम्रो सम्पूर्ण सिर्जनात्मकता, दृढता तथा प्रतिरोधी लचकता र सहनशीलतासहित त्यस रूपान्तरणलाई हाम्रो अस्तित्वमा ढाल्नुपर्दछ।

इतिहास केवल हामीमाथि घटाइने घटनाहरू मात्र होइन। इतिहास हामीले पनि निर्माण गर्ने हो। र मानवताको खातिर अब मानवअधिकारको इतिहास निर्माण गर्ने समय आएको छ।

आग्नेस कालामार

महासचिव

अप्रिल २०२६

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल प्रेस विज्ञप्ति

मानवताको लागि निर्णायक घडिमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनल शिकारवाजी, अधिकार विरोधी व्यवस्थालाई स्थापित हुन नदिन राष्ट्रहरूलाई आह्वान गर्दछ

- सन् २०२५ लाई बहुपक्षीयता, अन्तर्राष्ट्रिय कानून र नागरिक समाजमाथि भएका शिकारवाजी आक्रमणहरूले चित्रित गरेका छन्
- प्रस्तावित विकल्पमा एक जातिवादी, पितृसत्तात्मक, असमान र अधिकार विरोधी विश्व व्यवस्था रहेको छ
- विरोधकर्ता, अभियानकर्ता र वैश्विक निकायहरू यसलाई प्रतिरोध गर्न, विथोल्न र रूपान्तरण गर्न लागि रहेका छन्

एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले आज आफ्नो वार्षिक प्रतिवेदन [“विश्वको मानवअधिकार अवस्था \(द स्टेट अफ दी वर्ल्ड्स ह्युमन राइट्स\)”](#) सार्वजनिक गर्दै शक्तिशाली राष्ट्रहरू, निजी व्यवसायिक क्षेत्र (corporations) र अधिकार विरोधी आन्दोलनहरूद्वारा सञ्चालित बहुपक्षीयता, अन्तर्राष्ट्रिय कानून र मानवअधिकारमाथिका आक्रमणका कारण विश्व एउटा खतरनाक नया युगको सङ्घारमा आइपुगेको चेतावनी दिएको छ। १४४ देशहरूको मानवअधिकार अवस्था बारेको आफ्नो मूल्याङ्कनमा एम्नेस्टीले राष्ट्रहरू, अन्तर्राष्ट्रिय निकाय र नागरिक समाजले तृष्ठीकरणको राजनीतिलाई इन्कार गर्नुपर्ने र यो नयाँ व्यवस्थालाई स्थापित हुनबाट रोक्न सामूहिक रूपमा यी आक्रमणहरूको प्रतिवाद गर्नुपर्ने बताएको छ।

“हामीले हाम्रो युगकै सबैभन्दा चुनौतीपूर्ण क्षणको सामना गरिरहेका छौं। मानवता बहुराष्ट्रिय अधिकारविरोधी आन्दोलन र गैरकानुनी युद्ध तथा निर्लज्ज आर्थिक ब्ल्याकमेल (economic blackmail) मार्फत आफ्नो प्रभुत्व स्थापित गर्न कटिबद्ध शीकारवाजी सरकारहरूको आक्रमणमा परेको छ,” एम्नेस्टी इन्टरनेसनलकी महासचिव आग्नेस कालामारले भनिन्।

“सरकार र कर्पोरेट कर्ताहरूद्वारा खुलेआम भइरहेको नियम तोड्ने परिपाटीको परिणामका बारेमा चेतावनी दिँदै एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले विश्वका हरेक भागमा

भइरहेको मानवअधिकारको क्रमिक विघटनको वर्षौंदेखि निन्दा गर्दै आएको छ। दोहोरो मापदण्ड र अन्तर्राष्ट्रिय कानुनको चयनात्मक अनुपालनले कसरी बहुपक्षीय प्रणाली र जवाफदेहितालाई कमजोर बनाएको छ भन्ने विषयलाई पनि हामीले बारम्बार उजागर गरेका छौं।

“यस क्षणलाई आधारभूत रूपमा फरक बनाउने कुरा के छ भने हामीले प्रणालीका किनाराहरूमा भइरहेको क्षयीकरणको दस्तावेजीकरण गरिरहेका छैनौं। यो नियन्त्रण, दण्डहीनता र नाफा आर्जन गर्ने उद्देश्यका लागि सबैभन्दा शक्तिशाली पक्षहरूद्वारा मानवअधिकार तथा विधिमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्थाको जगमाथि गरिएको एउटा नाङ्गो आक्रमण हो।

“मध्यपूर्वमा तीव्र रूपमा वृद्धि भइरहेको द्वन्द्व यही कानुनविहीनतातिरको ओरालो यात्राको परिणाम हो। संयुक्त राष्ट्रसङ्घको बडापत्रको उल्लङ्घन गर्दै संयुक्त राज्य अमेरिका र इरानद्वारा गरिएको सुरुवाती गैरकानुनी आक्रमण पश्चात इरान अन्धाधुन्ध प्रतिकार गर्ने अवस्थामा आइपुग्यो र अन्ततः यो द्वन्द्व तत्कालै नागरिक तथा नागरिक पूर्वाधार विरुद्धको खुला युद्धमा रूपान्तरण भयो जसबाट पहिलेदेखि नै विनाशकारी पीडामा रहेका यस क्षेत्रका मानिसहरू झनै पीडित बन्न पुगे। यसले अब विश्वभरीका देशहरूलाई समेट्दै गएको छ, सबैतिरका जनसङ्ख्यालाई प्रभावित पारिरहेको छ र दशौं लाख मानिसहरूको जीविकोपार्जनलाई जोखिममा पारिरहेको छ। मानवताको रक्षार्थ निकै नै परिश्रमका साथ तयार गरिएका मापदण्ड, संस्था र कानुनी ढाँचाहरूलाई आफ्नो वर्चस्व र प्रभुत्व जमाउने उद्देश्यका खातिर खोक्रो बनाएपछि हुने यस्तै नै हो।

“एम्नेस्टीको सन् २०२५ को वार्षिक प्रतिवेदनले मानवअधिकार र विधिको शासनको सन्निकट विघटनका सवालमा चेतावनी दिने कार्यभन्दा अझ पर गएर अहिले तत्काल भइरहेको विघटनको अवस्थालाई दस्तावेजीकरण गर्ने तथा सन् २०२६ र त्यसपछिका वर्षहरूमा मानवअधिकार, वैश्विक स्थिरता र लाखौंको जीवनमा यसले पार्ने विनाशकारी परिणामहरूलाई उजागर गर्ने काम गर्दछ। यसले विश्वभरका राष्ट्रहरूलाई सन् २०२५ मा अँगालिएको तुष्टीकरणको राजनीतिलाई तुरुन्तै परित्याग गर्न, डरलाई जित्न र शिकारवाजी विश्व व्यवस्थाको निर्माणलाई शब्द र काम दुवैबाट प्रतिवाद गर्न आह्वान गर्दछ।”

शिकारवाजी आक्रमणहरूले अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको विनाशलाई तीव्र बनाइरहेका छन्

विश्वको मानवअधिकारको अवस्था प्रतिवेदन तथा एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले यो वर्ष हालसम्म गरेको दस्तावेजीकरणले अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गत भएका व्यापक अपराध र अन्तर्राष्ट्रिय न्याय प्रणालीमाथिको बढ्दो आक्रमणहरूको विवरण प्रस्तुत गर्दछ। ती अपराध र आक्रमणहरूले विश्वव्यापी रूपमा मानवअधिकारको जगको रूपमा काम गर्ने ती आधार स्तम्भहरूलाई गम्भीर हानि पुर्याइरहेका छन्।

सन् २०२५ को अक्टोबरमा भएको युद्धविराम सम्झौताका बाबजुद [इजरायलले गाजामा प्यालेस्टाइनीहरू विरुद्धको नरसंहारलाई जारी राखेको](#) छ र उसले प्यालेस्टाइनीहरू विरुद्धको रङ्गभेदी प्रणाली (system of apartheid) लाई पनि कायम राखेको छ। यसैबीच पूर्वी जेरुसेलमलगायत अधिनस्थ वेस्ट ब्याङ्कमा [अवैध बस्तीहरूको विस्तारलाई तीव्र](#) बनाउँदै ती भुभागहरूलाई इजरायलँगै गाभ्ने (annexation) दिशामा कदमहरू चालेको छ। इजरायली अधिकारीहरूले बढ्दो रूपमा अधिनस्थ क्षेत्रमा बसोबास गरेका इजरायली बसोबासीहरूलाई प्यालेस्टाइनीहरू विरुद्ध दण्डहीनताका साथ आक्रमण गर्न र उनीहरूलाई आतङ्कित पार्नका लागि अनुमति दिने वा प्रोत्साहित गर्ने कार्य गरेका छन् र उच्च अधिकारीहरूले प्यालेस्टाइनीहरू विरुद्ध गरिएका स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी तथा हिरासतमा दिइने यातना लगायतका हिंसालाई प्रशंसा गर्नुका साथै महिमामण्डन गरेका छन्।

संयुक्त राज्य अमेरिकाले क्यारेबियन र प्रशान्त क्षेत्रमा डुङ्गाहरूमा बम विस्फोट गराएर [१५० भन्दा बढीको गैरन्यायिक हत्या](#) (extrajudicial executions) गरेको छ र सन् २०२६ जनवरीमा [भेनेजुएला विरुद्ध एउटा आक्रामकजन्य कार्य](#) (act of aggression) गरेको छ। रुसले युक्रेनको महत्त्वपूर्ण नागरिक पूर्वाधारमा [आफ्नो हवाई आक्रमणलाई तीव्र पारेको](#) छ, जबकि म्यानमारको सेनाले गत वर्ष गाउँ गाउँमा विस्फोटक हतियारहरू खसाल्न मोटर चालित प्याराग्लाइडरहरू प्रयोग गरी बालबालिका लगायत दर्जनौं नागरिकहरूको हत्या गर्यो।

[न्यापिड सपोर्ट फोर्सेजलाई उन्नत चिनियाँ हतियार उपलब्ध](#) गराएर संयुक्त अरब इमिरेट्सले सुडानको द्वन्द्वलाई थप चर्काएको छ। र्यापिड सपोर्ट फोर्सेजले १८

महिनाको घेराबन्दीपछि गत अक्टोबरमा एल फासेर शहरलाई कब्जा गरेका थिए र त्यहाँ व्यापक रूपमा [नागरिकहरूको सामूहिक हत्या तथा यौन हिंसाका अपराधहरू](#) गरेका थिए। प्रजातान्त्रिक गणतन्त्र कंगो (DRC) मा एम २३ (M23) सशस्त्र समूहले रुवान्डाको सक्रिय सहयोगमा गोमा र बुकाभु शहरहरू कब्जा गर्‍यो र त्यहाँ नागरिकहरूलाई [गैरकानूनी तवरमा हत्या गर्ने तथा हिरासतमा राखिएका व्यक्तिहरूलाई यातना दिने कार्य गर्‍यो](#)।

सन् २०२६ को सुरुवातमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घको बडापत्रको उल्लङ्घन गर्दै संयुक्त राज्य अमेरिका र इजरायलद्वारा इरान विरुद्ध गरिएको गैरकानूनी बलको प्रयोगले इजरायल र खाडी सहयोग परिषद् (GCC) का देशहरूमा प्रतिशोधकारी इरानी आक्रमणहरू भएका छन्। उता [इजरायलले लेबनानमा आफ्नो आक्रमणलाई तीव्र बनाएको छ](#)। [इरानको एउटा विद्यालयमा गैरकानूनी अमेरिकी आक्रमणमा भएको १०० भन्दा बढी बालबालिकाको मृत्युदेखि लिएर सबै पक्षहरूबाट ऊर्जा पूर्वाधारमा भएको विनाशकारी आक्रमणहरूबाट यस द्वन्द्वले लाखौं नागरिकहरूको जीवन र स्वास्थ्यलाई जोखिममा पारेको छ र पहिले नै देखि अशान्त रहेको यस क्षेत्र र यस क्षेत्र भन्दा बाहिरसमेत ऊर्जा, स्वास्थ्य सेवा, खाद्यान्न र पिउने पानीको पहुँचलाई नराम्ररी प्रभावित पाउँदै विशाल, अनुमान गर्न सकिने र दीर्घकालीन नागरिक तथा पर्यावरणीय हानि पुर्याउने खतरा निम्त्याएको छ।](#)

अफगानिस्तानमा तालिबानले शिक्षा, श्रम र स्वतन्त्र आवागमनको अधिकारमा थप प्रतिबन्ध लगाउँदै महिला विरुद्धको आफ्नो शीकारवाजी नीतिहरूलाई थप तीव्र बनायो। उता इरानमा अधिकारीहरूले सन् २०२६ को जनवरीमा [प्रदर्शनकारीहरूको सामूहिक हत्या गरे](#) जुन दशकौं यताको सबैभन्दा घातक दमनमध्ये एक हुनसक्ने देखिन्छ।

गत वर्ष संयुक्त राज्य अमेरिका, इजरायल र रुसले अन्तर्राष्ट्रिय जवाफदेहिताका संयन्त्रहरू विशेषगरी अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालत (आईसिसि) लाई थप कमजोर बनाए। ट्रम्प प्रशासनले [आईसिसिका कर्मचारी, सहयोगी र अधिनस्थ प्यालेस्टाइनी भूभागका संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विशेष प्रतिवेदकविरुद्ध](#) प्रतिबन्धहरू लगायो। उता रुसी अदालतहरूले आईसिसिका अधिकारीहरूविरुद्ध पक्राउ पुर्जी जारी गरे। अन्य धेरै

देशहरूले रोम विधान र *क्लस्टर म्युनिसन* तथा व्यक्तिविरुद्ध प्रयोग हुने बारुदी सुरुडहरूलाई प्रतिबन्ध गर्ने सन्धिहरूबाट बाहिरिने मनसाय रहेको घोषणा गरे।

अधिकांश राष्ट्रहरू संयुक्त राज्य अमेरिका, रुस, इजरायल वा चीनद्वारा भएका शीकारबाजी कार्यहरूको निरन्तर निन्दा गर्न वा कूटनीतिक समाधानहरू खोज्नका लागि अनिच्छुक वा असमर्थ देखिए। युरोपेली सङ्घ र धेरैजसो युरोपेली राष्ट्रहरूले अन्तर्राष्ट्रिय कानून र बहुपक्षीय संयन्त्रहरूविरुद्ध संयुक्त राज्य अमेरिकाबाट भएका आक्रमणहरूको तुष्टीकरण गरे। उनीहरू इजरायलद्वारा भएको नरसंहार रोक्न वा विश्वभर अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गतका अपराधहरूलाई बढावा दिने गैरजिम्मेवारपूर्ण हतियार तथा प्रविधि हस्तान्तरणलाई अन्त्य गर्नका लागि अर्थपूर्ण कदम चाल्न विफल भएका छन्। उनीहरू आईसिसिका न्यायाधीश र अभियोजनकर्ता लगायतमाथि अमेरिकी प्रतिबन्धहरूले लक्षित गर्नेहरूको संरक्षणका लागि अवरोधकारी कानून (blocking statutes) लागू गर्न पनि इच्छुक भएका छैनन्। इटाली र हङ्गेरीले आफ्नो भूमिमा आईसिसिद्वारा पक्राउ पुर्जी जारी गरेका व्यक्तिहरूलाई पक्राउ गर्न इन्कार गरे भने फ्रान्स, जर्मनी र पोल्यान्डले पनि त्यसै गर्ने सङ्केत दिए।

“विश्वका नेताहरू अन्तर्राष्ट्रिय कानून र बहुपक्षीय प्रणालीमाथि भएका आक्रमणहरूका अगाडि धेरै नै समर्पणवादी भएका छन्। उनीहरूको मौनता र अकर्मण्यता अक्षम्य छ। यो नैतिक रूपमा दिवालीयापनको अवस्था हो र यसले पञ्चगमन, पराजय र दशकौंको कठिन संघर्षबाट प्राप्त मानवअधिकार उपलब्धिहरू नामेट हुने भन्दा अरु केही हुने छैन। आक्रमणकारीहरूलाई खुशी पार्नु भनेको आगोमा तेल खन्याउनु जस्तै हो जसले हामी सबैलाई जलाउनेछ र आउने पुस्ताहरूको भविष्यलाई खाग बनाउनेछ,” आग्नेस कालामारले भनिन्।

“पछिल्ला ८० वर्षमा निर्माण गरिएको प्रणालीलाई केवल एउटा भ्रम मात्र ठानेर खारेज गर्ने प्रलोभनमा केही पर्न सक्छन्। तर यसो गर्नु भनेको विश्वव्यापी अधिकारहरूको मान्यताको दिशामा कठिन संघर्षबाट प्राप्त भएका उपलब्धिहरू, जातीय विभेद र महिलाविरुद्धको हिंसाबाट संरक्षणका लागि गरिएका विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र राष्ट्रिय कानूनको अनुमोदन, श्रमिक र ट्रेड युनियनसम्बन्धी अधिकारको सुनिश्चितता तथा आदिवासी जनजातिहरूको अधिकारको मान्यतालाई

बेवास्ता गर्नु हो। यसो गर्नु भनेको राष्ट्रहरूले संयुक्त राष्ट्रसङ्घको बडापत्र र मानवअधिकारसम्बन्धी विश्वव्यापी घोषणापत्रलाई पालना गर्ने विकल्पलाई रोजेपछि सम्बोधित गरिबी, सुदृढ बनेका प्रजनन् अधिकारहरू र सुनिश्चित भएको न्यायलाई पनि बिर्सिनु हो।”

“बहुपक्षीय प्रणाली अप्रभावकरी नभै यसले उनीहरूको प्रभुत्व र नियन्त्रणमा टेवा नपुर्याएकोले राजनीतिक र आर्थिक शीकारबाज तथा तिनका सहयोगीहरूले यसलाई मृत घोषणा गरिरहेका छन्। यसको जवाफ भनेको यो प्रणालीलाई भ्रामक वा सुधार गर्न नसकिने भनेर घोषणा गर्नु नभै बरु यसको विफलताहरूलाई सामना गर्नु, यसको चयनात्मक प्रयोगलाई अन्त्य गर्नु र सबै मानिसलाई समान दृढताका साथ संरक्षण गर्न पूर्ण रूपमा सक्षम बनाउने गरी यसलाई निरन्तर रूपान्तरण गर्दै जानु हो।”

नागरिक समाजमाथि तीव्र बनाइएका आक्रमणहरू विश्वभर फैलिएका छन्

सन् २०२५ मा नागरिक समाज र सामाजिक आन्दोलनहरूमाथिका आक्रमणहरूको विस्तार अझ गहिरियो। मानवअधिकार रक्षक, संघ संस्था र विमति जनाउनेहरूलाई चुप लगाउने र कमजोर बनाउने निरन्तरका प्रयासहरू विश्वका प्राय सबै भागमा फैलिए।

[नेपाल](#) र [तान्जानियाका](#) अधिकारीहरू राजनीतिक र सामाजिक-आर्थिक गुनासाहरू व्यक्त गर्दै भएका विरोध प्रदर्शनहरू दबाउनका लागि घातक बलको गैरकानुनी प्रयोग गर्नमा निर्लज्ज देखिए। अफगानिस्तान, चीन, इजिप्ट, भारत, केन्या, संयुक्त राज्य अमेरिका र भेनेजुएला लगायत देशका सरकारहरूले पनि प्रदर्शनहरूलाई हिंसात्मक रूपमा दमन गरे, प्रतिआतङ्कवाद र सुरक्षा कानुनहरू प्रयोग गरी विमतिलाई अपराधीकरण गरे वा दुर्व्यवहारपूर्ण शान्ति सुरक्षा व्यवथास्पन रणनीति, बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्य गर्ने वा गैरन्यायिक हत्या गर्ने जस्ता उपायहरू अपनाए।

संयुक्त अधिराज्यमा अधिकारीहरूले मुख्य रूपमा इजरायली हतियार उत्पादक कम्पनी तथा तिनका सहायकहरूप्रति लक्षित प्यालेस्टाइन याक्सन नामको एउटा डाइरेक्ट-याक्सन विरोध सञ्जाललाई ज्यादै नै फराकिलो प्रतिआतङ्कवाद

कानूनअन्तर्गत प्रतिबन्ध लगाए र उक्त प्रतिबन्धको शान्तिपूर्ण विरोध गर्ने २,७०० भन्दा बढीलाई गिरफ्तार गरे। सन् २०२६ फेब्रुअरीमा बेलायतको उच्च अदालतले यसलाई गैरकानुनी ठहर गन्यो। सरकारले उक्त निर्णयविरुद्ध पुनरावेदन गरेको छ।

टर्कीका अधिकारीहरूले कथित राजनीतिक रूपमा प्रेरित भ्रष्टाचारसम्बन्धी अभियोजन सामना गरिरहेका ४०० भन्दा बढी व्यक्तिहरूमध्येका एकजना इस्तानबुलका मेयर तथा राष्ट्रपति पदका उम्मेदवार इक्रेम इमाग्लुको गिरफ्तारीपछि सयौं शान्तिपूर्ण प्रदर्शनकारीहरूलाई पक्राउ गरे।

संयुक्त राज्य अमेरिकाका अधिकारीहरूले आप्रवासी, शरणार्थी र शरण खोज्नेहरूमाथि गैरकानुनी रूपमा कडा दमन अभियान चलाए। यस क्रममा उनीहरूले अनावश्यक र अत्यधिक बलको प्रयोग गर्ने, जातीय रूपमा प्रोफाइलिङ गर्ने, स्वेच्छाचारी ढङ्गमा गिरफ्तारी गर्ने तथा यातना र बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्यकै तहका अभ्यासहरू समेत गरे। ल्याटिन अमेरिकामा इक्वेडोर, एल सालभाडोर, निकारागुआ, पाराग्वे, पेरू र भेनेजुएला जस्ता देशहरूले नागरिक संघ संस्थाहरूमाथि असमानुपातिक नियन्त्रण थोपार्ने कानुनी संरचनाहरू अपनाए वा त्यसो गर्नेगरी कानुनी संशोधनहरू गरे जसले ती संस्थाहरूको सञ्चालन गर्ने, स्रोतमा पहुँच राख्ने, समुदायलाई सहयोग गर्ने र मानवअधिकारको रक्षा गर्ने क्षमतामा प्रत्यक्ष असर परेको छ।

कर्पोरेट क्षेत्रसमेतको सहजीकरणमा धेरै सरकारहरूले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता र सूचनाको अधिकारलाई सीमित गर्न स्पाइवेयर र डिजिटल सेन्सरशिपको प्रयोग गरे। संयुक्त राज्य अमेरिकाका अधिकारीहरूले प्यालेस्टाइनीहरूप्रति ऐक्यबद्धता जनाउने विदेशी विद्यार्थीहरूलाई लक्षित गर्न एआईमा आधारित निगरानी उपकरणहरूको प्रयोग गर्दै उनीहरूलाई गिरफ्तार र निष्कासन गरे। सर्बियाको सरकारले विद्यार्थी प्रदर्शनकारी, नागरिक समाज र पत्रकारहरूविरुद्ध स्पाइवेयर र डिजिटल विधिविज्ञान उपकरणहरूको प्रयोग गन्यो। केन्याका अधिकारीहरूले युवाहरूको नेतृत्वमा भएका प्रदर्शनहरूलाई दबाउन अनलाइन धम्की दिने, डर देखाउने, घृणास्पद अभिव्यक्तिका लागि उक्साउने र गैरकानुनी निगरानी लगायत प्रविधि-सहजिकृत दमनका उपायहरू व्यवस्थित रूपमा प्रयोग गरे।

टार्न सकिने लाखौं मृत्यु निम्त्याउने सम्भावना रहेको थाहा हुँदाहुँदै संयुक्त राज्य अमेरिका, क्यानाडा, फ्रान्स, जर्मनी र बेलायत लगायतले अन्तर्राष्ट्रिय सहायता बजेटमा व्यापक कटौतीको घोषणा वा लागू गर्दै कतिपय अवस्थामा सैन्य खर्चमा ठूलो समानान्तर वृद्धि गर्ने प्रतिबद्धता जनाए। यसले प्रेस स्वतन्त्रता, जलवायुजन्य हानी थग्न सक्ने क्षमता विकास (climate resilience) र लैङ्गिक न्यायलाई अगाडि बढाउने, शरणार्थी, आप्रवासी र शरणको खोजी गरिरहेकाहरूको संरक्षण गर्ने र स्वास्थ्य सेवा र यौन तथा प्रजनन अधिकार प्रदान गर्ने गैरसरकारी संस्थाहरूको प्रयासहरूमा [विनाशकारी प्रभाव](#) पारेको छ।

धेरै राष्ट्रहरूले अर्बपति र विशाल नीजि व्यवसायिक कम्पनीहरूद्वारा कानुनी छिद्रहरू प्रयोग गरी कर टार्ने र कर छली गर्ने कार्यलाई नियन्त्रण गर्नबाट पछि हट्न जारी राखे र यसरी कर्पोरेट शक्तिउपरको नियन्त्रणलाई थप कमजोर पारे। संयुक्त राज्य अमेरिकामा सार्वजनिक सहभागिता विरुद्धका रणनीतिक मुद्दाहरू (Strategic Lawsuit Against Public Participation (SLAPP)) ले नागरिक समाजमा त्रास पैदा गर्‍यो र त्यस्तै एउटा मुद्दाको परिणामस्वरूप अदालतले ग्रीनपिसलाई एउटा जीवाश्म इन्धन कम्पनीलाई ३४५ मिलियन डलर ([प्रारम्भिक ६६० मिलियन डलरबाट](#) घटाइएको) तिर्न आदेश दियो।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय वातावरण कार्यक्रमले सन् २१०० सम्ममा विश्वको तापक्रम पूर्व-औद्योगिक स्तरभन्दा ३ डिग्री सेल्सियस माथि पुग्ने बाटोमा रहेको चेतावनी दिएको भएपनि जलवायु परिवर्तनलाई "झूट र ठगी (scam)" भनेर चित्रण गरेका अमेरिकी राष्ट्रपति हावी भएको वर्तनमा सन्दर्भमा सरकारहरूले जलवायुजन्य विस्थापनलाई संबोधन गर्ने, [जीवाश्म इन्धनबाट समन्यायिक](#) हिसाबमा अवस्थान्तरित हुने वा जलवायु कार्यको लागि पर्याप्त रूपमा वित्त वृद्धि गर्ने दिशामा पर्याप्त काम गरेनन्।

अहिलेको विद्यमान अपूर्ण वैश्विक प्रयोगलाई ध्वस्त पार्न यति धेरै उद्यत गुण्डा र शीकारबाजहरूले के विकल्प अघि सारेका छन् त? उनीहरूले प्रस्ताव गरेको विश्व व्यवस्थाले जातीय, लैङ्गिक र जलवायु न्यायलाई खिल्ली उडाउने र त्याग्ने काम गर्दछ, नागरिक समाजलाई शत्रुको व्यवहार गर्छ र अन्तर्राष्ट्रिय ऐक्यबद्धतालाई अस्वीकार गर्छ। यो विमतिलाई दबाउने, कानुनलाई हतियारको रूपमा प्रयोग गर्ने

र “अरूहरू” भनिएकाहरूलाई अमानवयीकरण गर्ने कार्यबाट निर्मित छ। उनीहरूको विश्व परिकल्पना हाम्रो साझा मानवताको सम्मानमा नभई सैन्य बल, व्यापारिक प्रभुत्व र प्रविधिजन्य वर्चस्वमा आधारित छ। यो अन्ततत्वगत्वा कुनै नैतिक मार्गदर्शन बिनाको परिकल्पना हो," आग्नेस कालामारले भनिन्।

विरोधकर्ता, नागरिक समाज र अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूले प्रतिरोध गर्ने, विथोल्ने र रूपान्तरण गर्ने प्रयासहरूको नेतृत्व गरेका छन्

प्रतिकूलताबाट निरुत्साहित नभई संसारभरी लाखौं मानिसहरूले अन्याय र अधिनायकवादी अभ्यासहरूको प्रतिरोध गरिरहेका छन्।

सन् २०२५ मा इन्डोनेसिया, केन्या, माडागास्कर, मोरक्को, नेपाल र पेरु लगायत एक दर्जनभन्दा बढी देशहरूमा [जेन जेड विरोध प्रदर्शन](#) भए र एलजिबिटिआई अधिकारको रक्षा गर्नका लागि आयोजित [हंगेरीको बुडापेस्ट प्राइडमाथिको प्रतिबन्धलाई झण्डै ३,००,००० मानिसहरूले अवज्ञा गरे](#)। हिंसात्मक र अत्यधिक रूपमा सैन्यकृत अमेरिकी आप्रवासन कानून कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित छापा मार्ने कार्य विरुद्ध सन् २०२६ को सुरुवातमा लस एन्जलसदेखि मिनियापोलिससम्मका प्रदर्शनकारीहरू गल्ली-गल्ली र टोल-टोलमा सङ्गठित भए।

गत वर्ष इजरायलको नरसंहार विरुद्ध ठूला प्रदर्शनहरू विश्वभर फैलिए र ४० भन्दा बढी देशका मानवतावादीहरूले प्यालेस्टाइनीहरूसँग ऐक्यबद्धता जनाउन सामूहिक डुंगा यात्रा सुरु गरे। इजरायलमा भइरहेको हतियारको प्रवाह विरुद्ध विश्वव्यापी अभियान सक्रियता बढ्यो। फ्रान्स, ग्रीस, इटाली, मोरक्को, स्पेन र स्वीडेनका बन्दरगाह कर्मचारीहरूले हतियार ढुवानी मार्गहरू अवरुद्ध गर्न खोजे। यो सक्रियता र कानुनी दबाबले धेरै राष्ट्रहरूलाई इजरायलमा हतियार निर्यात सीमित गर्न वा प्रतिबन्ध लगाउन पनि प्रेरित गर्‍यो।

धेरै सरकारहरूले अन्तर्राष्ट्रिय न्यायमाथिको आक्रमणको तुष्टिकरण गरे पनि धेरै राष्ट्र र निकायहरूले बहुपक्षीयता र कानूनको शासनप्रतिको आफ्नो प्रतिबद्धतालाई प्रदर्शन गरेर यो प्रवृत्तिको प्रतिरोध गरे। बढ्दो संख्याका राष्ट्रहरूले इजरायलले नरसंहार गरिरहेको विषय स्वीकार गरे। साथै उनीहरू अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको उल्लङ्घनका लागि इजरायललाई जवाफदेही बनाउन प्रतिबद्ध हेग समूहमा सामेल

भए र उनीहरूले अन्तर्राष्ट्रिय न्यायालय (ICJ) मा इजरायल विरुद्ध दक्षिण अफ्रिकाको मुद्दामा पनि सहयोग गरे।

फिलिपिन्सले पूर्व राष्ट्रपति [रोड्रिगो दुतेर्तेलाई](#) मानवता विरुद्धको अपराधसम्बन्धी आरोपको सामना गर्न अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतमा सुम्पियो र यो अदालतले लैङ्गिकतामा आधारित उत्पीडनको लागि [दुई तालिबानी नेताहरू](#) विरुद्ध पक्राउ पुर्जी जारी गर्‍यो। युरोपेली परिषद् र युकेनले युकेन विरुद्ध भएको रूसी आक्रमण (*एग्रेसन*)को अपराधको लागि विशेष न्यायधिकरण (Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine) स्थापना गर्न सहमति जनाए। र मध्य अफ्रिकी गणतन्त्रको एउटा मिश्रित (*हाइब्रिड*) अदालतले युद्ध अपराध र मानवता विरुद्धको अपराधको लागि सशस्त्र समूहका छ जना पूर्व सदस्यहरूलाई दोषी ठहर गर्‍यो।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय मानवअधिकार परिषद्ले [अफगानिस्तानको लागि एउटा स्वतन्त्र अनुसन्धान संयन्त्र](#) र प्रजातान्त्रिक गणतन्त्र कंगोको पूर्वी भागमा सत्यतथ्य छानबिन मिसन तथा जाँचबुझ आयोग स्थापना गर्‍यो। साथै [इरानको सत्यतथ्य छानबिन मिसनको कायदेशलाई विस्तार](#) गर्‍यो। करसम्बन्धी बाध्यकारी एउटा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महासन्धि र मानवता विरुद्धको अपराध महासन्धिको लागि महत्त्वपूर्ण प्रगति हाँसिल भयो र [अन्तर्राष्ट्रिय न्यायालय](#) र [अन्तर-अमेरिकी मानवअधिकार अदालत](#)ले जलवायु हानि प्रतिकार्यमा राष्ट्रहरूको मानवअधिकारसम्बन्धी दायित्वहरूलाई पुनःपुष्टि गर्ने ऐतिहासिक रायहरू जारी गरे।

सन् २०२६ मा धेरै राष्ट्रहरूले अधिनायकवादी अभ्यास तथा विधिमा आधारित व्यवस्थामाथिको आक्रमणका विरुद्ध आवाज उठाउन थालेका छन्। खासगरी स्पेनी सरकारले लिएको सैद्धान्तिक अडान महत्त्वपूर्ण छ। तर त्यस्ता आह्वानहरूलाई निर्णायक र दिगो कार्यद्वारा समर्थन गरिनुपर्छ।

"सन् २०२५ मा शहरका सडकदेखि बहुपक्षीय मञ्चहरूसम्म विश्वभर प्रदर्शनकारी, कूटनीतिज्ञ, राजनीतिक नेता र अन्य धेरैबाट प्रतिरोध र ऐक्यबद्धताको शक्तिशाली प्रदर्शन भयो। हामीले उनीहरूको उदाहरण र साहसलाई विस्तार गर्दै मानवअधिकार, विधिको शासन र विश्वव्यापी मूल्यहरूकै सेरोफेरोमा वैश्विक

व्यवस्थाको पुनर्कल्पना, पुनर्निर्माण र पुनर्केन्द्रीकरण गर्न साहसी गठबन्धनहरूको निर्माण गर्नुपर्दछ," आग्नेस कालामारले भनिन्।

“सन् २०२६ हामीले हाम्रो आत्मनिर्णय क्षमता (agency) लाई दाबी गर्ने र इतिहास केबल हामीमाथि थोपरिएको कुरा मात्र नभै हामी आफैले निर्माण गर्ने कुरा हो भन्ने स्थापित गर्ने वर्ष बनोस्। र मानवताको खातिर इतिहास बनाउने समय अहिले नै हो।”

थप जानकारीको लागि वा अन्तर्वार्ताको लागि कृपया एम्नेस्टी इन्टरनेसनलको प्रेस कार्यालयमा सम्पर्क गर्नुहोस्: press@amnesty.org

विश्वव्यापी विश्लेषण

सन् २०२५ मा एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले मानवअधिकारमा भएको केही सीमित दायराको प्रगतिका साथै विभिन्न सरकार तथा अन्य पक्षहरूद्वारा भएका व्यापक उल्लङ्घन, जवाफदेहिता संयन्त्रहरूको विफलता र प्रणालीगत अन्यायहरूलाई अभिलेख गर्‍यो। विधिमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्थाले निरन्तर आक्रमण खेपिरहेकोले यीमध्येका धेरै प्रवृत्तिहरू सन् २०२६ मा पनि जारी रहेका छन्।

अन्तर्राष्ट्रिय कानूनान्तर्गतका अपराधहरू व्यापक रूपमा भएका छन्। जसमा गाजामा प्यालेस्टाइनीहरूमाथि इजरायलद्वारा गरिएको नरसंहार, युक्रेनमा रुसद्वारा गरिएको मानवताविरुद्धको अपराध तथा म्यानमार, सुडान र अन्य द्वन्द्वहरूमा भएका युद्ध अपराध र अन्तर्राष्ट्रिय कानूनान्तर्गतका अन्य अपराधहरू समावेश छन्। विभिन्न अभियान र कानुनी दबावका कारण केही देशहरूले इजरायलतर्फ हतियार निर्यातमाथि रोक वा प्रतिबन्ध लगाएका भएपनि हतियारको गैरजिम्मेवारपूर्ण ओसारपसारले अत्याचारलाई निरन्तर बढावा नै दिएको छ। संयुक्त राज्य अमेरिका र रुसले सन् २०२५ मा विशेषगरी अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालत (आईसिसि) लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय जवाफदेहिता संयन्त्रहरूलाई कमजोर बनाए। त्यसै क्रममा अन्य धेरै देशहरूले रोम विधानबाट अलग्गिने घोषणा गरे। यद्यपि, आईसिसि र अन्य संयन्त्रहरूले उल्लेखनीय मात्रामा आरोपितहरूलाई गिरफ्तारी गर्नुका साथै तिनलाई दोषी पनि ठहर गरे। साथै युक्रेन विरुद्धको आक्रमणको अपराध (crime of aggression) अनुसन्धानका लागि एक विशेष न्यायाधिकरण स्थापना लगायत अन्य नयाँ अनुसन्धान निकायहरूको सिर्जना गरियो।

अधिनायकवादी अभ्यासहरू विश्वव्यापी रूपमा तीव्र भएका छन्। अफगानिस्तान, चीन, इजिप्ट, भारत, इरान, केन्या, संयुक्त अधिराज्य (बेलायत), संयुक्त राज्य अमेरिका र भेनेजुएला लगायत देशका सरकारहरूले सन् २०२५ मा विरोध प्रदर्शनहरूलाई हिंसात्मक रूपमा दमन गरे, प्रतिआतङ्कवाद तथा सुरक्षासम्बन्धी कानूनहरूको प्रयोग गरी विमतिलाई अपराधीकरण गरे वा बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने, हत्या गर्ने तथा दुर्व्यवहारपूर्ण तवरमा प्रहरीको परिचालन गर्ने जस्ता अभ्यासहरू गरे। संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय यातना-मुक्त व्यापार सन्धिको पहलहरूले गति पाएको भए

पनि विद्युतीय झटका दिने उपकरण लगायतका माध्यमबाट यातना दिने र दुर्व्यवहार गर्ने कार्य व्यापक रूपमा जारी रह्यो।

विभेद एउटा केन्द्रीय विषयका रूपमा रहेको छ। शरणार्थी तथा आप्रवासीहरूले सामूहिक निर्वासन र जातीय रूपमा विभेदकारी नीतिहरूको सामना गरेका छन्। अर्कोतिर जलवायु परिवर्तनका कारण अन्तर्राष्ट्रिय सीमापारका क्षेत्रहरूमा विस्थापित भएका मानिसहरू प्रायः असुरक्षित रहेका छन्। औपनिवेशिकता र उत्खननमुखी उद्योगहरूसँग सम्बन्धित जातीय अन्यायका साथै ती अन्यायसम्बन्धी परिपूरणको माग पनि यथावत जारी रहे। लैङ्गिक हिंसा र महिला अधिकारमाथिका प्रतिबन्धहरू व्यापक रहे। सन् २०२५ मा केही देशहरूमा गर्भपतनको अधिकारलाई विस्तार गर्ने र बालविवाहलाई निषेध गर्ने सवालमा केही कानुनी प्रगतिहरू भएको भए पनि सुरक्षित गर्भपतन तथा गर्भपतनपछिको स्वास्थ्य सेवामाथिको पहुँचमा रहेका विद्यमान अवरोधहरू यथावत् रहे। यसैबीच, विश्वभर लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक (LGBTI) विशेषगरी पारलैङ्गिक व्यक्तिका विभिन्न अधिकारहरूमाथिको आक्रमण तीव्र बन्यो।

सरकारहरू जीवाश्म इन्धनको प्रयोगलाई क्रमशः अन्त्य गर्न विफल भएका छन्। अर्कोतिर जलवायु वित्त र अनुकूलनसम्बन्धी सहयोग जति आवश्यक हो त्यो भन्दा धेरै नै कम उपलब्ध रहेको छ। ऋण, सहायता कटौती र अन्यायपूर्ण विश्वव्यापी आर्थिक संरचनाहरूले आर्थिक र सामाजिक अधिकारहरूलाई कमजोर बनाएका छन्। वातावरणीय हानि, श्रम अधिकार उल्लङ्घन र मुद्दा मामिलाको प्रयोग लगायतका कर्पोरेट दुर्व्यवहारहरू सन् २०२५ मा जारी रहे र यसै वर्ष युरोपेली सङ्घ (EU) को नयाँ एउटा ऐतिहासिक कर्पोरेट उचित सावधानी (due diligence) नियममावलीलाई पनि कमजोर तुल्याइयो।

साथै सरकारहरूले अधिनायकवादी अभ्यासहरूलाई सक्षम र सबल बनाउनका लागि प्रविधिको प्रयोग गरेका छन्। कर्पोरेट निकायहरूको सहयोगमा सरकारहरूले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतालाई सीमित गर्न वा विरोध प्रदर्शनहरूलाई दमन गर्न गैरकानुनी ढङ्गमा निगरानी गर्ने प्रविधिहरूको प्रयोग गरेका छन्। सामाजिक सञ्जाल प्लेटफर्महरूसँग सम्बन्धित मानवअधिकार हानि र जेनेरेटिभ एआई उपकरणहरूको

बढ्दो सङ्ख्याका बारेमा सन् २०२५ मा बढ्दो रूपमा बुझिएको भए पनि यसलाई नियमन गर्ने विषय भने पछाडि पन्यो।

अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गतका अपराधहरू

नरसंहार, मानवता विरुद्धको अपराध र युद्ध अपराधहरू

इजरायलले गाजामा प्यालेस्टाइनीहरूविरुद्ध नरसंहार मात्र नभै धेरै युद्ध अपराध र मानवताविरुद्धका अपराधहरू गरेको छ। सन् २०२५ को अक्टोबर ९ मा हमाससँग भएको युद्धविराम सम्झौतापछि पनि नरसंहार जारी रह्यो। सबै प्यालेस्टाइनीहरू विरुद्धको यस रङ्गभेदी प्रणालीले पूर्वी जेरुसेलम लगायत विशेषगरी अधिनस्थ वेस्ट ब्याङ्क (West Bank) को अवस्था उच्च-तीव्रताका सैन्य कारबाही र राज्य समर्थित बसोबासीहरूद्वारा हुने हिंसाको तीव्र वृद्धिका कारण एकदमै गम्भीर बन्न पुगेको छ। इजरायलको नरसंहार विरुद्ध सामूहिक विरोध प्रदर्शनहरू विश्वभर फैलिए। धेरै सङ्घ संस्था, अन्तर्राष्ट्रिय निकाय र देशहरूले इजरायलद्वारा नरसंहार भइरहेको स्वीकार गरे। तथापि, आम रूपमा विश्वका सबैभन्दा शक्तिशाली सरकारहरू नरसंहार रोक्न वा इजरायलको गैरकानुनी कब्जा र रङ्गभेदी नीतिलाई अन्त्य गर्ने सवालमा अर्थपूर्ण कदम चाल्न विफल भए। व्यापक रूपमा जबरजस्ती बेपत्ता पार्ने, यातना दिने र युक्रेनी सर्वसाधारण नागरिकहरूमाथि ड्रोन लक्षित आक्रमण गर्ने जस्ता कार्यहरूद्वारा रुसले युक्रेनमा मानवताविरुद्धका अपराध र युद्ध अपराधहरू गन्यो। उसले युक्रेनको महत्त्वपूर्ण नागरिक पूर्वाधारलाई लक्षित गर्दै हवाई आक्रमणहरू तीव्र बनायो। रुसी सेनाले युक्रेनी युद्धबन्दीहरूलाई गैरन्यायिक तवरमा हत्या गरेकोसम्बन्धी रिपोर्टहरूमा वृद्धि भयो। आफूले कब्जा गरेको क्षेत्रमा रुसले गैर-रुसी पहिचान भएका व्यक्तिहरूलाई दबाउने कदमहरू चाल्यो। सशस्त्र द्वन्द्व रहित अवस्थामा भनेजुएलाद्वारा विमति राख्ने व्यक्ति र अन्य समूहहरूविरुद्ध भएको व्यापक रूपमा जबरजस्ती बेपत्ता पार्ने, स्वेच्छचारी तवरमा हिरासतमा राख्ने र यातना दिने अभ्यासहरू पनि मानवताविरुद्धको अपराधकै तहमा भए।

अन्य धेरै देशका द्वन्द्वका पक्षहरूले युद्ध अपराध हुने कार्यहरू गरेका छन्। सरकारी सेना, सहयोगी मिलिसिया र विपक्षी सशस्त्र समूहहरू हजारौं सर्वसाधारणको हत्याका लागि जिम्मेवार रहे। प्रजातान्त्रिक गणतन्त्र कङ्गो (DRC) मा विभिन्न

सशस्त्र समूहहरूले सयौं नागरिकहरूको गैरकानुनी हत्या गरे। एउटा समूहले अस्पतालमा पनि आक्रमण गर्‍यो र बिरामी र हेरचाह गर्नेहरूलाई अपहरण गर्‍यो। म्यानमारमा सेनाले गाउँ र अन्य क्षेत्रहरूमा विस्फोटक सामग्रीहरू खसाल्न मोटरजडित प्याराग्लाइडरहरूको प्रयोग गर्‍यो र बालबालिका सहित दर्जनौं सर्वसाधारणको हत्या गर्‍यो। म्यानमारले प्रतिरोधकर्ताहरूद्वारा नियन्त्रित क्षेत्रहरूमा सहायता सामग्री जानबाट रोक लगायो। सुडानमा सुडानी सशस्त्र बल र तिनका सहयोगीहरूले विपक्षी न्यापिड सपोर्ट फोर्सेजलाई सहयोग गरेको आशङ्कामा बदलास्वरूप दर्जनौं नागरिकहरूको हत्या गर्‍यो। र्यापिड सपोर्ट फोर्सेजले पनि उत्तरी डार्फरमा गरिएको आक्रमणको क्रममा सामूहिक हत्यासहित नागरिकहरूको गैरकानुनी हत्या गर्‍यो। बुर्किना फासो, क्यामरून, मध्य अफ्रिकी गणराज्य (CAR), माली, मोजाम्बिक, नाइजर, नाइजेरिया, सोमालिया र दक्षिण सुडानलगायत यस क्षेत्रका लामो समयदेखि द्वन्द्वबाट गुज्रिरहेका देशका सरकारी बल र सशस्त्र समूहद्वारा पनि गैरकानुनी आक्रमण र हत्याहरू गरिएको समाचारहरू प्राप्त हुने क्रम जारी रह्यो। सिरियामा सरकारसँग आबद्ध मिलिसियाहरूले सयौं नागरिकहरूको ठूलो सङ्ख्यामा हत्या गरे। कतिपय यी हत्याहरू सम्प्रदायगत ढङ्गमा गरिएका थिए।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घ र अन्य निकायहरूले मध्य अफ्रिकी गणराज्य (CAR), प्रजातान्त्रिक गणतन्त्र कङ्गो (DRC), सोमालिया, दक्षिण सुडान र सुडान लगायतका देशहरूमा द्वन्द्वसँग सम्बन्धित यौनिक तथा लिङ्गमा आधारित हिंसाका हजारौं घटनाहरू अभिलेख गरेका छन्। सुडानमा न्यापिड सपोर्ट फोर्सेजले महिलाहरूलाई अपमानित गर्न, दण्डित गर्न र विस्थापित पार्नका लागि यौन हिंसालाई व्यापक र योजनाबद्ध रूपमा प्रयोग गर्‍यो। सुडानी सशस्त्र बलहरूले पनि महिला र पुरुषविरुद्ध बलात्कारलगायतका यौनजन्य हिंसा गरे।

सरकारहरूले नरसंहारलाई रोक्नका लागि अर्थपूर्ण कदम चालनुपर्दछ र अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गतका सबै अपराधहरूलाई सम्बोधन गर्न र रोक्नका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घ र अन्य मञ्चहरूमा सहकार्य गर्नुपर्छ।

हतियारको गैरजिम्मेवारपूर्ण ओसारपसार र उत्पादन

अपराधहरूमा मुद्धिने जोखिमता साँध्दै राष्ट्रहरूले अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गतका अपराधहरूमा मुद्धिएका पक्षहरूलगायतलाई हतियारको गैरजिम्मेवारपूर्ण ओसारपसार गर्ने र त्यसलाई सहज बनाउने कार्यहरू जारी राखे। संयुक्त राज्य अमेरिकाले इजरायललाई व्यापक सैन्य सहयोग उपलब्ध गराउने कार्यको नेतृत्व गरेको छ। संयुक्त अरब इमिरेट्सले सुडानको न्यापिड सपोर्ट फोर्सेजलाई उन्नत चिनियाँ हतियार र बख्तरबन्द सवारी साधनलगायतका हतियारहरू उपलब्ध गरायो जसलाई उक्त समूहले डार्फरमा प्रयोग गर्‍यो।

राज्य र हतियार कम्पनीहरूमाथि केही हदसम्म दबाव बढेको छ र यसले केही प्रभाव पनि पारेको छ। सन् २०२५ अघिका वर्षहरूमा बेल्जियम, क्यानाडा, इटाली, जापान, नेदरल्याण्ड्स, स्पेन र बेलायत लगायतका देशहरूले इजरायललाई हतियार आपूर्ति कम गर्ने केही उपायहरू अपनाएका थिए। यद्यपि उनीहरूले आफ्ना कार्यहरूलाई प्रायः नयाँ हतियार निर्यातसम्बन्धी इजाजतपत्रहरूलाई अनुमति दिन अस्वीकार गर्ने तहमा मात्रै सीमित राखेका थिए र पुरानो इजाजतपत्रअन्तर्गत भने अझै हतियार आपूर्ति गरिरहेकै थिए। सन् २०२५ मा अरू थप प्रगति पनि देखियो। वालोनिया प्रान्तबाट हतियार निर्यातमा प्रतिबन्ध लगाइएपछि बेल्जियमको एउटा अदालतले फ्लान्डर्स क्षेत्रलाई इजरायलतर्फ हुने सबै हतियारको पैठारीलाई रोक्न आदेश दियो। जर्मनी सरकारले गाजामा प्रयोग हुन सक्ने हतियार इजरायलतर्फ निर्यातका लागि नयाँ इजाजतपत्र स्वीकृत नगर्ने घोषणा गरेको थियो। तथापि पछि उसले इजरायलतर्फ हतियार निर्यातमाथि लगाइएको रोक्कालाई हटायो। स्लोभेनियामा सरकारले इजरायलसँग हुने सबै हतियार व्यापारका साथै हतियारको पारगमन र आयातमाथि प्रतिबन्ध लगाउने घोषणा गर्‍यो। यद्यपि त्यसको कार्यान्वयनमा भने केही समस्या रह्यो। स्पेनमा इजरायलमाथि व्यापक हतियार प्रतिबन्धको प्रावधानलाई कानूनमा नै समावेश गरियो। अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको प्रतिरक्षा र प्यालेस्टाइनी जनताप्रतिको ऐक्यबद्धताका लागि “समन्वयकारी कानुनी र कूटनीतिक उपायहरू” अपनाउन प्रतिबद्ध रहेका बोलिभिया, कोलम्बिया, क्युबा, होन्डुरस, मलेसिया, नामिबिया, सेनेगल र दक्षिण अफ्रिका सम्मिलित देशहरूको समूह “द हेग समूह (The Hague Group)” ले इजरायलसँग हुने सबै हतियारको व्यापारलाई रोक्ने प्रतिबद्धता जनाएको छ। इजरायलतर्फ हुने हतियार

प्रवाहविरुद्धको विश्वव्यापी अभियानात्मक गतिविधिहरू बढ्यो। उदाहरणका लागि इटालीमा भएका हडताल तथा फ्रान्स, ग्रीस, इटाली, मोरक्को, स्पेन र स्विडेनका बन्दरगाह मजदुरहरूद्वारा भएको कार्यहरू इजरायलतर्फ जाने हतियार ढुवानी मार्गलाई विथोल्ने दिशामा लक्षित थिए।

यद्यपि, सन् २०२५ मा केही राष्ट्रहरू प्रतिबन्धित हतियारसम्बन्धी आफ्ना प्रतिबद्धताबाट पछि हटे वा उनीहरूले पछि हट्ने मनसायलाई सङ्केत गरे। लिथुआनिया *क्लस्टर म्युनिसन्स*सम्बन्धी महासन्धिबाट पछि हट्यो। सन् २००८ मा यो महासन्धिलाई अनुमोदन गरिएको यसरी पछि हट्नेमा लिथुआनिया पहिलो राष्ट्र बनेको छ। इस्टोनिया, फिनल्याण्ड, लाट्भिया, लिथुआनिया र पोल्याण्डले रुसबाट आएको धम्कीलाई उद्धृत गर्दै व्यक्ति लक्षित बारूदी सुरूडको प्रयोग, भण्डारण, उत्पादन र स्थानान्तरणलाई निषेध गर्ने तथा त्यसलाई नष्ट गर्ने सम्बन्धी महासन्धि (ओटावा सन्धि) बाट पछि हट्ने आफ्नो मनसायको बारेमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घलाई सूचित गरे। फिनल्याण्ड र पोल्याण्डका अधिकारीहरूले आफ्ना देशहरूले व्यक्तिलाई लक्षित गरी प्रयोग हुने बारूदी सुरूडहरूको आन्तरिक उत्पादन पुनः सुरू गर्ने बताए। युकेनले महासन्धिकै प्रावधानविरुद्ध हुनेगरी ओटावा सन्धिको कार्यान्वयनलाई स्थगित गर्ने आफ्नो मनसाय संयुक्त राष्ट्रसङ्घलाई जानकारी गरायो। यद्यपि, अधिकांश राष्ट्रहरूले हतियार प्रणालीमा कृतिम बौद्धिकता (एआई) र स्वायत्ततासँग सम्बन्धित मानवीय, कानुनी र नैतिक चासोहरूलाई स्वीकार गरेका छन्। संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभाको पहिलो समितिमा १५६ देशहरूले स्वायत्त हतियार प्रणालीसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिका लागि आवश्यक तत्त्वहरू तयार पार्ने कार्य पूरा गर्न आह्वान गर्ने प्रस्तावको पक्षमा मतदान गरेका छन् जुन भविष्यमा सहमतिका लागि पारस्परिक छलफलको विषय हुनेछ।

इजरायलतर्फ हुने लगायत हतियारको सबै गैरजिम्मेवारपूर्ण ओसारपसारलाई राष्ट्र र कम्पनीहरूले रोक्नुपर्छ।^१ राज्यहरूले *क्लस्टर म्युनिसन्स*सम्बन्धी महासन्धि र ओटावा सन्धिप्रति पुनः प्रतिबद्धता जनाउनुपर्छ र निश्चित स्वायत्त हतियार प्रणालीहरूलाई प्रतिबन्ध गर्ने तथा कानुनी रूपमा प्रयोग गर्न सकिने प्रणालीहरूको प्रयोगलाई कडाइका साथ नियन्त्रित गर्ने सन्धिका लागि वार्ता गरी सहमति गर्नुपर्छ।

दण्डहीनता

सन् २०२५ मा रुस र संयुक्त राज्य अमेरिका लगायत केही देशहरूले अन्तर्राष्ट्रिय जवाफदेहिता संयन्त्रहरूमाथि आक्रमण गरे वा तिनलाई कमजोर बनाए। सबैभन्दा गम्भीर रूपमा संयुक्त राज्य अमेरिकाले अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालत (आईसिसि) का अभियोजक र न्यायाधीशहरूका साथै अधिनस्थ प्यालेस्टाइनी क्षेत्र (ओपीटी) का संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विशेष प्रतिवेदक र विभिन्न प्यालेस्टाइनी मानवअधिकार संगठनहरूमाथि प्रतिबन्ध लगायो। आईसिसिको काममा अवरोध पुऱ्याउनु र इजरायली तथा अमेरिकी नागरिकहरूलाई जवाफदेहिताबाट जोगाउनु नै यसो गर्नुको उद्देश्य रहेको थियो। रुसी अदालतहरूले आईसिसिका अधिकारीहरूविरुद्ध पक्राउ पुर्जी जारी गरे। अन्य देशहरूले यी व्यक्ति र सङ्गठन वा आईसिसि स्वयंलाई संरक्षण गर्न प्रायः कुनै कदम चालेनन्। त्यसको जवाफमा युरोपेली सङ्घ (ईयू)ले आफ्ना कम्पनीहरूलाई असर गर्ने विदेशी कानूनहरूको क्षेत्राधिकार बाहिर गरिने प्रयोगलाई प्रतिवाद गर्नका लागि तर्जुमा गरिएको कानुनी प्रवन्ध “ब्लकिङ्ग स्ट्याच्युट” लाई सकृय नबनाउने विकल्प रोज्यो। आईसिसिका सदस्य राष्ट्रहरू बुर्किना फासो, माली र नाइजरले रोम विधानबाट बाहिरिने आफ्नो मनसाय घोषणा गरेका छन् भने हङ्गेरीले एक कदम अगाडि बढ्दै सन् २०२६ मा औपचारिक रूपमा आफू पछि हट्ने सूचना पेश गरेको छ। हङ्गेरी, इटाली र ताजिकिस्तान लगायत आईसिसिका विभिन्न सदस्य राष्ट्रहरू आईसिसिद्वारा जारी गरिएको पक्राउ पुर्जीलाई कार्यान्वयन गर्न विफल भए।

तथापि, अन्तर्राष्ट्रिय संयन्त्रहरूले जवाफदेहिताका लागि महत्त्वपूर्ण कार्य जारी राखे। आईसिसिले सन् २०२१ मा सत्तामा फर्किएदेखि तालिबानले अफगानिस्तानमा महिला, बालिका र लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक (LGBTI) व्यक्तिहरू विरुद्ध गरेको लैङ्गिकतामा आधारित उत्पीडनसम्बन्धी मानवता विरुद्धको अपराधको लागि दुई तालिबान नेताहरू विरुद्ध पक्राउ पुर्जी जारी गर्‍यो। साथै युद्ध अपराध र मानवता विरुद्धको अपराधको आरोपमा लिबियाका नागरिकहरू विरुद्ध गोप्य रूपमा जारी गरिएको पक्राउ पुर्जीलाई सार्वजनिक गर्‍यो। फिलिपिन्सका पूर्व राष्ट्रपतिलाई “लागू औषधविरुद्धको युद्ध”सँग सम्बन्धित हत्याहरूमा मानवताविरुद्धको अपराधको आरोपमा जारी गरिएको पक्राउ पुर्जीको कार्यान्वयनपछि आईसिसिसमक्ष समर्पण गरिएको छ। अभियोजकको कार्यालयले युगान्डाको लडर्स रेजिस्टेन्स

आर्मीका संस्थापक तथा नेता जोसेफ कोनी विरुद्ध लगाइएका ३९ आरोपहरूलाई आईसिसिको पूर्व-परीक्षण कक्ष (Pre-Trial Chamber) ले डिसेम्बरमा पुष्टि गर्‍यो। सोही महिना जर्मनीले लिबियाको शक्तिशाली मिलिसियाका वरिष्ठ सदस्य खालेद मोहम्मद अली एल हिश्रीलाई आईसिसिसमक्ष बुझायो। खालेद मोहम्मद अली एल हिश्रीविरुद्ध त्रिपोलीस्थित कुख्यात मितिगा कारागारमा भएका दुर्दव्यहारसँग सम्बन्धित मानवताविरुद्धका अपराध र युद्ध अपराधका लागि पक्राउ पुर्जी जारी गरिएको थियो। डार्फरमा सन् २००३ देखि २००४ मा भएको युद्ध अपराध र मानवता विरुद्धको अपराधको लागि आईसिसिले जन्जाविद मिलिसियाका एक नेतालाई दोषी ठहर गर्‍यो। मध्य अफ्रिकी गणराज्य (CAR) को विशेष फौजदारी अदालत नामको एउटा मिश्रित (हाइब्रिड) अदालतले सन् २०२० मा गरिएको आक्रमणको क्रममा दर्जनौंको हत्या र अन्य सयौंलाई विस्थापित पारिएको सम्बन्धमा सशस्त्र समूहका छ जना पूर्व सदस्यहरूलाई युद्ध अपराध र मानवता विरुद्धको अपराधको लागि दोषी ठहर गर्‍यो।

यसैबीच, नयाँ संयन्त्रहरू स्थापना भए। युरोपेली परिषदले युक्रेनविरुद्धको आक्रमणको अपराधका लागि जिम्मेवार रुसी र अन्य राष्ट्रका वरिष्ठ सरकारी तथा सैन्य नेताहरूको अनुसन्धान र अभियोजन गर्ने उद्देश्यले विशेष न्यायाधिकरण स्थापना गर्‍यो। अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालत (आईसिसि) ले युद्ध अपराध र मानवताविरुद्धका अपराधका लागि भ्लादिमिर पुटिनसहित छ जना रुसी अधिकारीहरूविरुद्ध पक्राउ पुर्जी जारी गरेको भएता पनि युक्रेनमा भएको आक्रमणको अपराधमा अभियोजन गर्ने क्षेत्राधिकार भने उससँग रहेको छैन। संयुक्त राष्ट्रसङ्घको मानवअधिकार परिषदले अफगानिस्तानका लागि एउटा स्वतन्त्र अनुसन्धान संयन्त्र स्थापना गर्‍यो।

आईसिसिका अधिकारीहरू र आईसिसिसँग सम्बन्धित कार्यमा संलग्न अन्य व्यक्तिहरूलाई धाक धम्की र प्रतिबन्धहरूबाट संरक्षण प्रदान गर्नका लागि “ब्लकिङ्ग स्ट्याच्युट”हरूलाई सक्रिय बनाएर वा कार्यान्वयन गरेर समेत सरकारहरूले आईसिसिलाई सहयोग, समर्थन र संरक्षण गर्नुपर्छ। सरकारहरूले राज्यका अधिकारीहरूविरुद्ध जारी गरिएका आईसिसिका पक्राउ पुर्जीहरूलाई उनीहरूको अपराधका लागि अभियोजनबाट उन्मुक्तिको कुनै दाबी नराखी कार्यान्वयन गर्ने कुराको सुनिश्चित गर्नुपर्छ।^२

दण्डात्मक र अधिनायकवादी अभ्यासहरू

विमतिको दमन

विश्वभरी राज्यका अधिकारी र अन्य शक्तिशाली कर्ताहरूले नागरिक समाजलाई मौन बनाउन र जवाफदेहिताबाट उम्कन विभिन्न अधिनायकवादी अभ्यासहरूको साहरा लिए। धेरै राष्ट्रहरूले सन् २०२५ मा राजनीतिक तथा सामाजिक-आर्थिक गुनासाहरू व्यक्त गर्दै भएका विरोधहरूमाथि दमन गर्न गैरकानूनी बलको प्रयोग गरे। तान्जानियामा भएको निर्वाचनपछिका प्रदर्शनमा सहभागीहरूमाथि गरिएको दमनका कारण सयौं मानिसहरूको मृत्यु भएको छ। नेपालमा भ्रष्टाचार र सामाजिक सञ्जालमाथि लगाइएको प्रतिबन्धका विरुद्ध युवाहरूको नेतृत्वको भएको विरोध प्रदर्शनमाथिको दमनबाट प्रदर्शनकारी र प्रहरी अधिकारीहरूसमेत ७६ जनाको मृत्यु भयो। इरानको राजधानी तेहरानमा २८ डिसेम्बरबाट सुरु भई देशव्यापी रूपमा फैलिएको प्रदर्शनका क्रममा सुरक्षा बलहरूले प्रदर्शनकारीहरूमाथि धातुका गोली र छर्हराहरू भरिएका राइफल र सटगन प्रयोग गरी गैरकानूनी रूपमा बल प्रयोग गर्दा सन् २०२५ को अन्त्यसम्ममा कम्तीमा दुई जनाको मृत्यु भयो। अंगोला, क्यामरून, इक्वेडर, इन्डोनेसिया, केन्या, माडागास्कर, पाकिस्तान, पेरु र टर्की लगायतका देशहरूमा पनि बलको गैरकानूनी प्रयोगका कारण प्रदर्शनकारीहरूको मृत्यु भएको दस्तावेज गरिएको छ। धेरै देशहरूमा प्रहरीहरू सर्बियामा प्रयोग गरिएको लामो दूरीका ध्वनिक उपकरण तथा धेरै देशहरूमा लापरवाहीपूर्वक प्रयोग गरिएका अश्रुग्यास जस्ता पर्याप्त रूपमा कानूनी हिसाबले नियमन नगरिएका हतियारहरूको प्रयोगमाथि निर्भर रहे।

अफगानिस्तान, बेलारुस, बुर्किना फासो, चीन, क्युबा, माली, म्यानमार, निकारागुवा, उत्तर कोरिया, पाकिस्तान, रुस, युगान्डा र भेनेजुएला लगायतका देशहरूले मानवअधिकार रक्षक, अभियानकर्मी, पत्रकार तथा अन्य व्यक्तिहरूमाथि डर सिर्जना गर्नका लागि जबरजस्ती बेपत्ता पार्ने कार्यलाई हतियारका रूपमा प्रयोग गरे। इरान र साउदी अरेबिया लगायतका अन्य देशहरूले त्रास सिर्जना गर्न र सुरक्षा तथा बलियो सरकारको झुटो प्रभाव प्रस्तुत गर्नका लागि मृत्युदण्डलाई हतियारका रूपमा प्रयोग गरे।^३

केही सरकारहरूले सन् २०२५ मा शान्तिपूर्ण नागरिक अवज्ञाका कार्यहरूका साथै विमति राख्ने विपक्षी, मानवअधिकार रक्षक र अन्य कार्यकर्ताहरूलाई सजाय दिन प्रतिआतङ्कवाद तथा राष्ट्रिय सुरक्षा कानूनहरूको दुरुपयोग गरे। इजिप्टमा अधिकारीहरूले हजारौं मानिसहरूलाई आतङ्कवादसँग सम्बन्धित अपराधहरूमा मुद्दा चलाउनका लागि सिफारिस गरे जसमध्ये धेरैलाई केवल आफ्नो मानवअधिकारलाई शान्तिपूर्ण प्रयोग गरेकै कारण लक्षित गरियो। भारत तथा चीनका स्वायत्त क्षेत्रहरू हडकड र मकाउमा अधिकारीहरूले मानवअधिकार रक्षक र सामाजिक कार्यकर्ताहरूलाई हिरासतमा लिनका लागि राष्ट्रिय सुरक्षा र प्रतिआतङ्कवाद कानूनहरूलाई व्यापक रूपमा प्रयोग गरे। भेनेजुएलामा सरकारले कुनै पनि खाले विमति चाहे त्यो साँच्चिकैको होस् वा केवल विमति लागेको जस्तो मात्रै नै किन नहोस् दुवैलाई दमन गर्ने नीति कायम राखिरहँदा त्यहाँ कम्तिमा ८०६ जना स्वेच्छाचारी थुनामा रहेका छन् र तीमध्ये धेरैलाई बलपूर्वक बेपत्ता पारिएको छ। ट्युनिसियामा अधिकारीहरूले राजनीतिक विपक्षीहरूलाई प्रतिआतङ्कवाद वा साइबर अपराधसम्बन्धी कानूनअन्तर्गत राजनीतिक उद्देश्यले प्रेरित सामूहिक मुद्दा चलाउने र ७५ वर्षसम्मको कैद सजाय सुनाउने कार्य गरिरहेका छन्। इजरायलको सैन्य कारबाहीमा बेलायतको संलग्नतालाई विरोध गरिरहेको एउटा प्रत्यक्ष-कार्य गर्ने सञ्जाल “प्यालेस्टाइन याक्सन”माथि बेलायती अधिकारीहरूले अस्पष्ट प्रतिआतङ्कवादसम्बन्धी कानूनमा आधारित भएर प्रतिबन्ध लगाए र यस प्रतिबन्धको शान्तिपूर्ण विरोध गरेकै कारण देशभर २,००० भन्दा बढी मानिसहरूलाई पक्राउ गरियो। साथै बेलायती अधिकारीहरूले “जस्ट स्टप आयल” नामको एउटा वातावरणीय कार्यकर्ताहरूको गठबन्धनका १६ जना अभियानकर्ताहरूलाई पनि जीवाश्म इन्धन उत्खननको विस्तारलाई रोक्ने उद्देश्य लिएर गरिएको नागरिक अवज्ञाका विभिन्न कार्यहरूमा सहभागी भएको आरोपमा मुद्दा चलाए र परिणामस्वरूप उनीहरूले पाँच महिनादेखि पाँच वर्षसम्मको कैद सजाय पाए। संयुक्त राज्य अमेरिकामा अधिकारीहरूले प्यालेस्टाइनीहरूको समर्थनमा आवाज उठाउने विदेशी विद्यार्थीहरूलाई पक्राउ गरी देशनिकाला गर्नेगरी लक्षित गरे र गैरकानुनी आप्रवासीहरूमाथि आप्रवासन तथा भन्सार प्रवर्तन (ICE) द्वारा भएको दमनको विरोध गर्ने प्रदर्शनकारीहरूलाई पनि पक्राउ गरे।

सरकारहरूले नागरिक अवज्ञाका शान्तिपूर्ण कार्य लगायतका विमतिलाई दमन गर्ने र अपराधीकरण गर्ने कार्य बन्द गर्नुपर्छ। उनीहरूले विरोध प्रदर्शनको सन्दर्भमा भएका सबै उल्लङ्घनहरूको लागि जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्नुपर्छ र पीडितहरूका लागि प्रभावकारी न्यायिक उपचारको प्रत्याभूति गर्नुपर्छ।

कानूनको दुर्व्यवहारपूर्ण कार्यान्वयन

सन् २०२५ मा धेरै राष्ट्रहरू कानून कार्यान्वयनका सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार कानूनको उल्लङ्घनका लागि दोषी रहे। केहीले राज्य-प्रायोजित हत्याहरू नै गराए। सेप्टेम्बरमा अमेरिकी सेनाले लागूऔषध तस्करी गरिरहेको “नार्को -आतङ्ककारी” को आरोपमा ल्याटिन अमेरिका, क्यारेबियन सागर र प्रशान्त महासागरमा डुङ्गामाथि बम प्रहार गर्ने र गैरन्यायिक हत्याहरू गर्ने कार्य सुरु गरे। अक्टोबरमा ब्राजिलको रियो दि जेनेरियोमा नागरिक र सैनिक प्रहरीले झुपड वस्तीहरूमा सञ्चालन गरेको लागूऔषधविरुद्धको अभियानमा १२० भन्दा बढी व्यक्तिहरू मारिए। तीमध्ये अधिकांश अश्वेत र गरिबीमा बाँचिरहेका व्यक्तिहरू थिए र त्यस क्रममा गैरन्यायिक हत्यासम्बन्धी पनि थुप्रै समाचारहरू आए। लागूऔषधसम्बन्धी अपराधका सवालमा भइरहेको बढ्दो हत्याहरूका बीच सुरक्षाका नाममा मृत्युदण्डको प्रयोगविरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय संरक्षणात्मक उपाय र प्रतिबन्धहरूलाई पनि बारम्बार बेवास्ता गरिएको छ।

संसारभर कानून कार्यान्वयन गर्ने अधिकारीहरूले यातना वा अन्य दुर्व्यवहारजन्य हुने शैलीहरूको पनि प्रयोग गरे। केहीले सडक, सीमा क्षेत्र, आप्रवासी र शरणार्थी हिरासत केन्द्रहरू, मानसिक स्वास्थ्य संस्थाहरू, प्रहरी चौकी, कारागार तथा अन्य हिरासत स्थलहरूमा स्टन गन र विद्युतीय झट्का दिने लाठी लगायतका स्वभावैले प्रत्यक्ष सम्पर्कमा आउनासाथ विद्युतीय झट्का दिने दुर्व्यवहारपूर्ण उपकरणहरूलाई प्रयोग गरे। एउटा बटन थिच्ने बित्तिकै पीडादायी झट्का दिने यी स्वभावैले दुर्व्यवहारयुक्त उपकरणहरू प्रदर्शनकारी, विद्यार्थी, राजनीतिक विपक्षी, महिला र बालिका (गर्भवती महिलासहित), बालबालिका र मानवअधिकार रक्षकहरू लगायतविरुद्ध प्रयोग भए। यी दुर्व्यवहारबाट बाँचेकाहरूले जलन, सुन्निने, गर्भपात, पिसाब प्रणालीमा समस्या, अनिद्रा, थकान र गहिरो मनोवैज्ञानिक पीडा भोगेका छन्। राज्य र कम्पनीहरूले यस्ता उपकरणहरूको उत्पादन, प्रवर्धन र बिक्रीलाई

जारी राखे। विधुतीय झटका दिने प्रोजेक्टाइल उपकरणहरूको पनि व्यापक दुरुपयोग भएको छ। कानुन कार्यान्वयनमा वैध भूमिका हुन सक्ने भएपनि यस्ता उपकरणलाई प्रायः यातना दिन र अन्य दुर्व्यवहारजन्य कार्यहरू गर्नमा प्रयोग गरिएका छन्। यसले मानक कानुन कार्यान्वयनका उपकरणहरूको व्यापारलाई मानवअधिकारमा आधारित कडा नियन्त्रण गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई दर्शाएको छ।^४

तर उत्साहजनक कुरा के छ भने सन् २०२५ मा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय “यातना-मुक्त व्यापार सन्धि” को लागि दबाब बढेको छ। जुनमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घका यातनाविरुद्धका चारवटा संयन्त्रहरूले विरोध प्रदर्शनहरूको थप जिम्मेवारीपूर्ण र जवाफदेही नियमन सुनिश्चित गर्न गरेको आह्वानलाई यो सन्धि निर्माणसम्बन्धी प्रस्तावहरूलाई समर्थन गर्नमा प्रयोग गरे। त्यसैगरी, युरोपेली परिषद्का मन्त्रीहरूको समितिले आफ्ना ४६ सदस्य राष्ट्रहरूलाई कानुनी रूपमा बाध्यकारी अन्तर्राष्ट्रिय “यातना-मुक्त व्यापार” संयन्त्रको विकासमा समर्थन गर्न प्रोत्साहित गर्ने निर्णय गर्‍यो। जुलाईमा युरोपेली सङ्घले यातना र अन्य दुर्व्यवहारका लागि प्रयोग गरिने कानुन कार्यान्वयनका उपकरणहरूको संसारका कुनै पनि भूभागमा हुने ओसारपसारलाई रोक्ने क्षेत्रीय उपायहरूलाई सबल बनाउँदै आफ्नो अग्रणी यातनाविरुद्धको नियमावलीअन्तर्गत समेटिने सामग्रीहरूको दायरालाई विस्तार गर्‍यो।^५

सरकारहरूले सुरक्षाका नाममा गरिएका लगायतका राज्यद्वारा प्रायोजित हत्याहरूलाई रोक्नु पर्दछ। उनीहरूले संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय यातना-मुक्त व्यापार सन्धि निर्माणमा भइरहेको छलफल र वार्तालाई समर्थन गर्दै स्वभावैले दुर्व्यवहारजन्य हिसाबमा प्रयोग हुन सक्ने कानुन कार्यान्वयनका उपकरणहरूलाई प्रतिबन्धित गर्ने प्रयासहरूलाई दोब्बर बनाउनुपर्छ र मानक कानुन कार्यान्वयन उपकरणका सवालमा मानवअधिकारमा आधारित व्यापार नियन्त्रण लागू गर्नुपर्छ।

विभेद

शरणार्थी र आप्रवासीहरूको अधिकार उल्लङ्घन

शरण र आप्रवासनको सन्दर्भमा विश्वभरका सरकारहरू अधिनायकवादी अभ्यासहरूमा लागेका छन्। हानिकारक आप्रवासन नीतिहरू स्थापित गर्नका लागि

कतिपयले गैरकानुनी उपायहरूलाई अनुमोदन गर्ने वा विधायिकी प्रक्रियालाई छल्ने कार्य गरेका छन्। सन् २०२५ मा संयुक्त राज्य अमेरिका तथा साइप्रस, फिनल्याण्ड, ग्रीस, हङ्गेरी, इटाली र पोल्याण्ड लगायतका युरोपेली राष्ट्रका साथै अन्य देशहरूले मानवअधिकारसम्बन्धी आफ्नो दायित्वको उल्लङ्घन गर्दै शरणार्थी र आप्रवासीहरूलाई निष्कासन गर्न र उनीहरूलाई अन्य तरिकाबाट फिर्ता गर्न तथा उनीहरूको अनियमित आगमनलाई रोक्न अत्यन्त कडा उपायहरू अपनाए वा लागू गरे। अफगानिस्तानमा तालिबानद्वारा जारी दुर्व्यवहारका बाबजुद इरान र पाकिस्तानले क्रमशः १७ लाख र ७ लाखभन्दा बढी अफगानी नागरिकहरूलाई जबरजस्ती फिर्ता पठाए वा निष्कासित गरे। सन् २०२४ को डिसेम्बरदेखि सन् २०२५ को फेब्रुअरी बीचमा इथियोपियाली अधिकारीहरूले ६०० भन्दा बढी इरिट्रियालीहरूलाई जबरजस्ती इरिट्रियामा फिर्ता पठाए जहाँ सरकारले उनीहरूको शरणसम्बन्धी दाबीलाई देशद्रोहको प्रमाणका रूपमा लियो।

राष्ट्रिय सार्वभौमिकता दाबी गर्न, राष्ट्रिय सुरक्षा र आर्थिक हितलाई अगाडि बढाउन वा सार्वजनिक स्रोतहरूमा अत्यधिक बोझ पर्न नदिन सरकारहरूले प्रायः आफ्ना आप्रवासन नीति र शरणको प्रणालीलाई तटस्थ साधनका रूपमा चित्रण गर्ने गर्छन्। तथापि, उपनिवेशवाद र दासत्वका विरासतहरूले संसारभरका जातीय वा नक्षीय वर्गिकरणमा परेका व्यक्तिहरूमाथि प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा विभेद गर्ने प्रणाली, कानून, नीति र अभ्यासहरूलाई खडा गरिरहेकै छन्। सन् २०२५ मा एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले क्यानाडा, डोमिनिकन गणराज्य, फ्रान्स, लिबिया, साउदी अरेबिया, ट्युनिसिया र संयुक्त राज्य अमेरिका तथा अझ सामान्यतया सेनजेन क्षेत्रभित्रका युरोपेली देश लगायत थुप्रै देशहरूको शरण र आप्रवासन नीतिसँग सम्बन्धित संरचनात्मक नक्षवादको प्रणालीगत अभ्यासहरूको निन्दा गर्‍यो।^६ केही अवस्थामा सरकारहरूले नक्ष, जातीयता, राष्ट्रियता वा उत्पत्तिका आधारमा विभेद गर्ने सीमा नियन्त्रण व्यवस्थालाई सुदृढ गर्नका लागि डिजिटल प्रविधिहरूको प्रयोग गरे।^७ लिङ्गमा आधारित विभेदले कतिपय अवस्थामा यी सवालहरूलाई थप गम्भीर बनायो। डोमिनिकन गणराज्यमा गर्भवती र स्तनपान गराइरहेका हाइटियन महिलाहरूलाई अस्पतालबाट सिधै निष्कासित गरिएको थियो।

जलवायु परिवर्तनका सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रिय सीमापारी विस्थापित भएकाहरूको संरक्षण गर्न विश्वभरका सरकारहरू सामान्यतया विफल भएका छन्। विशेषगरी

जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित क्षेत्रहरूबाट मानिसहरूलाई सुरक्षित रूपमा बसाइँ सार्ने उद्देश्यका लागि कुनै पनि देशले प्रवेशआज्ञा (भिसा) जारी गर्दैनन्। यसको साटो तिनले मानिसहरूलाई अक्सर विभेदकारी र प्रतिबन्धात्मक रहेका विद्यमान प्रक्रिया र मार्गहरू नै पहिल्याउन बाध्य पार्दछन्। सबैभन्दा बढी प्रभावित मानिसहरूमा जातीय वा नक्षीय पहिचानका आधारमा विभेदमा पारिएका व्यक्तिहरू र गरिब समुदायहरू, महिला तथा अन्य सीमान्तकृत समूहहरू रहेका छन्। टुभालु र किरिबाटीका प्रशान्त टापुहरूबाट आओटियारोआ न्युजिल्याण्डतर्फ गइरहेका मानिसहरूको हकमा प्रमाणित भएअनुसार ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू र स्वास्थ्य समस्या भएका मानिसहरूलाई प्रायः पछाडि पारिन्छ किनभने उनीहरू भिसाका लागि चाहिने आवश्यकताहरू पूरा गर्न सक्दैनन्।

सरकारहरूले विभेदकारी र शोषणयुक्त रोजगारदातासँग गाँसिएको भिसा (tied visas) र जोखिमपूर्ण आवासीय अनुमतिको प्रणालीलाई खारेज वा सुधार गर्नुपर्छ, डिजिटल प्रविधिको प्रयोगलाई विभेदकारी सीमा कार्यान्वयन अभ्यासहरूलाई अझ बलियो बनाउनबाट रोक्नु पर्छ र जलवायु परिवर्तनको सन्दर्भमा विस्थापित व्यक्तिहरूको संरक्षणका लागि कानुनी संरचनाहरूको स्थापना गर्नुपर्छ।^८

जातीय विभेद

सबै क्षेत्रमा शरण र आप्रवासनका साथै विमतिको दमन तथा कानून कार्यान्वयनको सन्दर्भमा सरकारहरूले अधिनायकवादी अभ्यासहरू अपनाउँदा जातिवादी वा नक्षीय र विभेदकारी भाष्यलाई प्रयोग गरेका छन्। धेरै देशहरूमा घृणाजन्य अपराधमा वृद्धि भएको पनि रिपोर्ट गरिएको छ। जातीय विभेदका मूल कारणहरू सम्बोधन गर्ने प्रयासस्वरूप विश्वभरका प्रभावित समुदायहरूले उपनिवेशवाद र दासत्वको विरासतबाट प्राप्त भएका ऐतिहासिक अन्यायहरू र तिनका समकालीन प्रभावहरूका लागि परिपूरणको माग गर्दै अभियान सञ्चालन गर्दै आएका छन्। अफ्रिकी सङ्घले परिपूरणको वर्षका रूपमा घोषणा गरेको सन् २०२५ मा अग्रणी महोत्सव “वाकेतु वेतु” ले दास व्यापार र उपनिवेशवादको दीर्घकालीन विरासतको समीक्षा गर्न र परिपूरणीय न्यायसम्बन्धी बहसलाई अघि बढाउन कलाकार, सङ्गीतकार, नीति-निर्माता, समाजसेवी, अभियन्ता र सांस्कृतिक शिक्षाविद् सम्मिलित सयौँ सहभागीहरूको भेला आयोजना गर्‍यो। यसैबीच, सन् २०२५ दासत्व श्रमबाट

हुनुपर्ने नाफामा भएको घाटाको क्षतिपूर्ति स्वरूप हाइटीद्वारा पूर्व उपनिवेशवादी शक्ति फ्रान्सलाई रकम तिर्न बाध्य बनाई फ्रान्सद्वारा हाइटीमाथि थोपरिएको “स्वतन्त्रता ऋण” को २०० वर्ष पुगेको सन्दर्भमा हाइटीका अधिकारकर्मी र संस्था तथा प्रवासमा रहेका हाइटियनहरूले फ्रान्ससँग परिपूरण उपलब्ध गराउन र यदि त्यसो नगर्ने हो भने उपनिवेशकालीन विगतलाई आफ्नो देशमा सामना गर्न आह्वान गरे।

सन् २०२५ मा बोलिभिया, क्यानाडा र इक्वेडोरलगायत देशका सरकारहरूले आदिवासी जनजातिका भूभागमा स्वतन्त्र, अग्रिम र सुसूचित सहमति (FPIC)सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डअनुरूपको प्रक्रियाअनुसार उनीहरूसँग परामर्श नै नगरी उत्खननसम्बन्धी परियोजनाहरू विस्तार गरे। आफ्नो संस्कृति र जीविकोपार्जनका लागि प्रायः पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूमा आश्रित आदिवासी जनजातिहरूले यसरी आफ्नो भूमि हडपिएको तथा उपनिवेशवाद र अन्य विनाशका कारण भोगेका हानिहरूका लागि परिपूरणको अभियान सञ्चालनका लागि कानुनी र राजनीतिक माध्यमहरूको उपयोग गरेका छन्। सन् २०२५ को एउटा उल्लेखनीय घटनामा *अवा ग्वारानी पारानेस* आदिवासी जनजातिले ४० वर्षभन्दा बढीको सङ्घर्षपछि आफ्नो भूमिबाट बेदखल हुनुपरेको र बाढीबाट भूमि क्षति भएको सवालमा केही न्याय हाँसिल गरे। हानि पैदा गरेका जलविद्युतीय बाँधको निर्माण र सञ्चालनका लागि ब्राजिल र पाराग्वे सरकारद्वारा खडा गरिएका कम्पनीलाई प्रभावित समुदायका लागि ३,००० हेक्टर जग्गा किन्नको लागि खर्च उपलब्ध गराउन न्यायिक आदेश दिलाइयो।

उपनिवेशवाद, दास व्यापार र दासत्व जस्ता ऐतिहासिक अन्यायहरूमा संलग्न भएका वा त्यसबाट लाभ उठाएका राष्ट्रका सरकारहरूले उपयुक्त परिपूरणीय न्यायका उपायहरू कार्यान्वयन गर्नुपर्छ। ती कदमहरूले केवल विगतका अन्यायहरूको लागि न्यायिक परिपूरण प्रदान गर्ने मात्र नभै हाल कायम रहेका जातीय विभेद र असमानताका संरचना र प्रणालीहरूलाई समेत तोड्नुपर्दछ।

लैङ्गिकतामा आधारित विभेद र हिंसा

विश्वभरका महिला र बालिकाहरूले लैङ्गिकताका आधारमा हुने हिंसाको साथै संरक्षण, न्याय र उपचारको पहुँचमा अवरोधहरूको सामना गरे। ती अवरोधहरू कहिलेकाहीं

आप्रवासनको अवस्था, जात, पेशा, वर्ग वा धर्मलगायतका अन्य आधारमा हुने विभेदले थप जटिल बने। अफगानिस्तानमा तालिबानका आदेशहरूले महिलाहरूलाई शिक्षा, रोजगारी र स्वतन्त्र आवागमनबाट वञ्चित गरे र लिङ्गमा आधारित हिंसा र बालविवाहलाई बढावा दिए। नेपालमा दलित महिलाविरुद्ध भएका लैङ्गिक हिंसाका घटनाहरूको अनुसन्धान गरिएन। सिरियामा अज्ञात सशस्त्र पुरुषहरूद्वारा भएको महिला र बालिकाहरूको अपहरणका उजुरी दिने *अलावाइट* परिवारहरूलाई बेवास्ता गरियो। अमेरिकी महादेशमा महिला र बालिकाहरूले महिला हत्या लगायतका डरलाग्दो तहको हिंसा निरन्तर सामना गरिरहे। अर्जेन्टिनामा लगभग प्रत्येक ३५ घण्टामा एउटा महिला हत्याको घटना अभिलेख हुने गरेको भए पनि सरकारले लैङ्गिकताका आधारमा हुने हिंसा रोकथाम र प्रतिकार्यसम्बन्धी १३ वटा प्रमुख कार्यक्रमहरूलाई खारेज गर्‍यो। जर्जियामा उच्च पदस्थ अधिकारीहरूको महिलाद्वेषी (misogynistic) तथा महिलाको यौनिक तथा लैङ्गिक भूमिकालाई लिएर गरिने पूर्वाग्रही र विभेदकारी भाषणबाजी (sexist rhetoric) का अलावा महिला प्रदर्शनकारीहरू विरुद्ध यौन हिंसाका धम्की र अपमानजनक पूर्ण निर्वस्त्र खानतलासीलगायतका लैङ्गिकतामा आधारित दुर्व्यवहारहरू भए। सकारात्मक घटनाक्रममा बोलिभिया र बुर्किना फासोका नयाँ कानूनहरूले बालविवाहलाई निषेध गरेको छ।

अघिल्ला वर्षहरूमा जस्तै सन् २०२५ मा पनि केही देशहरूमा गर्भपतनसम्बन्धी अधिकारलाई विस्तार गर्ने दिशामा प्रगतिहरू भए। डेनमार्क, फारो टापु र नर्वेका संसदहरूले गर्भपतनको पहुँचमा सुधार गर्ने कानून पारित गरे र लक्जेम्बर्गले आफ्नो संविधानमा गर्भपतनलाई सुनिश्चित स्वतन्त्रताका रूपमा लिपिबद्ध गर्‍यो। मलावीमा त्यहाँको उच्च अदालतले यौन हिंसाबाट पीडित भएका उत्तरजीवी बालिकाहरूको गर्भपतनको अधिकारलाई पुष्टि गर्‍यो। तर डोमिनिकन गणतन्त्रको एउटा नयाँ कानूनले गर्भपतनमा पूर्ण प्रतिबन्ध लगायो। विश्वका अन्य धेरै देशहरूमा गर्भपतन र गर्भपतनपछिको सेवाको पहुँचमा रहेका विद्यमान अवरोधहरू यथावत् रहे।

एलिजिबिटीआई व्यक्ति र विशेषगरी पारलिङ्गी व्यक्तिहरूका विभिन्न अधिकारहरूमाथिका आक्रमणहरू विश्वभर बढे। यसलाई प्रायः विभिन्न लैंगिकता विरोधी समूह र पात्रहरूले थप उक्साएका थिए। बुर्किना फासोमा नयाँ कानूनले सहमतीय समलिंगी यौन सम्बन्धलाई अपराधीकरण गर्‍यो। हङ्गेरी र स्लोभाकियाका

राष्ट्रिय संसदहरूले केवल दुई लिङ्ग (पुरुष र महिला) लाई मात्र मान्यता दिने र समलिङ्गी जोडीहरू विरुद्धको विभेदलाई थप गहिराउने गरी संविधान संशोधनलाई पारित गरे। क्यानाडा, पाराग्वे, पेरू, पुयुर्तोरिको र संयुक्त राज्य अमेरिकामा पारलिङ्गी व्यक्तिहरूका अधिकारमाथि प्रतिबन्धात्मक कानून वा नीतिहरू कार्यान्वयन गरिए। चीनमा थुप्रै अनलाइन प्लेटफर्म, वेबसाइट र छलफलका पोर्टलहरूले राज्यको प्रतिबन्धात्मक निर्देशनको पालना गर्दै एलिजिबिटिआई व्यक्तिहरूका साथै महिलाका अधिकारसम्बन्धी व्यक्तिगत तथा सामूहिक छलफलहरूलाई दबाए। मध्यपूर्व र उत्तर अफ्रिकाका धेरै देशका मानिसहरूलाई उनीहरूको यौन अभिमुखीकरण वा लैङ्गिक पहिचानका आधारमा पक्राउ गरी मुद्दा चलाइयो र केहीले सहमतीय समलिङ्गी यौन सम्बन्धका लागि कडा सजाय पाए। तथापि जापान र मेक्सिकोका अदालतका फैसलाहरूले पारलिङ्गी व्यक्तिहरूको कानुनी मान्यतालाई अघि बढाए।

सरकारहरूले लैङ्गिकता र यौनिकताका आधारमा हुने विभेदलाई अन्त्य गर्नुपर्छ र सबै महिला, किशोरी र एलिजिबिटिआई व्यक्तिहरूलाई उनीहरूको यौन र प्रजनन अधिकारसहित समान र पूर्ण अधिकार प्रदान गर्न कानुनी र नीतिगत सुधारहरू कार्यान्वयन गर्नुपर्छ। साथै उनीहरूले लैङ्गिकतामा आधारित हिंसाका सबै पीडित तथा उत्तरजीवीहरूलाई समयमै र प्रभावकारी रूपमा संरक्षण, न्याय र उपचारमा पहुँच पाउने कुरालाई सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

आर्थिक तथा जलवायु अन्याय

जलवायु सङ्कट समाधानमा विफलता

जलवायु परिवर्तनका कारण थप सम्भावित र तीव्र बनेका खडेरी, बाढी, आँधीबेहरी, अत्यधिक गर्मी र डँढेलोजस्ता विपद्बाट उत्पन्न खाद्य असुरक्षा, जबरजस्ती विस्थापन तथा आवास र जीविकोपार्जनको विनाश विश्वका सबै खाले आयस्तर भएका देशहरूमा तीव्र रूपमा बढेका छन्। सधैँझैँ जलवायु परिवर्तनमा सबैभन्दा कम योगदान गर्नेहरू नै यसको सबैभन्दा ठूलो मारमा परेका छन्।

यदि देशहरूले आफ्ना विद्यमान नीतिहरूलाई मात्र पूर्ण रूपमा लागू गरेमा पनि - जुन एकदमै असम्भव छ - यो शताब्दीको अन्त्यसम्ममा विश्वको तापक्रम पूर्व-औद्योगिक स्तरभन्दा करिब ३ डिग्री सेल्सियसले बढ्ने मार्गमा रहेको संयुक्त

राष्ट्रसङ्घीय वातावरण कार्यक्रमले सन् २०२५ नोभेम्बरको प्रतिवेदनमा जनायो। पछिल्ला केही वर्षदेखि सरकारहरूले जीवाश्म इन्धनको प्रयोगलाई चरणबद्ध रूपमा अन्त्य गर्न वा जलवायु परिवर्तनका अन्य प्रमुख कारणहरूलाई सम्बोधन गर्न पर्याप्त प्रयास गरेका छैनन्। सन् २०२५ मा ब्राजिल र क्यानाडा लगायतका केही प्रमुख सरकारहरूले अझ एक कदम अगाडि बढ्दै प्रायः करदाताको पैसाबाट दिइने अनुदानमार्फत जीवाश्म इन्धनको उत्पादन र निर्यात बढाउने दिशातर्फ महत्त्वपूर्ण कदमहरू चाले। संयुक्त राज्य अमेरिकाले युरोपेली सङ्घका सदस्य राष्ट्रहरूलाई जीवाश्म इन्धनको आयात र प्रयोगप्रति प्रतिबद्ध रहन दबाव दियो। पेरिस सम्झौताका पक्ष राष्ट्रहरूमध्ये करिब एक तिहाईले मात्र सन् २०२५ को समय सीमाभित्र आफ्नो जलवायु कार्ययोजना (राष्ट्रिय रूपमा निर्धारित योगदानहरू) पेश गरेका थिए।

जलवायु परिवर्तनलाई तीव्र बनाउनुका अतिरिक्त जीवाश्म इन्धनले विश्वका १७० भन्दा बढी देशहरूमा फैलिएर सञ्चालनमा रहेका १८,००० भन्दा बढी जीवाश्म इन्धन पूर्वाधार स्थलहरूको पाँच किलोमिटर भित्र बसोबास गर्ने कम्तीमा दुई अर्ब मानिसहरूको स्वास्थ्यमा गम्भीर जोखिमता निम्त्याएको छ। तीमध्ये ५२ करोडभन्दा बढी बालबालिका रहेको अनुमान गरिएको छ। कम्तीमा ४६.३ करोड मानिस यी स्थलहरूको एक किलोमिटर भित्र बसोबास गर्दै आएका छन्, जो अझै उच्च वातावरणीय र स्वास्थ्य जोखिममा रहेका छन्।^९

सन् २०२५ को नोभेम्बरमा ब्राजिलमा भएको जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी सम्मेलन, कोप ३० का नेताहरू कोप २८ मा सहमति गरिएको जीवाश्म इन्धनबाट “क्रमशः बाहिरिने” प्रतिबद्धतालाई अघि बढाउन त परै जाओस् त्यसलाई पुनःपुष्टी गर्न समेत विफल भए। उनीहरूले न्यून आय भएका देशहरूलाई अनुकूलनका लागि आवश्यक अनुदानमा आधारित वित्तीय विस्तारित सहयोग प्रदान गर्न पनि सकेनन्।^{१०} न्यून आय भएका देशहरूलाई आफू जिम्मेवार नै नरहेको जलवायु परिवर्तनका विनाशकारी वर्तमान र भावि प्रभावहरूसँग अनुकूलनका लागि सहयोग स्वरूप जलवायु वित्त उपलब्ध गराउनु उच्च आय भएका देशहरूको दायित्व हो। यसका लागि वार्षिक कम्तीमा ३०० अर्ब अमेरिकी डलर वित्तीय स्रोत आवश्यक हुने अनुमान गरिएको छ जसलाई सरकारहरूले न्यायसङ्गत कर प्रणालीमार्फत र

जीवाश्म इन्धनमा दिइँदै आएको उल्लेखनीय अनुदानलाई पुनःनिर्देशित गरेर जुटाउन सक्छन्।^{११}

यस पृष्ठभूमिमा अन्तर्राष्ट्रिय न्यायालय र मानवअधिकारसम्बन्धी अन्तर-अमेरिकी अदालत गरी दुई अन्तर्राष्ट्रिय अदालतहरूबाट जारी गरिएका सल्लाहकारी रायहरूले जीवाश्म इन्धनको प्रयोगलाई चरणबद्ध तवरमा अन्त्य गर्ने लगायत जलवायुजन्य क्षतिबाट मानव र ती निर्भर रहने पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूलाई जलवायु परिवर्तनजन्य क्षतिहरूबाट संरक्षण गर्ने दायित्व राज्यहरूको भएको पुष्टि गर्नु महत्त्वपूर्ण थियो। यसका साथै कोप ३० मा कोलम्बिया र नेदरल्याण्ड सरकारहरूले सन् २०२६ अप्रिलमा जीवाश्म इन्धनबाट न्यायसङ्गत अवस्थानान्तरणसम्बन्धी पहिलो अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन (First International Conference on the Just Transition Away from Fossil Fuels) संयुक्त रूपमा आयोजना गर्ने घोषणा गरे।

जीवाश्म इन्धन अप्रसारसम्बन्धी सन्धि (Fossil Fuel Non-Proliferation Treaty) लाई अनुमोदन गर्ने तथा कोलम्बिया र नेदरल्याण्डका सरकारहरूको नेतृत्वमा भइरहेको बहुपक्षीय प्रयासमा सहभागी हुने लगायत छिटो, न्यायोचित र पर्याप्त वित्तीय व्यवस्था सहित जीवाश्म इन्धनको प्रयोगलाई चरणबद्ध अन्त्य गर्ने विषय र न्यायसङ्गत अवस्थान्तरण (just transition) प्रति सरकारहरू प्रतिबद्ध हुनुपर्छ।

आर्थिक तथा सामाजिक अधिकारहरूको उल्लङ्घन

दीर्घकालीन आर्थिक सङ्कट र विश्वव्यापी द्वन्द्वहरूले तीव्र रूपमा बढिरहेका जलवायुजन्य हानिहरूलाई थप गम्भीर बनाएका छन् र यी हानिहरू अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष र विश्व बैंकमा केन्द्रित अन्यायपूर्ण तथा उद्देश्य सार्थक (fit for purpose) नरहेको विश्वव्यापी आर्थिक शासन प्रणाली र आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारहरूको प्राप्तिमा प्रयासमा उच्च आय भएका देशहरूद्वारा टार्न नसकिने बृहत सहायता कटौतीको निर्णयका कारण पनि अवस्था थप बिग्रिएको छ।

मुद्रास्फितिले ऋणको ब्याज भुक्तानी लागतलाई निरन्तर बढाउँदै लगेका कारण न्यून र मध्यम आय भएका धेरै देशहरू अस्थिर ऋणको भारीबाट ग्रस्त भएका छन् र स्वास्थ्य, शिक्षा र सामाजिक सुरक्षाको अधिकारलगायत आर्थिक तथा सामाजिक अधिकारहरूको प्राप्तिमा लगानी गर्न असमर्थ भएका छन्। अन्यापूर्ण कर प्रणाली र

कानुनी छिद्रहरूको प्रयोग गरी गरिने करको दायित्व टार्ने (aggressive tax avoidance) तथा व्यावसायिक क्षेत्र र धनी व्यक्तिहरूद्वारा कर छुली गर्ने कार्यमा लगाम लगाउन नसक्दा सरकारहरू आर्थिक तथा सामाजिक अधिकार प्राप्तिका लागि आवश्यक राजस्व सङ्कलन गर्नबाट थप वञ्चित भएका छन्।

संयुक्त राज्य अमेरिकाद्वारा अन्तर्राष्ट्रिय विकास सहायतामा गरिएको अराजक र आकस्मिक कटौतीहरूले न्यून आय भएका धेरै देशहरूमा स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू अवरुद्ध वा बन्द हुन पुगे र जीवन बचाउने औषधिहरूको पहुँचमा अवरोध सिर्जना हुन पुग्यो जसले विशेषगरी सीमान्तकृत समूहहरूलाई विशेष हानि पुर्याएको छ।^{१२} युरोपेली लगायतका उच्च आय भएका देशहरूद्वारा भइरहेको सहायता कटौतीको फराकिलो प्रवृत्तिको हिस्साको रूपमा रहेका यी कटौतीहरूले संयुक्त राष्ट्रसङ्घले अपिल गरेका क्षेत्रहरूका लागि आवश्यक कोष र वास्तवमा प्राप्त भएको कोषबीचको करिब २५ अर्ब अमेरिकी डलरको पहिल्यैदेखि विद्यमान अन्तरलाई केवल अझ बढाउने काम मात्र गरेको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय उद्धार समितिद्वारा सन् २०२५ को मेमा प्रकाशित विश्लेषणअनुसार तत्काल मानवीय सहायताको आवश्यकतामा रहेका प्रायः द्वन्द्वग्रस्त क्षेत्रमा बसोवास गर्ने अनुमानित करिब ३० करोड मानिस यस अभावबाट विशेषगरी नराम्ररी प्रभावित भएका छन्। हाइटी, दक्षिण सुडान, सुडान र यमनका झण्डै आधा जनसङ्ख्या चरम भोकमरीबाट ग्रस्त छन् भने अन्य धेरैले कुपोषणको सामना गरेका छन्।

सन् २०३० को प्रक्षेपित लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न अब पाँच वर्ष भन्दा कम समय रहेको अवस्थामा दिगो विकास लक्ष्यमा देखिएको पर्याप्त प्रगतिको अभावको पृष्ठभूमिमा यी सबै कुराहरू भइरहेका छन्। संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवद्वारा सन् २०२५ को अप्रिलमा प्रकाशित एउटा प्रतिवेदनअनुसार दिगो विकास लक्ष्यका केवल एक तिहाइभन्दा अलिकति बढी (३५%) लक्ष्यहरू मात्र सही मार्गमा रहेका छन् वा मध्यम रूपमा प्रगति पथमा छन्। जबकी झण्डै आधा (४८%) लक्ष्यहरूको प्रगति अवरुद्ध अवस्थामा छ। केवल ३१% लक्ष्यहरूमा सीमान्त प्रगति देखिएको छ र १७% लक्ष्यहरूमा कुनै प्रगति नै भएको छैन। अझ

चिन्ताजनक के छ भने १८% लक्ष्यहरूको प्रगति उल्टो दिशामा भएको छ र सन् २०१५ को आधार रेखा भन्दा तलको तहमा झरेको छ।

बाध्यकारी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय कर महासन्धिको सहमतिका लागि जारी वार्ताले करको दुरुपयोग रोक्ने तथा प्रदुषकलाई कर लगाउने सिद्धान्तमा सहमति जनाई राज्यहरूलाई विश्वव्यापी कर प्रणालीमा रहेका असमानताहरू सुधार गर्ने तथा सबै मानवअधिकारका लागि पर्याप्त राजस्व उपलब्ध गराउने अवसर उपलब्ध गराउँदछ। सन् २०२५ मा यस महासन्धिको कार्यक्षेत्रगत शर्त (terms of reference)मा सहमति जनाउने दिशामा उल्लेखनीय प्रगति भएको छ। जसअन्तर्गत यो महासन्धिमा राज्यहरूको विद्यमान मानवअधिकार दायित्वहरूसँग मेल खानुपर्ने आवश्यकतालाई समावेश गरिएको छ। ऋणका सवालमा पनि यस्तै प्रकारको प्रक्रिया र संयन्त्र तत्काल आवश्यक रहेको छ।

कुल राष्ट्रिय आयको कम्तिमा ०.७% अन्तर्राष्ट्रिय सहायता प्रदान गर्न सक्ने अवस्थामा रहेका सरकारहरूले बिना विभेद त्यस्तो सहायता प्रदान गर्ने प्रतिबद्धता गर्नुपर्छ; ऋण सङ्कटको जोखिममा रहेका वा जोखिममा रहन सक्ने सबै देशहरूको लागि यथा समयमै ऋण मिनाहामार्फत ऋण सङ्कटलाई संबोधन गर्नुपर्छ र अन्तर्राष्ट्रिय कर सहकार्यसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय खाका महासन्धिलाई समर्थन गर्नुपर्छ।

व्यवसायका दुर्व्यवहारहरू

व्यवसायहरूले वैश्विक सङ्कटहरू चर्काउने र त्यसबाट लाभ लिने कार्यलाई निरन्तरता दिइराखेका छन्। यसमा गाजा, सुडान र म्यानमारका द्वन्द्वहरू, वैश्विक जलवायु सङ्कट र महत्त्वपूर्ण वासस्थानहरूको विनाशका साथै कम्पनीहरूले आफ्नो गतिविधि र सञ्चालनबाट प्रभावित भएका श्रमिक र आम मानिसका अधिकारहरूलाई दुर्व्यवहार गरेका अनगिन्ती घटनाहरू पनि पर्दछन्। राज्यहरू व्यवसायबाट हुने मानवअधिकार दुर्व्यवहारका पीडितहरूलाई संरक्षण प्रदान गर्न विफल हुँदै गएका छन्। संयुक्त राज्य अमेरिकाले त कतिपय नियमनहरू को खारेजी तथा महत्त्वपूर्ण निकायहरूको कटौती नै गरेको छ।

संयुक्त राज्य अमेरिकाले जीवाश्म इन्धन उद्योगको विस्तारको लागि जोड दिएको छ। जबकी बहुपक्षीयताप्रतिको कटुता, विश्वका प्रमुख नेताहरूको युद्धकारी

भाषणबाजी र चीनसँगको आर्थिक प्रतिस्पर्धाले नवीकरणीय ऊर्जाको प्रयोगमा अवस्थानान्तरण तथा विभिन्न सैन्य प्रयोगका लागि महत्त्वपूर्ण रहेको खनिज पदार्थ प्राप्तिका लागि सुरक्षामा आधारित होडबाजीलाई बढावा दिएको छ। यो होडबाजीले प्राकृतिक स्रोतहरूको व्यापक दोहनलाई विस्तार गरिरहेको छ र व्यावसायिक कम्पनीहरूले आफ्नो नाफा अधिकतम बनाउन मानवअधिकारलाई बेवास्ता गरिरहेका छन्। फलस्वरूप जबरजस्ती निष्कासन, श्रम अधिकारमाथिको दुर्व्यवहार र स्वास्थ्य एवं कृषिलाई हानि गर्ने पानी, माटो तथा हावाको प्रदूषण लगायत निकै चर्को मूल्यहरू चुकाउनुपरिरहेको छ।

युरोपेली सङ्घद्वारा ठूला व्यावसायिक संस्थानहरूले मानवअधिकार, वातावरणीय प्रभाव र जलवायुसम्बन्धी नयाँ नियमहरूको सम्मान गर्नुपर्ने गरी अघि सारिएको एउटा ऐतिहासिक नियम *कपोरेट दिगोपना उचित सावधानी निर्देशिका* (Corporate Sustainability Due Diligence Directive) ले आशा प्रदान गर्‍यो। विश्वका अन्य सयौं देशका कम्पनीहरूले पनि युरोपेली सङ्घसँग व्यापार गर्नका लागि यी नियमहरूको पालना गर्नुपर्ने हुन्छ। यस नियमलाई लोकप्रिय समर्थन प्राप्त थियो। सन् २०२५ मा एम्नेस्टी इन्टरनेसनल र ग्लोबल विट्नेसद्वारा गरिएको सर्वेक्षणमा १० युरोपेली देशका १०,००० भन्दा बढी उत्तरदाताहरूमध्ये लगभग तीन चौथाईले यस निर्देशिकालाई समर्थन गरेको पाइएको थियो।^{१३} उक्त निर्देशिकाले इन्डोनेसिया, दक्षिण कोरिया र थाइल्याण्ड लगायतका अन्य देशहरूलाई पनि यस्तै नियमहरू लागू गर्नेबारे विचार गर्न उत्प्रेरित गर्‍यो। यद्यपि, बहुराष्ट्रिय व्यावसायिक संस्थान र संयुक्त राज्य अमेरिका लगायतका अन्य राष्ट्रहरूको पैरवी पछि युरोपेली संसदले सन् २०२५ नोभेम्बरमा यस नियमको दायरालाई अत्यधिक रूपमा सीमित गर्नेगरी मतदान गर्‍यो।^{१४}

यसका साथै सार्वजनिक सहभागिताविरुद्धका रणनीतिक मुद्दा (SLAPPs) दायरीमा भएको विस्तारले शक्तिशाली कम्पनीहरूद्वारा हुने वातावरणीय हास र अन्य गलत कार्यहरूविरुद्ध लड्नका लागि नागरिक समाजको प्रयासहरूमा एउटा त्रासको वातावरण सिर्जना गरेको छ। यस्तै एउटा मुद्दामा संयुक्त राज्य अमेरिकाको एउटा अदालतले ग्रीनपिसलाई जीवाश्म इन्धन कम्पनी *इनर्जी ट्रान्सफर*लाई ६६ करोड अमेरिकी डलर तिर्न आदेश दियो जसले उक्त अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाको अस्तित्वमाथि नै खतरा पैदा गर्‍यो। नर्थ डाकोटादेखि इलिनोइमा कच्चा तेल

ओसार्ने डाकोटा याक्सेस पाइपलाइनको विरोध गरेकोमा सो कम्पनीले ग्रीनपिसविरुद्ध गरेको दाबीलाई अदालतले साथ दियो र ग्रीनपिसलाई मानहानि, अतिक्रमण र उपद्रव लगायतका आरोपहरूको लागि जिम्मेवार ठहर गऱ्यो। घरेलु तथा युरोपेली सङ्घको कानुनी संरचनाहरूले व्यावसायिक संस्थाहरूद्वारा हुने सार्वजनिक सहभागिताविरुद्धका रणनीतिक मुद्दा दायरीको प्रयोगविरुद्ध बलियो रूपमा सुरक्षा प्रदान गर्ने नेदरल्याण्डमा पनि उक्त कम्पनीले ग्रीनपिसलाई प्रतिरक्षात्मक कानुनी कारबाही अगाडि बढाउनबाट रोक्ने प्रयास गरेको छ।^{१५}

कम्पनीहरूलाई मानवअधिकार दुर्व्यवहार गर्नबाट रोक्न र त्यस्तो गर्नेहरूलाई जवाफदेही बनाउन सरकारहरूले कडा नयाँ नियमहरू लागू गर्नुपर्छ र पीडितका लागि प्रभावकारी उपचारको पनि सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

प्रविधि र मानवअधिकार हानि

गैरकानुनी निगरानी र डिजिटल दमन

सरकारहरूले अधिनायकवादी अभ्यासहरूलाई सहज र सबल बनाउन प्रविधिको भरपुर प्रयोग गरे। सन् २०२५ मा भएका नयाँ अनुसन्धानहरूले निगरानी र सेन्सरशिप उपकरणहरूको दायरालाई उजागर गरेका छन्। एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले चीनका सर्वसाधारणले अनलाइनमा कुन जानकारी पहुँच गर्न सक्छन् भन्ने कुरालाई नियन्त्रण गर्न प्रयोग गरिएको इन्टरनेट सेन्सरशिप र फिल्टरिङ प्रणाली ग्रेट फायरवालको व्यावसायिक संस्करणलाई चिनियाँ सरकारले पाकिस्तानी सरकारलाई बेचेको र संयुक्त राज्य अमेरिकी सरकारले विद्यार्थी र आप्रवासी प्रदर्शनकारीहरू विरुद्ध निगरानी उपकरणहरू प्रयोग गरेको विषय खुलासा गऱ्यो। अफगानिस्तान, पाकिस्तान, तान्जानिया र दक्षिण सुडान लगायत केही देशका अधिकारीहरूले प्रायजसो विरोध प्रदर्शनको सन्दर्भमा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतालाई सङ्कुचित गर्न इन्टरनेटको पहुँचमा रोक लगाए। केन्यामा युवाहरूको नेतृत्वमा भएको विरोध प्रदर्शनलाई दबाउनका लागि चालिएको एउटा सुनियोजित र निरन्तर अभियानको अंशको रूपमा अधिकारीहरूले अनलाइन धम्की, त्रास, घृणाजन्य अभिव्यक्ति वा कार्यका लागि उक्साउने र गैरकानुनी निगरानीलगायत प्रविधिद्वारा सहजीकरण हुने दमनकारी रणनीतिहरूलाई प्रणालीगत हिसाबमा प्रयोग गरे।

कॉर्पोरेट कर्ताहरूले यी अभ्यासहरूलाई सहजीकरण गरेका छन्। इन्टेलिक्सा, एनएसओ र प्यारागन जस्ता कम्पनीहरूका अत्यधिक आक्रामक स्पाइवेयर प्रयोग गरेर गरिएका आक्रमणका प्रमाणहरू निरन्तर देखा परे जसले उन्नत स्पाइवेयरको अनियमित बजारबाट उत्पन्न हुने निरन्तरको खतरालाई प्रदर्शन गर्दछ।

सरकारहरूले अत्यधिक आक्रामक स्पाइवेयरको प्रयोग वा हस्तान्तरणमाथि तुरुन्तै प्रतिबन्ध लगाउनुपर्छ र व्यवहारगत हिसाबमै मानवअधिकार दुर्व्यवहारबाट संरक्षण प्रदान गर्न सक्षम सुरक्षा व्यवस्था नभएसम्म सबै स्पाइवेयरको प्रयोग वा हस्तान्तरणमा रोक लगाउनु पर्छ।

कृत्रिम बौद्धिकता र मानवअधिकार हानिहरू

सर्वसाधारणको लागि सजिलै पहुँचयोग्य जेनेरेटिभ कृत्रिम बौद्धिकता (जेनेरेटिभ आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्स अर्थात एआई) उपकरणहरूको विस्फोट अनियन्त्रित गतिमा जारी छ। सन् २०२५ मा गुगल, मेटा र माइक्रोसफ्ट जस्ता ठूला टेक कम्पनीहरू र एन्थ्रोपिक तथा ओपनएआई जस्ता प्रमुख एआई खेलाडीहरूबाट असङ्ख्य नयाँ मोडेलहरू जारी भए। डाटा सेन्टरहरूको निर्माण लगायत एआईमा उद्योग र लगानीकर्ताका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न आवश्यक विशाल भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र सञ्चालनले हार्डवेयरका लागि खनिज पदार्थ तथा चिसो पार्नको लागि पानी जस्ता प्राकृतिक स्रोत र ऊर्जाको दोहन बढेको छ। यसबाट परेका मानवअधिकार प्रभावमा डाटा सेन्टरहरूको सेरोफेरोमा हुने वातावरणीय हास र श्रम अधिकारको क्षयीकरण रहेका छन्। यसको प्रतिक्रियास्वरूप ब्राजिल, आयरल्याण्ड, मेक्सिको र संयुक्त राज्य अमेरिका लगायत देशहरूमा डाटा सेन्टरहरूको जथाभावी निर्माण विरुद्ध लड्न स्थानीय अभियानहरू अघि बढेका छन्। त्यसैगरी संयुक्त राज्य अमेरिकाको सिलिकन भ्यालीमा रहेको कम्पनीको मुख्यालयदेखि कन्टेन्ट मोडरेसन, डेटा लेबलिङ र अन्य सहयोगी कार्यका लागि अफ्रिका र अन्यत्र स्थापित केन्द्रहरूसम्मका प्रविधि क्षेत्रमा कार्यरत श्रमिकहरू काम गर्ने सुरक्षित वातावरणको लागि अभियान चलाउन बढ्दो रूपमा सङ्गठित भएका छन्।

एआईको नियमन अपर्याप्त छ। भारतको एआई सुशासन निर्देशिका जस्ता सन् २०२५ मा जारी गरिएका नयाँ नियमनकारी संयन्त्रहरू गैर-बाध्यकारी वा धेरै अस्पष्ट र फराकिला थिए। युरोपेली सङ्घ आफ्नो कॉर्पोरेट जवाफदेहिता र

प्रविधिसम्बन्धी नियमनलाई सरल बनाउने दिशामा अघि बढ्यो। यसलाई "लम्बेतान र अन्त्यहीन प्रशासनिक झन्झट (red tape)" चिर्ने र "प्रतिस्पर्धात्मकता"लाई बढाउने एउटा फराकिलो कदमको अंशको रूपमा प्रस्तुत गरिएको थियो। तथापि, यी कदमहरूले युरोपेली सङ्घमा प्रयोग हुने एआई प्रणालीहरू सुरक्षित, पारदर्शी, गैर-विभेदकारी र मौलिक हकहरूलाई सम्मान गर्ने कुरा सुनिश्चित गर्न तर्जुमा गरिएका युरोपेली सङ्घको एआई ऐन जस्ता विद्यमान कानुनी सुरक्षा उपायहरूलाई कमजोर पार्ने लक्ष्य राख्छन् र धेरै अन्य नियामकीय सुरक्षा प्रत्याभूतिहरूमाथि प्रभाव पार्न सक्छन्।

सरकारहरूले डिजिटल सार्वजनिक पूर्वाधार परियोजनाहरूमा लगानी गर्न जारी राखेका छन्। सन् २०२५ मा बेलायतले नयाँ डिजिटल परिचयपत्र प्रणालीको घोषणा गर्नु भन्ने युरोपेली सङ्घले युरोपेली सङ्घ डिजिटल पहिचान वालेटको विकास गरिरहेको छ। भारत सरकारको "आधार" जस्तै सरकारहरूद्वारा ठूला प्रमुख डिजिटल परिचयपत्र प्रणालीहरूलाई कार्यान्वयन गर्दै आइरहेको धेरै वर्षदेखिको प्रवृत्तिको पृष्ठभूमिमा यो विकास भएको छ। यिनीहरूले सामाजिक संरक्षणमा एआईको प्रयोगलाई साथ दिएका छन् वा त्यसको लागि आधार तयार पारेका छन्, जसले असमानता पैदा गरेको छ। शान्ति सुरक्षा व्यवस्थापन, आप्रवासन र सैन्य जस्ता कार्यहरूमा एआई प्रणालीहरूको एकीकरणले मानवअधिकार उल्लङ्घनहरू अझ विशेषगरी जातीय रूपमा वर्गिकृत समूह (racialized group)को मानवअधिकार उल्लङ्घनलाई चर्काएको छ।

सरकारहरूले अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार कानुनसँग प्रतिकूल हुने एआई प्रणालीहरूको विकास र प्रयोगमाथि प्रतिबन्ध लगाउने तथा एआई प्रणालीहरूको सुव्यवस्थापनका लागि बाध्यकारी, कार्यान्वयन गर्न सकिने र मानवअधिकारमा आधारित नियमहरू तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नुपर्छ।

सामाजिक सञ्जाल र मानवअधिकार हानिहरू

सामाजिक सञ्जालबाट हुने हानि र अन्य सामाजिक मुद्दाहरूको अन्तरसम्बन्धको बारेमा सर्वसाधारणको बुझाइमा वृद्धि भइरहेको छ। यसका लागि एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले सन् २०२४ मा इङ्गल्याण्डस्थित साउथपोर्टमा भएको आक्रमणपछि तीन साना बालबालिकाको मृत्यु हुनेगरी संयुक्त अधिराज्यमा भएको नक्षीय दङ्गाको

उदाहरण लिँदै सामाजिक सञ्जाल प्लेटफर्म एक्सको रेकमेन्डर प्रणालीको विश्लेषण गरेर योगदान गरेको छ।^{१६} त्यस आक्रमणको दोषीका रूपमा एकजना मुस्लिम आप्रवासी वा शरणको खोजीमा रहेको व्यक्तिमाथि आरोप लगाई गरिएका झूठा दाबीहरूले अनलाइनमा उल्लेख्य चर्चा पायो। एक्स जातिवादी, *इस्लामोफोबिक* र *जेनोफोबिक* टिप्पणी र बयानबाजीको लागि *हटस्पट* बनेसँगै अफलाइन हिंसा भड्कियो र भीडले मस्जिद, शरणार्थी आश्रयस्थल तथा एसियाली, अश्वेत र मुस्लिम समुदायहरूलाई लक्षित गर्‍यो। यसैबीच एक्स र फेसबुक तथा इन्स्टाग्राम सञ्चालन गर्ने मेटाले प्लेटफर्महरूलाई सुरक्षित, विश्वसनीय र हानिकारक व्यवहारबाट मुक्त राख्ने जिम्मेवारीमा रहेका विश्वास र सुरक्षा (*ट्रस्ट एण्ड सेफ्टी*) कर्मचारीहरूको सङ्ख्यामा उल्लेख्य कटौती गरेका छन् र तथ्य परिक्षण (fact check) गर्ने कार्यक्रमहरूलाई पनि हटाएका छन्।

धेरै देशहरूले बालबालिकाहरूलाई अनलाइनमा कसरी सुरक्षित राख्ने भन्ने बारेमा विचार गरे। अष्ट्रेलियाले सन् २०२५ मा १६ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई सामाजिक सञ्जाल प्रयोग गर्नबाट निषेध गर्ने नयाँ कानून जारी गर्‍यो भने मलेसियाले पनि यस्तै पूर्ण प्रतिबन्ध लगाउने योजना घोषणा गर्‍यो। यी उपायहरूले हानिकारक प्लेटफर्महरूलाई संबोधन गर्ने प्रतिबद्धता प्रदर्शन गरे तापनि तिनले युवाहरूको आफूलाई लागेको कुरा अभिव्यक्त गर्ने र अनलाइनबाट सूचनामा पहुँच राख्ने अधिकारलाई सीमित गरे। तर सामाजिक सञ्जाल प्लेटफर्महरूले सबै प्रयोगकर्ताको संलग्नताको निरन्तर खोजी तथा मानिसका व्यक्तिगत तथ्याङ्कहरूको दोहनमार्फत सबै प्रयोगकर्ताहरूलाई हानि पुर्याउँछन् भन्ने अन्तर्निहित मूल मुद्दालाई संबोधन गर्न भने विफल भए। एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले सन् २०२५ मा मानसिक स्वास्थ्यमा रुचि राख्ने बालबालिका र युवाहरू कति सजिलै टिकटकमा निराश लाग्दो र आत्महत्या गराउने खाले सामग्रीको "दलदलमा" नै फस्न सक्छन् भन्ने बारे प्रकाश पारेको थियो।^{१७}

धेरै संस्था र अभियन्ताहरूले सामाजिक सञ्जाल प्लेटफर्महरू सञ्चालन गर्ने ठूला कम्पनीहरूलाई चुनौती दिएका छन्। केन्यामा फेसबुकको *एल्गोरिदम*सम्बन्धी अभ्यासहरूको बारेमा महत्त्वपूर्ण कानुनी प्रश्नहरू उठाइएको मेटा विरुद्धको एउटा मुद्दामा सन् २०२५ मा एउटा महत्त्वपूर्ण प्रारम्भिक जित हाँसिल भयो। मेटाले दिएको चुनौतीका बीच केन्याली उच्च अदालतले संवैधानिक अधिकारको उल्लङ्घन

निर्धारण गर्ने आफ्नो क्षेत्राधिकारलाई कायम राख्यो। सन् २०२०-२०२२ मा इथियोपियामा भएको सशस्त्र द्वन्द्वको समयमा फेसबुकले खतरनाक अनलाइन सामग्रीलाई प्रवर्धन गरेको आरोप लगाउँदै दुई इथियोपियाली नागरिक र केन्याली कातिबा इन्स्टिच्युटले उक्त मुद्दा दायर गरेका थिए र एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले यसमा सहयोग गरेको थियो।^{१८} यो फैसलाले सीमान्तकृत समुदायहरूले आफ्नो भौगोलिक अवस्थितिको बाबजुद न्यायमा पहुँच पाउन सक्छन् भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्ने दिशामा एउटा महत्त्वपूर्ण कदमलाई सङ्केत गर्दछ र अमेरिका तथा युरोप बाहिरका देशहरू केवल नाफा कमाउने बजारको रूपमा मात्र रहेका छन् भन्ने प्रचलित धारणालाई चुनौती दिन्छ।

सामाजिक सञ्जाल कम्पनीहरूले मानवअधिकार हानि रोक्न र कथम कुनै मानवअधिकार हानि भएमा त्यसबाट भएका प्रभावहरूलाई संबोधन गर्न आफ्नो व्यवसायिक मोडेललाई परिमार्जन गर्नुपर्छ। राज्यहरूले सबै प्रयोगकर्ताहरूको सुरक्षा गर्न अझ बलियो नियम लागू गर्नुपर्छ र विद्यमान नियमहरूलाई कडाइका साथ कार्यान्वयन गर्नुपर्छ।

-
- १ [“Pull the plug on the political economy enabling Israel's crimes”, 18 September](#)
- २ [“International Law Commission: Adoption of expanded article on exceptions to ‘functional immunity’ broadly welcome, but further improvements require continued attention”, 23 May](#)
- ३ [“Tool of fear: Executions on the rise as death penalty used to show heavy hand of the state”, 10 October](#)
- ४ [“‘I Still Can’t Sleep at Night’: The Global Abuse of Electric Shock Equipment”, 6 March](#)
- ५ [“EU: Welcome changes to the EU’s Anti-Torture Regulation should inspire more ambitious global efforts against torture”, 5 August](#)
- ६ [Closing the Door? How Visa Policies in Europe’s Schengen Area Fail Human Rights Defenders, 30 October](#)
- ७ [“Why systemic racism has a lot to do with migration and asylum systems”, 18 December](#)
- ८ [Advocacy Briefing for Defending the Rights of Refugees, Asylum Seekers, and Migrants in The Digital Age, 12 September](#)
- ९ [Extraction Extinction: Why the Lifecycle of Fossil Fuels Threatens Life, Nature and Human Rights, 12 November](#)
- १० [“COP30: Rights trampled, yet people power demonstrates that humanity will win”, 22 November](#)
- ११ [“Plenty to go around: Mobilizing finance for climate justice”, 16 January](#)
- १२ [USA: Lives at Risk: Chaotic and Abrupt Cuts to Foreign Aid Put Millions of Lives at Risk, 29 May](#)
- १३ [“EU: New research suggests majority of Europeans favour human rights and environmental protection in face of EU rollback”, 2 October](#)
- १४ [“Disastrous Omnibus proposal erodes EU’s corporate accountability commitments and slashes human rights and environmental protections”, 10 March](#)
- १५ [“USA: Chilling verdict against Greenpeace sets damaging precedent for protection and promotion of human rights and climate justice”, 20 March](#)
- १६ [UK: Technical Explainer on X’s Recommender System and the 2024 Racist Riots, 6 August](#)
- १७ [France: Dragged into the Rabbit Hole: New Evidence of TikTok’s Risks to Children’s Mental Health, 20 October](#)
- १८ [“Kenya: Meta can be sued in Kenya for role in Ethiopia conflict”, 3 April](#)

एसिया-प्रशान्त क्षेत्रको सिंहावलोकन

एसिया-प्रशान्त क्षेत्रमा व्याप्त अधिनायकवादी अभ्यास, प्रणालीगत विभेद र तीव्र जवाफदेहिताको अभावद्वारा फैलिएका दमन, असमानता र दण्डहीनता एकै ठाउँमा आएर जोडिए। अधिकारीहरूले कानून, शान्ति सुरक्षाका लागि प्रहरी नियमन र डिजिटल निगरानीमार्फत नियन्त्रणलाई गहिराउँदै अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता, संगठित हुने स्वतन्त्रता र शान्तिपूर्ण भेला हुने स्वतन्त्रतामा अत्यधिक प्रतिबन्धहरू लगाए। यी उपायहरूले नियन्त्रणहरूलाई पारस्परिक रूपमा सुदृढ बनाउने, नागरिक स्थललाई सङ्घचित पार्ने र मौलिक स्वतन्त्रताहरूलाई क्षयीकरण गर्ने कार्य गरे। नेपाल र इन्डोनेसियामा घातक दमनमार्फत, भारतमा प्रतिआतङ्कवादी कानूनको प्रयोगमार्फत, म्यानमारमा त्यहाँको सेनाद्वारा डिसेम्बरमा लादिएको निर्वाचनअघि स्वेच्छाचारी नजरबन्दको एउटा लहरमार्फत तथा हङकङमा सामाजिक अभियानकर्ताहरूको गिरफ्तारीमार्फत राज्यहरूले विगतको दमनलाई सामान्यकृत गरे।

फिलिपिन्सका पूर्व राष्ट्रपति रोड्रिगो दुतेर्तेको गिरफ्तारी तथा अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालत (आईसिसि) मा गरिएको उनको हस्तान्तरणका साथै लैङ्गिक उत्पीडनसम्बन्धी मानवताविरुद्धका अपराधका लागि दुई तालिबानी नेताविरुद्ध आईसिसिद्वारा जारी गरिएको पक्राउ पुर्जीलगायतले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा जवाफदेहितासम्बन्धी प्रयासहरूमा केही उपलब्धिहरू प्राप्त भयो। अन्यथा दण्डहीनता उस्तै गहिरो गरी कायम रह्यो। रोहिङ्ग्याविरुद्ध भएका अन्तर्राष्ट्रिय अपराधहरूमा जिम्मेवार अधिकारीहरूविरुद्ध जारी आईसिसिको पक्राउ पुर्जीहरूको कार्यान्वयनमा थप कुनै प्रगति भएन र चीनको सिन्जियाङमा भएको मानवताविरुद्धका अपराधहरूलाई सम्बोधन गर्ने सवालमा राज्यद्वारा कुनै अर्थपूर्ण कदम चालिएन। आन्तरिक जवाफदेहिता संयन्त्रहरूलाई अफगानिस्तानमा थप कमजोर पारियो र श्रीलङ्कामा युद्धकालीन मानवअधिकार दुर्यव्यवहारहरूलाई सम्बोधन गर्न ती प्राय प्रभावहीन रहे।

राष्ट्रहरूले सीमापारमा गरिने दमनलाई थप विस्तार गरे। मानवअधिकार उल्लङ्घनको जोखिम हुँदाहुँदै पनि थाइल्याण्डले उइघुरहरूलाई चीनमा फिर्ता पठायो र मोन्टान्यार्ड मानवअधिकार रक्षकहरूलाई भियतनाममा सुपुर्दगी गर्‍यो। मलेसियाले एक पत्रकारलाई निशाना बनाउन थाई अधिकारीहरूसँग सहकार्य गर्‍यो

जबकी हडकड र चीनले विदेशमा रहेका अभियानकर्ताहरूलाई पछ्याउनका लागि आफ्ना कानूनहरूको प्रयोग गरेर अझै हडकडमा बसोवास गरिरहेका उनीहरूका परिवार तथा साथीहरूलाई हैरानी दिए।

विभेदले सीमान्तकृत र कमजोर समूहहरूको लागि हानि थप बढायो। रोहिङ्ग्याहरूले म्यानमारमा जबरजस्ती श्रम गर्नुपर्ने अवस्था भोगे र बंगलादेशका शरणार्थी शिविरहरूको लागि मानवीय सहायतामा गरिएको कटौतीबाट उनीहरू असमानुपातिक रूपमा प्रभावित भए। अफगानिस्तान, चीन र पाकिस्तानमा धार्मिक अल्पसङ्ख्यकहरूलाई व्यवस्थित रूपमा लक्षित गरियो जबकि अष्ट्रेलिया र इन्डोनेसियाका आदिवासीहरूले आफ्नो भूमिबाट बेदखलीकरणको सामना गरिरहे। दक्षिण एसियाभरी दलितहरूलाई जोखिमपूर्ण काममा लगाइयो।

लैङ्गिकताको आधारमा हुने हिंसा एसिया-प्रशान्त क्षेत्रमा निरन्तर जारी रह्यो र प्रविधिद्वारा सहजिकृत दुर्व्यवहार दक्षिण कोरिया, थाइल्याण्ड र भियतनाममा समाचारका मूल शीर्षक बने।

दक्षिणपूर्वी एसियामा मानव बेचबिखन र जबरजस्ती श्रममा वृद्धि भयो। क्याम्बोडिया र म्यानमार जस्ता श्रम शोषणका धेरै घटनाहरू हुने (hotspot) देशहरूमा जाली र ठगीका क्याम्पहरू (scamming compounds) मा मानिसलाई दास बनाउने र यातना दिने कार्यहरू भए।

जलवायु सङ्कट, अन्य विपत्तिहरूको जोखिमता र आर्थिक अस्थिरताले मानवअधिकारको वञ्चितिकरणलाई थप तीव्र बनायो। इरान र पाकिस्तानबाट भएका जबरजस्ती निष्कासन र भूकम्पका बीच अफगानिस्तानमा लाखौं मानिसहरू सहायतामा निर्भर रहे। इन्डोनेसिया, पाकिस्तान, श्रीलंका, भियतनाम र फिलिपिन्समा आएको बाढीका कारण मृत्यु र व्यापक विस्थापनका साथै बालीनालीको नष्ट हुन पुग्यो र गरिबीलाई अझ गहिरो बनायो। संरचनात्मक असमानताहरूलाई थप तीव्र पाउँदै बंगलादेश, किरिबाटी, पाकिस्तान र तुभालुमा जलवायु परिवर्तन र प्राकृतिक प्रकोपहरूले समुदायहरूलाई विस्थापित गर्न जारी राख्यो। उत्तर कोरियामा देखिएको आधारभूत आवश्यकताहरूको चरम अभाव तथा श्रीलङ्काको मितव्ययिताका लागि सञ्चालित कल्याणकारी कार्यक्रमहरूको कटौतीबाट आर्थिक नीतिहरूले कसरी जोखिमतालाई अझ गम्भीर बनाए भन्ने उजागर भयो।

अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता

एसिया-प्रशान्त क्षेत्रका सरकारहरूले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतालाई कटौती गर्ने तथा मानवअधिकार रक्षक, पत्रकार, अभियनकर्ता र प्राज्ञिकहरू विरुद्ध सेन्सरशिप लगाउने, निगरानी गर्ने तथा प्रतिशोध साँध्ने बन्देजकारी कानुन र अभ्यासहरू लागू गर्न जारी राखे। धेरै देशहरूले अनलाइन सामग्री नियन्त्रण गर्न जारी राख्नुका साथै विमतिलाई दबाउने व्यापक शक्ति रहेका कानुनहरूलाई लागू गरे वा कायम राखे। फिजी सरकारले सार्वजनिक शान्ति व्यवस्था कायम गर्नेसम्बन्धी प्रतिबन्धात्मक कानुनलाई सुधार गर्न संयुक्त राष्ट्रसङ्घले गरेको आह्वानलाई अस्वीकार गर्‍यो। म्यानमारको साइबर सुरक्षा कानूनले अस्पष्ट प्रावधानहरूमार्फत विमतिलाई अपराधीकरण गर्‍यो र निर्वाचनसम्बन्धी कानूनले निर्वाचन हिंसाका लागि मृत्युदण्ड र आजीवन कारावासलगायतका कठोर दण्डहरू लागू गर्‍यो। नेपालमा "झुठा जानकारी" र ट्रोलिडलाई अपराधीकरण गर्दै न्यायिक परीक्षण बिना नै कार्यकारीलाई सामग्री हटाउन तथा डाटामा पहुँच राख्न सक्षम बनाउने प्रावधानसहितको एउटा सामाजिक सञ्जाल विधेयक पेश गरियो। पाकिस्तानमा विद्युतीय अपराध रोकथाम ऐनमा संशोधन गरी अधिकारीहरूका लागि सेन्सरशिप लागू गराउने र अनलाइन अभिव्यक्तिलाई अपराधीकरण गर्ने अधिकार विस्तार गरियो। श्रीलङ्कामा अधिकारीहरूले कठोर र निर्मम आतङ्कवाद रोकथाम ऐनको प्रयोगलाई जारी राखे। भारतमा विमतिलाई अपराधीकरण गर्न महाराष्ट्र विशेष सार्वजनिक सुरक्षा ऐन लागू गरियो। मलेसियाका अधिकारीहरूले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतालाई सङ्कुचित पार्न सञ्चार तथा मल्टिमिडिया ऐन जस्ता फराकिला कानूनहरूलाई प्रयोग गर्न जारी राखे; मङ्गोलियामा नागरिक स्थललाई कडाइ गर्नेगरी गरिएका फौजदारी संहिता संशोधनहरू लागू गरिए; क्याम्बोडियाली अधिकारीहरूले आलोचकहरूलाई दण्डित गर्न नागरिकता नै खारेज गरिदिने अभ्यास गरे; र माल्दिभ्समा पत्रकारहरूमाथि व्यापक नियन्त्रण गर्नका लागि एउटा दण्डात्मक मिडिया विधेयक प्रस्ताव गरियो। भियतनाममा प्रहरीलाई इन्टरनेट प्रयोगकर्ताहरूको आईपी (IP) ठेगाना माग्न लगाउने तथा सेवा प्रदायकहरूले २४ घण्टाभित्र सामग्री हटाउन पर्ने गरी साइबर सुरक्षासम्बन्धी कानूनलाई संशोधन गरियो। साथै पत्रकारहरूले आफ्नो समाचारको स्रोत खुलाउनुपर्ने व्यवस्था राख्दै गोपनीयता र अनलाइन निगरानीसम्बन्धी गम्भीर चिन्ता बढाउने गरी एउटा मस्यौदा प्रेस कानूनलाई प्रस्ताव गरियो।

सरकारहरूले विमतिलाई दबाउन डिजिटल माध्यमहरूलाई बढ्दो रूपमा लक्षित गरे। सिङ्गापुरमा अधिकारीहरूले सामाजिक अभियन्ता, सञ्चारमाध्यम र विपक्षी व्यक्तिहरूविरुद्ध बारम्बार आदेशहरू जारी गर्नका लागि प्रोटेक्सन फ्रम अनलाइन फल्सहुडस् याण्ड म्यानिपुलेसन याक्ट (अनलाइनमा हुने अफवाह र तोडमरोडबाट संरक्षणसम्बन्धी ऐन) लाई प्रयोग गरे। चीन र हङकङका अधिकारीहरूले शान्तिपूर्ण गतिविधिहरूको अझ फराकिलो दायरालाई लक्षित गर्न राष्ट्रिय सुरक्षा कानूनहरूलाई विस्तार गरे। हङकङमा कानून निर्माताहरूले राष्ट्रिय सुरक्षा कानूनलाई शिक्षाक्षेत्रसम्म विस्तार गर्दै शैक्षिक स्वतन्त्रतामा अंकुश लगाए, जबकि अदालतहरूले मतदान नगर्नका लागि गरिने आह्वानलाई अपराधीकरण गर्ने कानूनहरूलाई कायम राखे। नेपालमा अधिकारीहरूले टेलिग्रामसहित २६ अन्य सामाजिक सञ्जाल प्लेटफर्महरूलाई अवरुद्ध गरे। उता पाकिस्तानमा सरकारप्रति आलोचनात्मक रहेका युट्युब च्यानल र सामाजिक सञ्जाल खाताहरूलाई प्रतिबन्धित गरिए। भारतमा अधिकारीहरूले एक्स (X) र इन्स्टाग्रामलाई हजारौं खाताहरू बन्द गर्न आदेश दिए, व्यङ्ग्यात्मक सामग्रीमाथि प्रतिबन्ध लगाए र जम्मु र कश्मीरमा २५ वटा पुस्तकहरूमाथि प्रतिबन्ध लगाए। उत्तर कोरियाली अधिकारीहरूले विदेशी मिडिया सामग्री वितरण गर्नेहरूमाथि लगभग पूर्ण नियन्त्रण कायम राख्दै प्रसारण अवरुद्ध गर्ने, घरघरमा निरीक्षण गर्ने र मृत्युदण्डसम्मको कठोर सजाय दिने कार्यलाई जारी राखे।

अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको अधिकारलाई अभ्यास गरेकोमा प्रतिशोध व्यापक रह्यो। अफगानिस्तानमा तालिबानले इन्टरनेटमाथिको पहुँचलाई अवरुद्ध पार्नुका साथै पत्रकारहरूलाई गिरफ्तार गर्‍यो, रेडियो नसिमलाई बन्द गरायो र महिलाहरूद्वारा लिखित पुस्तक तथा तालिबानी नीतिलाई आलोचना गर्ने कविताहरूमाथि प्रतिबन्ध लगायो। चीनमा पत्रकार झाङ झानलाई दोस्रो पटक कारावास सजाय सुनाइयो र हङकङमा प्रजातन्त्र समर्थक जोशुआ वङले राष्ट्रिय सुरक्षा कानूनअन्तर्गत नयाँ अभियोगहरू सामना गरे।

प्रहरीमा उजुरी दर्ता गर्ने र पक्राउ गर्ने कार्यमार्फत भारतमा पत्रकारहरूमाथिको उत्पीडनलाई तीव्र बनाइयो। साथै शिक्षाविद् निताशा कौलको ओभरसिज सिटिजन अफ इन्डिया (OCI) दर्जालाई पनि रद्द गरियो।

क्याम्बोडियामा पत्रकार र अभियन्ताहरूले पक्राउ तथा लामो सजायहरू भोगे। मलेसियाले थाई अधिकारीहरूसँग समन्वय गर्दै एक जना लेखकलाई पक्राउ गर्‍यो। मंगोलियामा प्रहरीले एउटा स्वतन्त्र सञ्चार माध्यममा छापा मान्यो। थाइल्याण्डमा एक प्राज्ञिक व्यक्तिले नागरिक-सैन्य सम्बन्धमा काम गरेको आरोपलाई सामना गर्नुपर्‍यो। भियतनाममा एक जना भूमि अधिकार अभियानकर्तालाई "सरकारको विरोध" गरेको आरोपमा २१ वर्षको जेल सजाय सुनाइयो।

सरकारहरूले दमनकारी कानूनहरू खारेज वा संशोधन गर्नुपर्छ, सामग्री नियमनमा प्रभावकारी न्यायिक निगरानी सुनिश्चित गर्नुपर्छ र पत्रकार तथा अभियन्ताहरूलाई उत्पीडन र हिंसाबाट संरक्षण गर्नुपर्छ।

सङ्गठित हुने र शान्तिपूर्ण भेला हुने स्वतन्त्रता

सरकारहरूले दमन, निवारक नजरबन्द र प्रतिबन्धात्मक कानुनी ढाँचाहरूको प्रयोग गर्नाले भेला हुने स्वतन्त्रता गम्भीर दबावमा रह्यो। वर्षेभरी विरोध प्रदर्शनहरूमाथि हिंसात्मक दमनहरू भए: अफगानिस्तानमा तालिबानी सुरक्षा बलहरूले बदखशानमा अफिम उन्मूलनसम्बन्धी प्रदर्शनका क्रममा कम्तीमा १० जनाको हत्या गरे र ४० जनालाई घाइते बनाए। इन्डोनेसियामा भएको राष्ट्रव्यापी प्रदर्शनका क्रममा आम गिरफ्तारी गरियो र ४,००० जनालाई हिरासतमा लिइयो, ९०० जनामाथि कुटपिट गरियो र कम्तीमा १० जनाको मृत्यु भयो। नेपालमा भ्रष्टाचार र सामाजिक सञ्जाल प्रतिबन्धविरुद्ध युवा नेतृत्वमा भएको "जेन-जेड" प्रदर्शनका क्रममा प्रदर्शनकारी र प्रहरी दुवै गरी ७६ जनाको मृत्यु भयो। पाकिस्तानी अधिकारीहरूले बलुचिस्तान र पाकिस्तान-प्रशासित जम्मु र कश्मीरमा प्रदर्शनकारीहरू विरुद्ध इन्टरनेटलाई बन्द गर्ने र घातक बल प्रयोग गर्ने कार्य गरे। मलेसियाली अधिकारीहरूले विमतिलाई दबाउन कडा प्रहरी नियमन र गिरफ्तारीको शैलीलाई प्रयोग गरे। फिलिपिन्समा भ्रष्टाचारविरोधी प्रदर्शनहरूमा सयौं प्रायः युवाहरूलाई पक्राउ गरिएको थियो। हङकङमा अधिकारीहरूले भेला हुन रोक लगाए र प्रदर्शनमा सहभागी हुन सक्ने सम्भावित व्यक्तिहरूलाई पक्राउ गरे। यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूको प्राइड (Pride) कार्यक्रमहरू पनि रद्द गरिए। भियतनामको हो ची मिन्ह शहरमा हुने भियत प्राइड परेड १३ वर्षमा पहिलो पटक रद्द गरियो। जबकि भियतनामका अन्य प्राइड

कार्यक्रमहरूले स्थानीय अधिकारीहरूको हैरानी र उत्पीडनपछि सेन्सरशिप वा रद्द गर्नुपर्ने अवस्थाको सामना गरे।

एसिया-प्रशान्त क्षेत्रभरी नजरबन्द, कार्यक्रम आयोजनाको अनुमति दिनमा अस्वीकार र कानुनी कारबाही सामान्य रह्यो। भेला हुने अनुमति दिन अस्वीकार गरेपछि भारतीय अधिकारीहरूले जामियाका विद्यार्थी, राहुल गान्धी जस्ता विपक्षी नेता र सरसफाइ कर्मचारीहरूलाई हिरासतमा लिए। माल्दिभ्समा दूतावास बाहिर शान्तिपूर्ण विरोध प्रदर्शन गर्ने महिलाहरूलाई पक्राउ गरियो। दक्षिण कोरियाका अदालतहरूले शान्तिपूर्ण विरोध प्रदर्शनमा सहभागी भएका अपाङ्गता अधिकारकर्मीहरूलाई सजाय तोक्यो। सिंगापुर र भारतका अधिकारीहरूले भेलाहरूलाई गैरकानुनी घोषणा गर्नका लागि प्रतिबन्धात्मक कानूनहरूलाई प्रयोग गर्ने अभ्यास जारी राखे।

प्रतिबन्धात्मक ढाँचाहरूले भेला हुने र संगठित हुने अधिकारमाथिको नियन्त्रणलाई अझ गहिरो बनायो। ताइवानका अधिकारीहरूले संवेदनशील क्षेत्रहरूमा स्वेच्छाचारी प्रतिबन्धहरू लागू गरे भने हङकङमा प्रदर्शन मात्र नभई अनुमति बिनाको कुनै पनि उपस्थितिलाई सीमित गर्नेगरी “निषेधित” क्षेत्रहरू तोकिए। शान्तिपूर्ण भेला हुनेसम्बन्धी ऐनमा प्रस्तावित सुधारहरूको बाबजुद मलेसियामा भारी प्रहरी परिचालन, उत्पीडन, गिरफ्तारी र अनुसन्धानहरू जारी रहे। दक्षिण कोरियामा भने अदालतहरूले सभामाथिका केही प्रतिबन्धहरूलाई खुकुलो बनाए। नागरिक र राजनीतिक सङ्घ संस्थामाथिको नियन्त्रण अझ तीव्र बन्यो। नागरिक समाजमाथिको निगरानीमा थप कडाइ गर्दै श्रीलङ्काले गैरसरकारी संस्थाहरू रक्षा मन्त्रालयमा अनिवार्य दर्ता गरिएको हुनुपर्ने अभ्यासलाई जारी राख्यो। राजनीतिक सङ्गठन र सहभागिताको अधिकारलाई गम्भीर रूपमा कमजोर पाउँदै बंगलादेशमा गैरआतंकवादसम्बन्धी कानूनअन्तर्गत अवामी लिगमाथि प्रतिबन्ध लगाइयो।

सरकारहरूले दमनलाई रोक्नुपर्छ, शान्तिपूर्ण सभाका कारण हिरासतमा राखिएकाहरूलाई रिहा गर्नुपर्छ, प्रतिबन्धात्मक कानूनहरू खारेज गर्नुपर्छ वा दमनकारी कानूनलाई संशोधन गर्नुपर्छ र अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डअनुसार प्रदर्शनका लागि सुरक्षित तथा पहुँचयोग्य स्थानहरू उपलब्ध गराइएको सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

विभेद

विभेद विभिन्न स्वरूपहरूमा जारी रह्यो। धार्मिक, जातीय, वंशमा आधारित, अपाङ्गतासम्बन्धी र आदिवासी जनजाति मानिसहरू विरुद्धका यी विभेदहरूलाई अक्सर राज्यका नीति, संरचनागत असमानता र सामाजिक वैमनस्यताले थप बलियो बनाए।

राज्यद्वारा प्रायोजित धार्मिक विभेद व्यापक रूपमा कायम रह्यो। अफगानिस्तानमा तालिबानी अधिकारीहरूले शिया अल्पसंख्यकहरूमाथि लक्षित गर्दै इस्माइलीहरूलाई सुन्नी इस्लाममा परिवर्तित हुन बाध्य पारे, शिया-हजाराका धार्मिक अनुष्ठानहरूलाई प्रतिबन्धित गरे र मानवीय सहायता वितरणमा विभेद गरे। हजारा परिवारहरूलाई पनि जबरजस्ती निष्कासन गरियो र उनीहरूले रोजगारीमा विभेद भोगे। पाकिस्तानमा निजी र राज्य पक्षबाट अहमदियाविरुद्ध हुने हिंसा र प्रतिबन्धहरूमा वृद्धि भयो जबकी निजी पक्षहरूद्वारा इसाईहरूमाथि गरिएका आक्रमणहरूमा जवाफदेहिता दुष्प्राप्य (elusive) रह्यो। भारतमा विभेदकारी कानूनहरूले अन्तरधार्मिक विवाहलाई अपराधीकरण गरे र निजी तथा राज्य पक्षबाट मुस्लिम र काश्मीरीहरूमाथि गरिएका घृणाजन्य अपराधहरू अभिलिखित भए। इन्डोनेसियामा अहमदिया र इसाई समुदायप्रति असहिष्णुता जारी रह्यो, जहाँ पूजा-अर्चनामा प्रतिबन्ध लगाउनुका साथै प्रार्थना स्थलहरूमाथि आक्रमणहरू भए। चिनियाँ सरकारले तिब्बती बौद्ध मामिलामा हस्तक्षेप गर्‍यो र इसाई नेताहरूलाई गिरफ्तार गर्‍यो। उता फिजीमा भने हिन्दू मन्दिरहरूलाई तोडफोड गरियो।

जातीय विभेद विभिन्न देशहरूमा कायम रह्यो। जापानमा चुनावी अभियानहरूमा विदेशी लक्षित शङ्का, त्रास र घृणाजन्य अभिव्यक्ति वा भाषणवाजी (xenophobic rhetoric) स्पष्ट थियो भने दक्षिण कोरियामा चिनियाँ विरोधी प्रदर्शनहरू भएका थिए। म्यानमारको उत्तरी राखाइन राज्यमा अराकान सेनाले आन्तरिक रूपमा विस्थापित रोहिङ्ग्याहरूलाई श्रम गर्न बाध्य पारे र श्रम गर्न अस्वीकार गर्नेहरूलाई दुर्व्यवहार गरिएको रिपोर्टहरू प्राप्त भए। आदिवासी जनजातिहरू विरुद्धको विभेद गम्भीर र संरचनागत रह्यो। चीनमा उइघुर र तिब्बती समुदायहरू सांस्कृतिक, भाषिक र धार्मिक अभिव्यक्तिमा प्रतिबन्धसहित संरचनागत विभेद भोग्न बाध्य रहे। अष्ट्रेलियामा एबोरिजिनल र टोरेस स्ट्रेट आइल्याण्डर मानिसहरूले बढ्दो असमानता,

उच्च कारावास दर र हिरासतमा मृत्युका घटनाहरूको सामना गरे। भारतमा वातावरणीय संरक्षणलाई कमजोर पारिँदा आदिवासी समुदायहरूको विस्थापनको जोखिम बढ्यो। इन्डोनेसियामा ठूला परियोजनाहरू र निकेल उत्खननका खानीले आदिवासीहरूको भूमि विनाश पारे। जसको विरोधमा प्रदर्शनहरू भए र त्यसमा सहभागी अभियन्ताहरूलाई अपराधीकरण गरियो। संयुक्त राष्ट्रसङ्घको जातीय विभेद उन्मुलनसम्बन्धी समिति (CERD Committee) ले जापान सरकारलाई ओकिनावामा अमेरिकी सैन्य आधार निर्माण गर्दाका प्रभावका बारेमा चेतावनी दियो जबकी आदिवासी नेताहरूले विदेशमा हानिकारक परियोजनाहरूमा जापानी लगानीको विरोध गरे। मलेसिया सरकारले ओराङ्ग अस्ली समुदायको अधिकार विस्तार गर्न सम्भावित संशोधनबारे विचार गर्‍यो र नेपालमा पैतृक विरासतका भूमि र विकास परियोजनामा पारदर्शिताको अभावका सवालमा हिंसात्मक झडपहरू भए। हिरासतमा मृत्यु भएका घटनाहरूबारे प्रतिवेदनहरू आइरहेको सन्दर्भमा बंगलादेशका अधिकारीहरूले सन् २०२४ मा गिरफ्तार गरिएका १०० आदिवासी बाउम मानिसहरूमध्ये ६२ भन्दा बढीलाई अझै हिरासतमा राखिरहे। न्युजिल्याण्डको संसदले माओरीहरूको परम्परागत अधिकारलाई कमजोर पार्ने कानून पारित गर्‍यो। ताइवानमा आदिवासी पिङ्पु समुदायहरूले सांस्कृतिक अधिकारमा केही सीमित संरक्षणहरू प्राप्त गरे तापनि उनीहरूको अपर्याप्त कानुनी मान्यताका सवालमा चिन्ता कायम रह्यो र शिक्षामा संरचनागत विभेद पनि कायम रह्यो। थाइल्याण्डले आदिवासी जीविकोपार्जनलाई सङ्कटमा पार्ने जोखिमता रहेका परियोजनाहरूलाई अघि बढायो र आदिवासीहरूको हैसियतलाई मान्यता दिन नसक्ने विधेयकलाई पारित गर्‍यो।

वंशमा आधारित विभेदले सीमान्तकृत समुदायहरूलाई असर पारिरह्यो। भारतमा जातीय जनगणना योजनाहरू अवरुद्ध हुँदा संरचनात्मक असमानताहरू सम्बोधन हुन सकेनन्। नेपालमा दलित समुदायहरूले गहिरिएर जरा गाडी बसेको सामाजिक बहिष्करण र न्यायको पहुँचमा अवरोधहरू झेलिरहे। पाकिस्तानमा जात र धर्ममा आधारित गहिरो विभेदले सरसफाइकर्मीहरू र त्यसमा पनि प्राय दलित इसाईहरूलाई कानुनी संरक्षण बिनाका खतरनाक र असुरक्षित कामका दायराहरूमा सीमित राखिरह्यो। अपाङ्गतामा आधारित विभेद व्यापक रूपमा कायम रह्यो। उत्तर कोरियामा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा र रोजगारीबाट संरचनागत बहिष्करणको सामना गरे र उनीहरूलाई जबरजस्ती पुनर्स्थापना

संस्थाहरूमा राखिएका घटनाहरूको रिपोर्ट आए। ताइवानमा अझै एउटा विस्तृत विभेदविरुद्धको ऐनको अभाव रहँदा विभेद विरुद्धका संरक्षणहरू खण्डित र कमजोर रहे। जापानमा बलपूर्वक बन्ध्याकरण गराइएका पीडितहरूलाई क्षतिपूर्ति दिनेसम्बन्धी कानूनले केही प्रगतिको सङ्केत गरेको भएपनि संरचनात्मक अवरोधहरू र सीमित जनचेतनाले न्याय प्राप्तमा अझै अवरोध सिर्जना गरिरह्यो।

सरकारहरूले आदिवासी भूमिहरूको संरक्षण गर्नुपर्छ, विभेदजन्य अभिव्यक्तिमा संलग्न हुनबाट टाढा रहनुपर्छ, पूर्वाग्रही र रूढीवादी धारणाहरूको प्रतिरोध गर्नुपर्छ, विभेद विरुद्ध प्रभावकारी कानूनहरू अङ्गीकार गरी तिनको कार्यान्वयन गर्नुपर्छ र शिक्षा र रोजगारीमा समान पहुँच तथा न्याय प्रणालीमा जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारहरू

आर्थिक सङ्कट, जलवायुजन्य असर र विभेदकारी नीतिहरूका कारण आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारहरू चरम दबावमा रहे। खाद्य असुरक्षा अत्यन्त गम्भीर थियो। अफगानिस्तानमा (विशेषगरी इरान र पाकिस्तानबाट भएका) निष्कासन, भूकम्प र आर्थिक सहायता कटौतीका बीच दुई करोड उनान्तीस लाख मानिसहरू वैदेशिक सहायतामा निर्भर रहे, ९० प्रतिशत बालबालिका खाद्य गरिबीमा रहे र ४० लाख कुपोषित रहे। उत्तर कोरियामा खेतीका लागि अनुकूल मौसम हुँदाहुँदै पनि मलको अभाव र जलवायुजन्य असरले उत्पादन घट्दा मानिसले चरम खाद्य अभावलाई सामना गरे जबकी राज्यको वितरण प्रणालीको विफलताले ग्रामीण भेगमा कठिनाइ झनै बढायो। पाकिस्तानमा ४४.७ प्रतिशत मानिस गरिबीको रेखामुनि रहे, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषका सीमितताहरूले सामाजिक खर्चमा कमी आयो र मानव-सृजित जलवायु परिवर्तनले अझ बढी सम्भाव्य हुन पुगेको बाढीले मुख्य बालीहरू नष्ट गर्‍यो। श्रीलङ्कामा सामाजिक कल्याणकारी भुक्तानीका बाबजुद गरिबीको स्तर सङ्कटपूर्वको तथ्याङ्कभन्दा माथि नै रह्यो। स्वास्थ्य प्रणालीहरू कमजोर रहे। अफगानिस्तानमा ग्रामीण क्षेत्रमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सीमित थियो र भूकम्पको समयमा तालिबानले लगाएको प्रतिबन्धहरूले महिलाहरूको उद्धारमा ढिलाइ भयो। उत्तर कोरियामा अस्पतालहरू अत्यन्त न्यून स्रोतसाधनमा सञ्चालन भए जहाँ आधारभूत औषधि र उपकरणहरूको अभाव रह्यो। युनिसेफले २० लाख

बालबालिकालाई खोप लगायो। यद्यपि त्यसको अनुगमन भने अत्यन्तै सीमित रह्यो।

तालिबानका प्रतिबन्धहरूले ७८ प्रतिशत अफगानी बालिका र महिलाहरूलाई शिक्षा र रोजगारीबाट बाहिर राख्दा शिक्षाको अधिकारमा क्षयीकरण भयो। उत्तर कोरियाली विद्यालयहरूमा न्यानो ताप व्यवस्था र पाठ्यपुस्तकहरूको अभाव भयो। म्यानमारमा सहायता रोकिएपछि विद्यार्थीहरूले गम्भीर अवरोधहरू सामना गरे र चीनको तिब्बत क्षेत्रको द्विभाषिक शिक्षा नीतिहरूले अल्पसङ्ख्यकहरूको भाषिक अधिकारहरूलाई जोखिममा पार्यो।

आवास र भूमिसम्बन्धी असुरक्षा कायम रह्यो। विश्वव्यापी विरोधपछि क्याम्बोडियामा युनेस्को विश्व सम्पदा अङ्गोर क्षेत्रमा भएका जबरजस्ती निष्कासनहरू रोकिए। तर विस्थापित परिवारहरूलाई कुनै पनि क्षतिपूर्ति वा उपचार उपलब्ध गराइएन। मङ्गोलियामा विकास परियोजनाबाट प्रभावित ग्रामीण र शहरी समुदायहरूले कमजोर परामर्श प्रक्रिया तथा सम्पत्ति र जिन्सी सामानको न्यून मूल्याङ्कनलाई संबोधन गर्ने प्रभावकारी संयन्त्रको अभाव झेले। भारतको आसाममा गरिएको जबरजस्ती निष्कासनका अभियानले करिब ३,८०० घरपरिवार विस्थापित भए र यसबाट मुस्लिमहरू असमानुपातिक रूपमा प्रभावित भए।

श्रमअधिकारको दुर्व्यवहार र उल्लङ्घनहरू पनि व्यापक रूपमा कायम रहे जसले सीमान्तकृत र विभेदमा पारिएका समुदायहरूलाई असमानुपातिक रूपमा प्रभावित गर्‍यो। पाकिस्तानमा “तल्लो जातका” सरसफाइकर्मीहरूले संरचनागत विभेदको सामना गरे। श्रीलङ्काका मलैयाहा तामिलहरूलाई बजेटमा आर्थिक सहूलियत प्रदान गरिएको भए पनि उनीहरू सीमान्तकृत नै रहे। उता कपडा उद्योगका श्रमिकहरूले ट्रेड युनियनको दमन र लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा भोगे। बङ्गलादेशमा गार्मेन्ट क्षेत्र अशान्त रह्यो र युनियन नेताहरूलाई गिरफ्तारी गरियो। फिलिपिन्समा श्रमिकहरूले विपद्का समयमा असुरक्षित कार्य स्थल वा अवस्थालाई झेले र हडकडमा आप्रवासी घरेलु श्रमिकहरूलाई थप सुदृढ संरक्षणबाट वञ्चित गरियो।

सरकारहरूले जबरजस्ती निष्कासनको अन्त्य, गरिबी निवारण, सामाजिक सुरक्षाको सुदृढीकरण, श्रमिकहरूको संरक्षण र विभेद रहित ढङ्गमा अत्यावश्यक सेवाहरूमा

समान पहुँच सुनिश्चित गर्दै खाद्य, स्वास्थ्य, आवास, शिक्षा र श्रम अधिकारहरूको सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी, यातना, बलपूर्वक बेपत्ता र हिरासतमा मृत्यु

अधिकारीहरूले विमतिलाई दबाउका लागि अभियन्ता, अल्पसङ्ख्यक समुदाय र राजनीतिक प्रतिद्वन्द्वीहरूलाई असमानुपातिक रूपमा लक्षित गर्दै सुरक्षासम्बन्धी कानून र विभेदकारी अभ्यासहरूको प्रयोगलाई जारी राखे। स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी र हिरासतमा राख्ने कार्यहरू व्यापक रूपमा भए। अफगानिस्तानमा तालिबानले आफ्नै रूचीअनुसारको कपालको शैली राख्ने वा संगीत सुन्ने जस्ता सामान्य उल्लङ्घनहरूमा समेत मानिसहरूलाई हिरासतमा लियो, “नैतिकता निरीक्षकहरू” मार्फत कठोर आदेशहरूलाई लागू गरायो र पूर्व सरकारी अधिकारी, पत्रकार, मानवअधिकार रक्षक र आलोचनात्मक आवाज राख्नेहरूलाई स्वेच्छाचारी हिरासतमा लिने, बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने र यातना दिने जस्ता कार्यमार्फत लक्षित गर्न जारी राख्यो। १०० भन्दा बढी गैरन्यायिक हत्याका घटनाहरू अभिलेख गरिए। म्यानमारमा सैन्य कू पश्चात् प्रणालीगत तवरमा हिरासतमा राख्ने कार्यहरू भए र हिरासतमा स्वास्थ्य सेवाको अभाव र दुर्व्यवहारयुक्त सोधपुछबाट भएका चोटसँग जोडिएका मृत्युका घटनाहरू भए। उत्तर कोरियामा स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी शासकीय नियन्त्रणको मुख्य साधनको रूपमा रह्यो जहाँ राजनीतिक कसुरमा आरोपितहरूलाई निष्पक्ष सुनुवाइ बिना लक्षित गरिन्छ। हङकङ र मकाउमा राजनीतिक अभिव्यक्तिलाई दबाउन र अभियन्ताहरूलाई पक्राउ गर्नका लागि राष्ट्रिय सुरक्षा कानूनहरूलाई व्यापक रूपमा प्रयोग गरियो। पाकिस्तानमा आतङ्कवाद विरोधी कानूनमा गरिएको संशोधनले कुनै पनि आरोप बिना नै तीन महिनासम्म हिरासतमा राख्ने अधिकार दियो जबकी त्यहाँ पत्रकार र बलोच अभियन्ताहरूले गिरफ्तारहरूको सामना गरे। भारतमा मानवअधिकार रक्षक र मुस्लिम अभियन्ताहरूलाई लामो समयसम्म पुर्पक्षका लागि हिरासतमा राख्न प्रतिआतङ्कवाद कानूनको दुरुपयोग गर्ने कार्य निरन्तर जारी रह्यो।

कानुनी प्रतिबन्धहरूका बाबजुद यातना र अन्य दुर्व्यवहारहरू जारी रहे। अफगानिस्तानमा हिरासतमा रहेका व्यक्तिहरूले विद्युतीय झट्का, पानीमा चोपलेर यातना दिने कार्य, दाँत र नङ उखेलेर यातना दिने कार्य तथा यौन दुर्व्यवहारलाई

सामना गरे। म्यानमारमा अधिकारीहरूले सोधपुछका क्रममा कुटपिट गर्ने, विद्युतीय झट्का दिने, यौन दुर्व्यवहार गर्ने र “नङ उखेलने” जस्ता यातनाका विधिहरू प्रयोग गरे। उत्तर कोरियामा “स्वीकारोक्ति” का लागि कुटपिट गर्ने, निद्राबाट वञ्चित पार्ने र जबरजस्ती श्रममा लगाउने कार्य गरियो र राजनीतिक बन्दीहरू राखिएको शिविरहरूमा बन्दीहरूलाई कठोर सजाय दिनुका साथै अपर्याप्त खानेकुरा दिइयो। भियतनाममा अभियन्ताहरूले एकान्त कारावासमा राखे, हतकडी लगाएर राखिने र स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित पारिने जस्ता दुर्व्यवहारहरू भोगे र हिरासतमा शंकास्पद मृत्युका घटनाहरू भए। भारतमा प्रहरीको यातनाबाट जम्मु-कश्मीरमा २५ वर्षीय एक युवाको मृत्यु भयो। श्रीलङ्कामा हिरासतमा भएका मृत्यु र यातनाका आरोपसँग सम्बन्धित कम्तीमा १३ वटा घटनाहरू अभिलेख गरिए। थाइल्याण्डमा अदालतहरूले जबरजस्ती सैन्य भर्ती गरिएका (conscript) एक व्यक्तिको हत्यासम्बन्धी मुद्दामा यातनाविरोधी कानूनअन्तर्गत पहिलो पटक दोषी ठहर गर्ने फैसला गरे जसले जवाफदेहितातर्फको एउटा दुर्लभ कदमलाई सङ्केत दछ।

बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्य दमनको औजारका रूपमा रह्यो। उत्तर कोरियामा हिरासतमा रहेका व्यक्तिहरूका बारेमा परिवारलाई कुनै जानकारी प्रदान गरिएन जसले बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्य भएको अवस्था पैदा भयो। चीनमा अधिकारीहरूले विशेषगरी मानवअधिकार रक्षक र वकिलहरू विरुद्ध “निर्दिष्ट स्थानमा आवासीय निगरानी” नाम दिइएको बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्यकै एक स्वरूपको रूपमा रहेको गोप्य हिरासतमा राखे विधिलाई प्रयोग गर्न जारी राखे। एक मलेसियाली अदालतले विगतमा भएका बेपत्ता पार्ने कार्यका घटनाहरूमा राज्यको संलग्नतालाई पुष्टि गर्‍यो। म्यानमारमा यातनापछि बेपत्ता पारिने र मृत्यु हुने घटनाको प्रवृत्तिहरू देखिएको थियो। पाकिस्तानमा सन् २०२५ को प्रारम्भमा बलपूर्वक बेपत्ता पारिएका १२५ वटा नयाँ घटनाहरू अभिलिखित भए। बंगलादेशमा सरकारद्वारा गठित बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्यसम्बन्धी छानबिन आयोगले सन् २००९ देखि २०२४ सम्मको अवधिका १,७७२ बलपूर्वक बेपत्ताका उजुरीहरू दर्ता भएको र तीमध्ये ६७% उजुरीहरू राज्यका निकायसँग सम्बन्धित रहेको जनायो। यी अभ्यासहरूले दण्डहीनता र जोखिमतामा रहेका समूहहरूमाथिको विभेदलाई थप गहिरो बनाए।

सरकारहरूले स्वेच्छाचारी गिरफ्तारी, यातना र बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्यलाई अन्त्य गर्नुपर्छ, हिरासतमा रहेका व्यक्तिहरूको अधिकारको संरक्षण गर्नुपर्छ र दुर्व्यवहारविरुद्ध जवाफदेहिता र सुरक्षात्मक उपायहरू सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

शरणार्थी र आप्रवासीहरूको अधिकार तथा मानव बेचबिखन

सरकारहरूले आप्रवासनसम्बन्धी प्रतिबन्धात्मक नीतिहरूलाई थप कडाइका साथ लागू गर्नले शरणार्थीहरूको संरक्षण तथा आप्रवासीहरूको अधिकार अझ कमजोर बन्यो र जोखिममा रहेका समूहहरू विभेद र दुर्व्यवहारको चपेटामा परे। अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार दायित्वहरूका बाबजुद सामूहिक जबरजस्ती निष्कासन (deportation) र ज्यान तथा अधिकार जोखिममा रहेको अवस्थामा समेत शरणका याचकहरूलाई जबरजस्ती फिर्ता पठाउने कार्य (refoulement) जारी रह्यो। पाकिस्तानले आफ्नो “अवैध विदेशीलाई स्वदेश फिर्ता पठाउने योजना” तीव्र बनाउँदै ७,१४,३३८ जना अफगानी नागरिकहरूलाई देश निकाला गर्‍यो। इरानले १७ लाख अफगानीहरूलाई निष्कासन गर्‍यो। जबकी टर्की, ताजिकिस्तान र जर्मनीले पनि तालिबानबाट दुर्व्यवहार भइरहेको अवस्थामा समेत अफगानीहरूलाई जबरजस्ती अफगानिस्तानमा फिर्ता पठाउने कार्यलाई जारी राखे। अफगानिस्तान फर्किएपछि महिला र बालिकाहरूले संरचनागत रूपमा अधिकार हननको सामना गर्नुपर्‍यो र विमति जनाउनेहरू गिरफ्तारी र यातनाको जोखिममा परे। सन् २०२५ वर्षेभरी बंगलादेशमा रहेका रोहिङ्ग्या शरणार्थीहरूले द्वन्द्वमा सामेल हुनका लागि सशस्त्र समूहहरूले बलपूर्वक म्यानमार फर्काउने हो की भन्ने डर खेपिरहे। भारतमा अधिकारीहरूले रोहिङ्ग्या शरणार्थीहरूका साथै विदेशी नागरिक भएको आशङ्का गरिएका ३०० मुस्लिमहरूलाई जबरजस्ती बंगलादेश निष्कासन गरेपछि तनाबको वातावरण गहिरियो। उता नयाँ कानूनहरूले आश्रय खोज्नेहरूलाई “अनियमित आप्रवासी”का रूपमा पुनःवर्गीकरण गर्दै ज्यान र मानवअधिकार नै जोखिममा रहेको अवस्थाका शरणका याचकहरूलाई जबरजस्ती उनीहरूको देश फिर्ता पठाउन नहुने सिद्धान्त (principle of non-refoulement) लाई क्षयीकरण गर्‍यो। मलेसियाली अधिकारीहरूले रोहिङ्ग्या शरणार्थीहरूलाई हिरासतमा लिए र उनीहरूलाई लिएर आएका डुङ्गाहरूलाई फर्काए। यसैबीच जापानले आफ्नो “शून्य योजना” लागू गर्दै द्रुत निष्कासन प्रक्रियामार्फत तोकिएको समयभन्दा बढी अवधि बसेका विदेशीहरूको

सङ्ख्या घटाएर आधा बनाउने लक्ष्य लियो जसले शरण खोज्नेहरूको सुरक्षामा खतरा पुर्याउने भन्दै आलोचना खेप्यो। थाइल्याण्ड सरकारले चीनमा यातनाको जोखिम हुँदाहुँदै पनि ४० जना उइघुरहरूलाई फिर्ता पठायो।

सरकारहरूले आप्रवासनसम्बन्धी प्रतिबन्धात्मक नीतिहरूलाई थप तीव्र बनाए जसका कारण शरणार्थीहरूको संरक्षण र आप्रवासीहरूको अधिकार अझ झन कमजोर बन्न पुग्यो र जोखिममा रहेका समूहहरू विभेद र दुर्व्यवहारमा फसे। एसिया-प्रशान्त क्षेत्रमा स्वेच्छाचारी तवरमा अनिश्चितकालसम्म हिरासतमा राखे कार्य पनि कायम रह्यो। मलेसियाली अधिकारीहरूले २,००० भन्दा बढी बालबालिकाहरू समेत गरी २०,००० भन्दा बढी मानिसहरूलाई आप्रवासन केन्द्रहरूमा राखे। अष्ट्रेलियाली सरकारले शरणार्थीहरूको "समुन्द्रतटभन्दा बाहिरै जाँचपडताल गर्ने" प्रणाली कायम राख्दा ९० जना नाउरुमा र ३६ जना पपुवा न्यु गिनीमा ११ वर्ष पछि पनि जाँचपडतालको पर्खाइमा रहेका छन् भने नयाँ कानूनहरूले शरणार्थीका कार्यविधिगत अधिकारहरू खोसेको छन्। श्रीलङ्कामा बालबालिका सहित ११६ रोहिङ्ग्या शरणार्थीहरूलाई शरणार्थीसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय उच्चायुक्तको पहुँच बिना सैन्य हिरासत स्थलहरूमा राखिएको थियो। जापान र ताइवानमा खराब अवस्था र कानुनी सुरक्षाको अभावको लागि आलोचित अपारदर्शी प्रणालीबीच सरकारहरूले अनिश्चितकालीन आप्रवासन नजरबन्दलाई अनुमति दिन जारी राखे। बंगलादेशको अवस्था नाटकीय रूपमा बिग्रियो। संयुक्त राष्ट्रसङ्घको गम्भीर अपिलको बावजुद सीमित दाताहरूको मात्र प्रतिज्ञाका कारण अत्यावश्यक सेवाहरू पतनको जोखिम निम्तिने गरी १० लाख भन्दा बढी रोहिङ्ग्याहरूको आवास रहेको विश्वकै सबैभन्दा ठूलो शरणार्थी शिविर कोक्स बजारले गम्भीर सहायता कटौती र १५०,००० नयाँ आगमनहरूको सामना गर्‍यो।

यस क्षेत्रमा मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार र जबरजस्ती श्रममा वृद्धि भयो। क्याम्बोडियामा ५० भन्दा बढी ठगी केन्द्र (स्क्वामिड कम्पाउन्ड) हरूले अनलाइन ठगीको लागि विदेशी नागरिकहरूको तस्करी गरे। यद्यपि ती ठगी केन्द्रउपर भएको कारबाहीमा पारदर्शिताको अभाव थियो। म्यानमार मानव तस्करीको केन्द्र बन्यो जहाँका स्क्वामिड कम्पाउन्डहरूले एक लाख मानिसहरूलाई नियन्त्रणमा लिए र सशस्त्र समूहहरूले जबरजस्ती श्रम र भर्तीको प्रयोग गरे। पीडकहरूमाथि कारवाहीका बावजुद दुर्व्यवहारहरू जारी रहे।

सरकारहरूले शरणार्थीहरूलाई ज्यान वा मानवअधिकारको गम्भीर जोखिम हुने देश फिर्ता पठाउने, स्वेच्छाचारी तवरमा थुनामा राख्ने र मानव बेचबिखन गर्ने कार्यलाई अन्त्य गर्नुपर्छ, सुरक्षित शरण प्रक्रियाहरू सुनिश्चित गर्नुपर्छ, गैरकानुनी रूपमा हिरासतमा राखिएकाहरूलाई रिहा गर्नुपर्छ र अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डहरू अनुरूप शरणार्थी र आप्रवासीहरूको सुरक्षा र मर्यादा सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

स्वस्थ वातावरणको अधिकार

जलवायु परिवर्तनले सामाजिक असमानताहरूलाई अझ गहिरो बनायो। बंगलादेशमा सरसफाइ कर्मचारीहरूलाई जोखिमताको चक्रमा फसाउँदै चरम मौसमले लैङ्गिकता र जातमा आधारित विभेदलाई अझ गम्भीर बनायो। बढ्दो समुद्री सतहले टुभालु र किरिबाटीमा आवास, स्वास्थ्य र सांस्कृतिक पहिचानको अधिकारलाई खतरामा पाउँदै विस्थापनलाई निरन्तरता दियो। पाकिस्तानमा विपद् प्रतिकार्यमा रहेको खाडललाई उजागर गर्दै विनाशकारी बाढीले १,००० भन्दा बढीको ज्यान लियो र लाखौंलाई विस्थापित गर्‍यो भने गर्मीको लहर ४९ डिग्री सेल्सियस पुग्यो। भारत, इन्डोनेसिया, नेपाल र श्रीलङ्काका मानिसहरूले पनि चक्रवातका कारण घातक बाढी र पहिरोको सामना गरे। यसले राहतमा सीमित पहुँच भएका ग्रामीण समुदायहरूलाई असमानुपातिक तवरमा प्रभावित पार्यो र जलवायुसँग सम्बन्धित विपद् तयारीका बारेमा गम्भीर प्रश्नहरू उठायो। आधिकारिक तथ्याङ्कअनुसार अक्टोबर र नोभेम्बरमा भारतको राजधानी नयाँ दिल्ली विश्वको सबैभन्दा प्रदूषित शहरको श्रेणीमा रह्यो।

जीवाश्म इन्धन विस्तार नीति र ऊर्जाको अवस्थानान्तरण परियोजनाहरूको कार्यान्वयनले आदिवासी अधिकारहरूको उल्लङ्घन जारी राख्यो। परम्परागत भूमिको जोखिमलाई उजागर गर्दै इन्डोनेसियाली अधिकारीहरूले पूर्वी हलमाहेरामा निकल खानीको विरोध गर्ने २७ आदिवासी कार्यकर्ताहरूलाई पक्राउ गरे। जापान सरकारले संयुक्त राज्य अमेरिका र क्यानाडासँग सम्झौता गर्नुका साथै अन्य विभिन्न विदेशी भूमिमा तरल प्राकृतिक ग्यास परियोजनाहरूलाई प्रवर्धन गर्‍यो र यसबाट आदिवासी *ग्विचइन* र *वेटसुवेटएन* राष्ट्रहरूलाई हानि पुर्याएकोमा आलोचनाको खेप्यो। अष्ट्रेलियामा *टोरेस स्ट्रेट आइल्याण्ड्स*को जलवायुसम्बन्धी मुद्दा खारेजीले अस्तित्वगत खतराहरूको सामना गरिरहेका समुदायहरूको लागि न्याय सुरक्षित गर्ने प्रयासहरूलाई कमजोर बनायो।

कमजोर शासनले जोखिमतालाई निरन्तरता दियो। माल्दिभ्सले महत्वाकाङ्क्षी जलवायु योजना सुरु गर्‍यो तर उसले बलियो मानवअधिकार सुरक्षालाई बेवास्ता गर्‍यो र जलवायुसम्बन्धी विषयमा अदालतमा मुद्दामामिलामा रोक लगाउनाले सांस्कृतिक तथा जीविकोपार्जनको अधिकारलाई कमजोर बनायो। मलेसियाका सांसदहरूले उद्योगहरूसँगको परामर्शलाई प्राथमिकता दिनका लागि जलवायुसम्बन्धी विधेयकलाई पछि सारे भने दक्षिण कोरियाली सरकारले अपर्याप्त उत्सर्जन कटौती लक्ष्यहरू कायम राख्यो र न्यायपूर्ण अवस्थानान्तरणको खाका बनाउन सकेन। चीनमा वातावरणीय निर्णय लिने कार्यमा सार्वजनिक सहभागितामा कडा प्रतिबन्धहरू कायम राखियो जसले गर्दा जवाफदेहिता कमजोर भयो।

विभेदपूर्ण बसाइँसराइ नीतिहरूले जलवायु अन्यायलाई झनै गहिरो बनायो। जलवायु-विस्थापित प्रशान्त क्षेत्रका मानिसहरूका लागि पर्याप्त मार्गहरू प्रदान गर्न न्यूजील्याण्ड सरकार विफल भयो। यसले असमानताहरूलाई बलियो बनायो, परिवारहरूलाई अलग राख्यो, बालबालिकाको अधिकार उल्लङ्घन गर्‍यो र आप्रवासीहरूको जोखिमतालाई बढायो।

सरकारहरूले जलवायु न्यायलाई पालना गर्नुपर्छ, जीवाश्म इन्धनको विस्तार अन्त्य गर्नुपर्छ, आदिवासी तथा सीमान्तकृत समुदायहरूको संरक्षण गर्नुपर्छ, अधिकारमा आधारित जलवायु नीतिहरू सुनिश्चित गर्नुपर्छ र जलवायुजन्य प्रभावबाट विस्थापित भएकाहरूका लागि सुरक्षित आप्रवासन मार्गहरू सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

मृत्यु दण्ड

यस क्षेत्रका अधिकांश देशहरूमा मृत्युदण्डको व्यवस्था बलियोसँग कायम रह्यो र यसलाई अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार कानून र मापदण्डहरूको उल्लङ्घन हुने गरी बारम्बार प्रयोग गरियो।

दुई देशहरूले लामो समयको अन्तराल पछि पहिलोपटक मृत्युदण्डको सजायलाई कार्यान्वयन गरे। जापानमा तीन वर्षपछि पहिलोपटक ताकाहिरो शिराइशीलाई फाँसी दिएर मृत्युदण्डको सजायलाई कार्यान्वयन गरियो। यसले मृत्युदण्डको उन्मूलनका प्रयासहरूलाई कमजोर बनायो र जुन गोप्यताको साथ त्यो कार्यान्वयन गरियो त्यसका लागि भत्सर्ना गरियो। ताइवानमा सन् २०२० पछिको पहिलो

मृत्युदण्डको सजाय कार्यान्वयनमा विचाराधीन पुनरावेदन मुद्दाहरू र उनको मानसिक स्वास्थ्यको अवस्थासम्बन्धी चिन्ताहरूको बाबजुद हुआङ्ग लिन-काईलाई जनवरीमा फाँसि दिइयो ।

अफगानिस्तानमा तालिबानले सार्वजनिक स्थलमा मृत्युदण्ड दियो । सार्वजनिक स्थलमा दिइने मृत्युदण्डलाई एउटा नियन्त्रणकारी उपकरणको रूपमा प्रयोग गर्दै उत्तर कोरियाली सरकारले विदेशी मिडियाको कन्टेन्ट साझा गर्ने जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा अपराध भनेर मात्र नसकिने कार्यहरूका लागि र अन्तर्राष्ट्रिय कानून र मापदण्डहरूअन्तर्गत तोकिएको "सबैभन्दा गम्भीर अपराध"को सीमा भन्दा धेरै तल्लो तहका अपराधहरूमा मृत्युदण्डको सजाय दिने क्रम जारी राखेको रिपोर्टहरूले सङ्केत गरे ।

चिनियाँ अधिकारीहरूले घूसखोरी, ठगी र मानव बेचबिखन अपराधको आरोप लागेका व्यक्तिहरूलाई सजाय दिन मृत्युदण्डको प्रयोग गर्न जारी राखे; सामूहिक सजायको कम्तिमा एउटा घटनाले स्वच्छ पुर्पक्षको अधिकारको उल्लङ्घनको बारेमा चिन्ता जगायो । बंगलादेशमा अन्य मृत्युदण्डका सजायहरूमध्ये पूर्वप्रधानमन्त्री शेख हसिना र अन्य सरकारी अधिकारीहरूलाई सन् २०२४ को विरोध प्रदर्शनको दमनपछि उनीहरूको अनुपस्थितिमा एक विशेष न्यायाधिकरणले फाँसीको सजाय सुनाएको थियो । माल्दिभ्स सरकारले लागूऔषध अपराधहरूलाई समावेश गर्नेगरी मृत्युदण्डको दायरालाई विस्तार गर्‍यो, क्षमादानमार्फत त्यस्ता सजायहरू घटाउने सम्भावनालाई हटायो र यी मुद्दाहरूमा दोषको स्वीकारोक्ति गरी सजाय घटाउने सम्झौताहरू गर्न रोक लगायो ।

सिंगापुरमा लागूऔषधसम्बन्धी मृत्युदण्ड निरन्तर जारी रह्यो जहाँ अन्तर्राष्ट्रिय आक्रोशका बाबजुद पनि अन्य व्यक्तिहरूका साथै मलेसियाली नागरिक पत्नीर सेल्वमलाई मृत्युदण्ड दिइयो । लागूऔषध ओसारपसार सहित आठ कसुरहरूको लागि मृत्युदण्डको व्यवस्था खारेज गर्दै भियतनाममा केही सकारात्मक सुधारहरू गरियो । तर मृत्युदण्डको कार्यवाहीमा उचित कानुनी प्रक्रियाको अभाव तथा मृत्युदण्डको प्रयोगमा साँचिएको गोपनीयताले चिन्ताहरू बढायो । मलेसियामा सरकारले सन् २०२३ मा अनिवार्य मृत्युदण्डलाई गरेको खारेजपछि मृत्युदण्ड र यसको उन्मूलनको बारेमा एक अध्ययन गर्ने घोषणा गर्‍यो ।

समग्रमा, यी घटनाक्रमहरूले स्पष्ट विरोधाभासहरू प्रतिबिम्बित गरे: केही राष्ट्रहरूमा क्रमिक सकारात्मक सुधारहरू देखिए भने अन्यमा मृत्युदण्डका लागि गोप्य शैली, विभेद र राजनीतिक साधनको रूपमा प्रयोग गर्ने गहिरिएर रहेका अभ्यासहरू देखिए।

मृत्युदण्ड कायम राख्ने सरकारहरूले यसलाई खारेज गर्न तत्काल कदमहरू चालनुपर्छ र त्यतिन्जेलका लागि मृत्युदण्ड कार्यान्वयनमा आधिकारिक रोक लगाउनुपर्छ।

दण्डहीनता तथा न्याय, सत्य र परिपूरणको अधिकार

कानुनी र निगरानी गर्ने संस्थाहरूमा रहेका प्रणालीगत कमजोरीहरूले गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घनका पीडितहरूलाई न्याय दिलाउने कार्यमा निरन्तर बाधा पुऱ्याइरह्यो। अफगानिस्तानमा तालिबानले न्यायिक संरचनाहरू भत्कायो र विभेदपूर्ण शरिया कानुन कार्यान्वयन गर्‍यो जसले गर्दा स्वच्छ पुर्पक्ष लगभग असम्भव भयो। राष्ट्रिय मानवअधिकार संस्था जस्ता निगरानी गर्ने निकायहरू निष्क्रिय रहे। नेपालमा सङ्क्रमणकालीन न्याय आयोगहरूका नियुक्तिहरूलाई अपारदर्शी र राजनीतिक रूपमा प्रभावित रहेको भनी आलोचना गरियो र फलस्वरूप पीडित समूहहरूले तिनको बहिष्कार गरे। महान्यायाधिवक्ताको स्वतन्त्रता नरहेको आभास तथा हालसालै पत्ता लागेका नयाँ तथ्यहरूका बावजुद अपर्याप्त अनुसन्धान गरिएका सामूहिक चिहानहरूको त्रुटिपूर्ण उत्खनन् प्रक्रियाका कारण श्रीलङ्कामा निरन्तर अवरोधहरू उत्पन्न भए। बंगलादेशमा मृत्युदण्डको सजाय हुने गरी भएको शेख हसिना विरुद्धको मुद्दाको पुर्पक्ष लगायतमा उचित कानुनी प्रक्रिया बारे चिन्ता कायम रहँदाहँदै पनि बंगलादेशी अभियोजकहरूले बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्यमा सैन्य अधिकारीहरू विरुद्ध पहिलो अभियोगहरू सुनिश्चित गरे।

केही मुद्दाहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय जवाफदेहिता प्रयासहरू अगाडि बढे। आईसिसिले लैङ्गिकतामा आधारित उत्पीडनको लागि तालिबान नेताहरूलाई पक्राउ पूर्जी जारी गर्‍यो र संयुक्त राष्ट्रसङ्घले अफगानिस्तानको लागि एउटा अनुसन्धान संयन्त्र सिर्जना गर्‍यो। एउटा ऐतिहासिक कदमको रूपमा फिलिपिन्सका पूर्व राष्ट्रपति रोड्रिगो दुतेर्तेलाई मानवता विरुद्धको अपराधको लागि गिरफ्तार गरियो र आईसिसिमा हस्तान्तरण गरियो।

सत्य निरूपण र परिपूरण अपर्याप्त रह्यो। श्रीलङ्काले सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोगको घोषणा गन्यो र बेपत्ता व्यक्तिहरूसम्बन्धी कार्यालयलाई विस्तार गन्यो। तर प्रगति भने सुस्त रह्यो। यसैबीच फिलिपिन्समा लागूपदार्थसँग सम्बन्धित हत्या र अभियानकर्ताहरूमाथिको हैरानी तथा श्रीलङ्कामा तमिल समुदायहरूमाथिको निगरानीले जारी दण्डहीनतालाई उजागर गन्यो।

सरकारहरूले अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गतका अपराधहरू र अन्य गम्भीर मानवअधिकार ज्यादतीहरूमा शीघ्र, स्वतन्त्र, निष्पक्ष र प्रभावकारी अनुसन्धान गरेर, संदिग्ध अपराधीहरूलाई स्वच्छ पुर्पक्षको माध्यमबाट न्यायको कठघरामा ल्याएर र पीडितहरूका लागि प्रभावकारी उपचार सुनिश्चित गरेर दण्डहीनता विरुद्ध लड्ने प्रयासहरूलाई बलियो बनाउनु पर्छ।

महिला तथा किशोरीहरूको अधिकार

एसिया-प्रशान्त क्षेत्रभरी लैङ्गिक र यौनिक अधिकारले प्रणालीगत अवरोधहरूको सामना गन्यो। अफगानिस्तानमा तालिबानका आदेशहरूबाट महिलाहरूलाई शिक्षा, श्रम र स्वतन्त्र आवागमनमाथि प्रतिबन्ध लगाइयो, महरम नियमहरूलाई लागू गरियो र लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा तथा बालविवाहलाई बढाइयो। बंगलादेशमा पैंत्रिक सम्पत्तिमा समान उत्तराधिकारी हक र वैवाहिक बलात्कारलाई अपराधीकरणका लागि गरिएका सुधारहरूको विरुद्धमा व्यापक विरोध प्रदर्शनहरू भए। फिजी, नेपाल र पाकिस्तानमा महिला विरुद्ध बढ्दो हिंसाहरू रिपोर्ट गरिए। जसमा नेपाल र पाकिस्तानमा पीडकहरूविरुद्धका कानुनी उजुरीहरूमा जबरजस्ती मिलापत्र गर्ने कार्यहरू भए। महिनावारी भएका महिलाहरूलाई प्रायः असुरक्षित झुपडीहरूमा अलगगै एकान्त बस्न बाध्य पार्ने छाउपडी प्रथा जस्ता हानिकारक अभ्यासहरू नेपालमा कायम रह्यो। कानुनी सुधारहरूको बावजुद अनलाइन उत्पीडन, सहमति बिना नीजि गोप्य तस्बिरहरू साझा गर्ने तथा डिपफेक यौनजन्य सामग्री जस्ता प्रविधि-सहजीकृत लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा दक्षिण कोरियामा कायम रह्यो। संस्थागत प्रगति असमान थियो: श्रीलङ्काली सरकारले महिला आयोगको स्थापनाको घोषणा गन्यो जबकी दक्षिण कोरियामा गर्भपतनसम्बन्धी सुधार अवरूद्ध रह्यो।

एलजिबिटीआई व्यक्तिहरूको अधिकार

एलजिबिटीआई व्यक्तिहरूको अधिकारले शत्रुतापूर्ण व्यवहारलाई सामना गर्नुपऱ्योः जापानमा अदालतहरूले वैवाहिक समानतालाई असमान रूपमा अगाडि बढाए; पाकिस्तानमा पारलैङ्गिक व्यक्तिहरूलाई हत्या गरिएको अभिलेख गरियो; भियतनाममा राज्यको दबावका कारण प्राइड परेड रद्द हुन पुग्यो; चीनले एलजिबिटीआई सम्बन्धित सामग्रीमाथिको सेन्सरशिपलाई कडा बनायो र हडकडका सांसदहरू समलिङ्गी जोडीहरूका लागि केही कानुनी मान्यता एवं संरक्षण प्रदान गर्ने समलिङ्गी साझेदारीसम्बन्धी कानुनहरू पारित गर्न विफल भए।

सरकारहरूले लैङ्गिकता, यौनिक झुकाव, लैङ्गिक पहिचान र अभिव्यक्तिमा आधारित विभेदलाई अन्त्य गर्नुपर्छ, प्रभावकारी संरक्षणात्मक प्रावधानहरू लागू गर्नुपर्छ र कानुन, नीति तथा दैनिक जीवनमा सारभूत समानताको प्रत्याभूत गर्नुपर्छ।

अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनको उल्लङ्घन

गैरकानुनी आक्रमणहरूबाट नागरिक सर्वसाधारणहरूले गम्भीर जोखिमको सामना गर्नुपऱ्यो। अफगानिस्तानमा आत्मघाती बम विस्फोट, सशस्त्र समूहहरूको विस्फोटक अस्त्र र सीमापारबाट पाकिस्तानले गरेको गोलाबारीले सर्वसाधारणहरू मारिनुका साथै घाइते भए। म्यानमारमा विद्यालय तथा ग्रामिण बस्तीहरूलाई लक्षित गर्दै हवाई आक्रमणहरू बढे; "प्यारामोटर" आक्रमणहरूले बालबालिका लगायत दर्जनौं मारिए; र विद्रोहीहरूद्वारा नियन्त्रित क्षेत्रहरूमा मानवीय सहायतालाई रोकियो। क्याम्बोडिया-थाइल्याण्ड द्वन्द्वमा सीमावर्ती झडपहरूले अस्पताल, आवास र प्यागोडाहरूलाई क्षति पुर्यायो। दुवै पक्षबाट अन्धाधुन्ध आक्रमणहरू भएको रिपोर्ट गरियो। गलत सूचनाले तनावलाई थप बढाउँदा र युद्धविरामसम्बन्धी उल्लङ्घनहरू जारी रहँदा त्यसबाट विस्थापन र मानवीय सङ्कटहरू झन नराम्रो बने।

सरकारहरूले गैरकानुनी आक्रमणहरूलाई बन्द गर्नुपर्छ, सर्वसाधारण नागरिकहरूको रक्षा गर्नुपर्छ, मानवीय सहायताहरूलाई निर्वाध प्रवाह गर्न दिनुपर्छ र अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनको पालना गर्नुपर्दछ।

नेपाल

कानून कार्यान्वयन गर्ने अधिकारीहरूले प्रदर्शनकारीहरू विरुद्ध घातक बल प्रयोग गरे। अधिकारीहरूले आलोचकहरूलाई चुप लगाउनका लागि कानूनको दुरुपयोग गर्न जारी राखे। द्वन्द्वकालीन मानवअधिकार उल्लङ्घनको अनुसन्धान गर्ने आयोगका आयुक्तहरूको छनोटमाथि पीडितहरूले प्रश्न उठाए। महिला र दलितहरू विरुद्ध विभेद र हिंसा कायमै रह्यो।

पृष्ठभूमि

व्यापक विरोध प्रदर्शनपछि प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओलीले सन् २०२५ को सेप्टेम्बर ९ मा (२०८२ भाद्र २४ गते) राजीनामा दिए। पूर्व प्रधानन्यायाधीश सुशीला कार्कीलाई अन्तरिम सरकारको प्रमुखको रूपमा नियुक्त गरियो। सन् २०२६ को मार्च ०५ अर्थात् फाल्गुन २१ गतेका लागि आम निर्वाचनको मिति तय गरियो।

शान्तिपूर्वक भेला हुन पाउने स्वतन्त्रता

कानून कार्यान्वयन गर्ने अधिकारीहरूले प्रदर्शनकारीहरू विरुद्ध घातक र कम घातक बल प्रयोग गर्न जारी राखे। सन् २०२५ को मार्च २८ मा (०८१ साल चैत्र १५ गते) काठमाडौंमा राजतन्त्र समर्थकहरूद्वारा गरिएको विरोध प्रदर्शनको प्रतिक्रियामा अधिकारीहरूले धातुको गोली प्रयोग गर्दा २९ वर्षीय सबिन महर्जनको मृत्यु भयो। प्रहरीका अनुसार कानून कार्यान्वयन गर्ने अधिकारीहरूले अन्य २० जनामाथि पनि गोली प्रहार गरी घाइते बनाए। प्रदर्शनकारीहरूले एउटा भवनमा आगो लगाउँदा उक्त भवनभित्र फसेका एक पत्रकारको मृत्यु भयो।

सन् २०२५ को सेप्टेम्बर ८ (२०८२ भाद्र २३ गते) भ्रष्टाचार र सामाजिक सञ्जालमाथिको व्यापक प्रतिबन्धका विरुद्ध "जेन-जेड" युवाहरूको नेतृत्वमा भएको विरोध प्रदर्शनको जवाफमा कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायहरूले धातुका गोली सहितको घातक र कम घातक बलको गैरकानुनी प्रयोग गरे। दुई दिनसम्म

चलेको विरोध प्रदर्शनमा कुल ७६ जनाको मृत्यु भयो र २,००० जना घाइते भए।^१

अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता

सन् २०२५ को जनवरीमा दर्ता गरिएको सामाजिक सञ्जाल विधेयक सन् २०२५ को अन्त्यसम्म राष्ट्रिय सभामा अझै विचाराधीन थियो। विधेयकमा कानुनले सरकारलाई अदालतको आदेश बिना सामग्री हटाउन र प्रयोगकर्ताका विवरणहरू उपलब्ध गराउन सामाजिक सञ्जाल प्लेटफर्महरूलाई आदेश दिने अधिकार प्रदान गर्ने र गलत वा भ्रामक जानकारी पोस्ट गरेकोमा प्रयोगकर्ताहरूलाई जरिवाना वा जेल सजाय हुन सक्ने प्रावधान राखिएको थियो। गैरकानुनी गतिविधिहरूमा मेसेजिङ याप टेलिग्रामको प्रयोग भएको कारण देखाउँदै अधिकारीहरूले जुलाईमा यस यापको पहुँचमा रोक लगाए। सेप्टेम्बरमा थप २६ वटा सामाजिक सञ्जाल प्लेटफर्महरूलाई निशेध गरियो, जसका कारण युवाहरूको विरोध प्रदर्शन भयो।

फेब्रुअरीमा सर्वोच्च अदालतले अनलाइन अभिव्यक्तिलाई दमन गर्न दुरुपयोग गरिने गरिएको विद्युतीय कारोबार ऐनको धारा ४७ लाई कायम राख्ने आफ्नो सन् २०२४ को निर्णयको पूर्ण पाठलाई जारी गऱ्यो।^२ वरिष्ठ राजनीतिक व्यक्तित्वहरूको कथित व्यापारिक कारोबार बारेको भिडियो रिपोर्टलाई लिएर जुनमा पत्रकार दिलभूषण पाठकलाई सोही प्रावधान अन्तर्गत अभियोग लगाइएको थियो।^३

सत्य, न्याय र परिपूरणको अधिकार

सन् १९९६-२००६ बीच चलेको सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा भएका गम्भीर मानवअधिकार उल्लङ्घनका पीडितहरूलाई सत्य, न्याय र परिपूरण प्रदान गर्न सरकार असफल रह्यो।

सन् २०२५ को मे महिनामा सरकारले सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग र बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूको छानबिन आयोगमा आयुक्तहरू नियुक्त गऱ्यो। आयुक्तहरूको छनोटमा विश्वास र पारदर्शिताको कमी भएको भन्दै धेरै पीडित समूहहरूले यी आयोगहरूलाई बहिष्कार गरे।^४

एउटा सकारात्मक विकासमा सन् २०२५ को जुलाईमा सर्वोच्च अदालतले सरकारलाई सन् २००५ मा भएको अर्जुन लामाको हत्याको सम्बन्धमा पूर्व सभामुख अग्नि सापकोटा विरुद्धको अनुसन्धानलाई पुनः थालनी गर्न आदेश दियो।

कैदीबन्दीहरूको अधिकार

कारागार भित्रको अत्यधिक भीडभाडको अवस्थालाई सम्बोधन गर्न र कैदीबन्दीहरू बीच हुने हिंसात्मक झडप रोकथाम गर्नका लागि कारागार अधिकारी पर्याप्त उपायहरू अपनाउन विफल भए। सन् २०२५ को अगस्टमा बर्दिया कारागारमा बन्दीहरू बीच भएको झडपमा १० जना घाइते भए र कैलाली कारागारमा बन्दीहरू बीच भएको झडपमा एक जनाको मृत्यु हुनको साथै ४७ जना घाइते भए। जुलाईमा सिरहा कारागारमा भएको झडपमा १३ जना बन्दी घाइते भए; नोभेम्बरमा सोही कारागारमा रहेका एक बन्दीलाई अन्य बन्दीहरूले कुटपिट गरे।

डिसेम्बरमा राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोगले वर्षभरी यातना विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महासन्धिअन्तर्गत १४ वटा उजुरीहरू प्राप्त भएको जनायो। आयोगले तीनवटा उजुरीहरूमा सिफारिसहरू गरेकोमा कुनै पनि सिफारिस सरकारले कार्यान्वयन गरेन।

विभेद

जातीय विभेद विरुद्धको कानुनी प्रावधानका बाबजुद दलित समुदायका सदस्य र बालबालिकाहरू विरुद्ध अधिकारीहरूलगायतद्वारा गरिएको विभेद र हिंसाका धेरै घटनाहरू सार्वजनिक भए। फेब्रुअरीमा अछाम जिल्लाका एक स्थानीय पुजारीले दलित समुदायका विद्यार्थी र अभिभावकहरूलाई धार्मिक अनुष्ठानका क्रममा निधारमा लगाइने एक हिन्दू चिन्हको रूपमा लिइने टीका लगाइदिन अस्वीकार गरे। फेब्रुअरीमै प्रहरी अधिकारीहरूले सहमतिमा भएको एउटा अन्तरजातीय विवाहलाई तोड्ने प्रयास गरे। दम्पतीको विवाह गर्ने अधिकारलाई कायम राख्न आदेश जारी गर्दै सर्वोच्च अदालतले हस्तक्षेप गर्‍यो।

सन् २०२५ को मार्चमा सिरहा जिल्लामा अधिकारीहरूले दीपक मलिक डोमको घर भत्काए र एउटा हिन्दू अनुष्ठान महायज्ञको लागि उक्त जग्गा अपवित्र भएको दाबी गर्दै माटोको माथिल्लो तहलाई खोस्नेर मिल्काए।

अक्टोबरमा स्थानीय विवाद पछि सिरहा जिल्लामा मानिसहरूको एक समूहले पाँच दलित परिवारहरूको घर भत्काइदियो।

लैङ्गिक हिंसा

लैङ्गिक हिंसाका मुद्दाहरूलाई अनौपचारिक रूपमा मिलाउन पीडितहरूलाई जबरजस्ती गर्ने कार्य जारी रह्यो। सन् २०२५ को फेब्रुअरी १२ मा सिरहाका गाउँका अगुवाहरूले १७ वर्षीय दलित बालिका रिकु कुमारी सदालाई बलात्कार गरेको आरोपमा तीन जना पुरुषहरूलाई जरिवाना गरे र उनको परिवारलाई प्रहरीमा जानबाट रोके। फेब्रुअरी १३ मा उनी आफ्नो घरमा मृत फेला परिन्। मार्च ७ मा प्रहरीले आठ जनालाई पक्राउ गर्‍यो।

सन् २०२४ आफूमाथि जबरजस्ती करणीको प्रयास गरेका दुई पुरुषहरूमाथि अनुसन्धान गर्न अधिकारीहरू विफल भएपछि सन् २०२५ को अप्रिल मा सिरहाकी २४ वर्षीय दलित महिला आनन्दा देवी सदायाको सम्भावित आत्महत्याका कारण मृत्यु भयो।

महिनावारी भएका महिला र किशोरीहरूलाई झुपडी र छाप्रोमा निष्कासन गर्ने गैरकानुनी अभ्यास जारी रह्यो। आधारभूत पूर्वाधारको अभाव रहने यी एकान्त र घरदेखि टाढा रहने झुपडीहरूमा बस्दा सन् २०२५ को जनवरीमा एक ४० वर्षीया महिला चितुवाको आक्रमणबाट घाइते भइन् र जुलाईमा एक २८ वर्षीय महिलाको सर्पको डसाइबाट मृत्यु भयो।

आप्रवासीहरूको अधिकार

सन् २०२५ को मे महिनामा वैध रोजगार भिसा र रोजगारीको लागि विदेश यात्रा गर्न आवश्यक अन्य कागजातहरू बिना नै भावी नेपाली आप्रवासी श्रमिकहरूबाट घुस लिएर विमानस्थलको अध्यागमन पार गराउने गरी मानवबेचबिखनको योजनामा संलग्न रहेको सवालमा वरिष्ठ सरकारी अधिकारीहरू मुछिए।

आदिवासी जनजातिहरूको अधिकार

सन् २०२५ को जनवरी र फेब्रुअरीमा ताप्लेजुङ जिल्लामा कानुन कार्यान्वयन गर्ने अधिकारीहरूले आफ्नो पवित्र पुख्र्यौली भूमि हुँदै जाने केवलकार निर्माणको विरोध गरिरहेका आदिवासी लिम्बू समुदायका सदस्यहरूसँगको झडपमा स्वेच्छाचारी बल र बन्दुक प्रयोग गरे। उक्त झडपका कारण धेरैजना घाइते भए। परियोजनाको लागि लिम्बू समुदायको स्वतन्त्र, पूर्व र सुसूचित सहमति सुनिश्चित गर्नमा भएको विफलताको बाबजुद र परियोजना मुख्य कागजातहरू सार्वजनिक नगरिएको भइ पनि मे महिनामा सर्वोच्च अदालतले निर्माण कार्यलाई अगाडि बढाउन अनुमति दियो।

आवासको अधिकार

सन् २०२५ को डिसेम्बरमा सर्वोच्च अदालतले भूमि समस्या समाधान आयोग र त्यसका जिल्ला समितिहरू विघटन गर्ने सरकारको निर्णयलाई उल्ट्यायो। भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोवासीहरूको दाबी प्रमाणिकरण गर्न र जग्गा स्वामित्व प्रमाणपत्र जारी गर्नका लागि सन् २०२४ मा आयोगको गठन गरिएको थियो।

^१ [Nepal: "We Went There to Raise Our Voice, Not to Be Killed": Nepal's Deadly Crackdown on Protesters, 8 December](#)

^२ ["Nepal: Editors' interaction program on transitional justice and freedom of expression held", 3 July.](#)

^३ ["Nepal: Arrest warrant against journalist Dil Bhusan Pathak an attack on media freedom", 13 June.](#)

^४ ["Nepal: Ensure credible transitional justice appointments", 12 May.](#)